

Laza Lazarević

Pripovetke

Sadržaj

[Predrag Protić Predgovor](#)

[Pripovetke](#)

[Švabica](#)

[Prvi put s ocem na jutrenje](#)

[Školska ikona](#)

[Na bunaru](#)

[Verter](#)

[Sve e to narod pozlatiti](#)

[Vetar](#)

[Rečnik manje poznatih reči i izraza](#)

Predrag Protić Predgovor

Ima pisaca kod kojih proces sazrevanja traje dugo a putanja njihova razvoja pokazuje krivudavu liniju uspona i padova pre nego što postignu rezultate koji im donose glas dobrih pisaca. Takvih pisaca nije malo, i većina je tako poela. A li ima i onih drugih, kod kojih proces sazrevanja nije vidljiv, koji se rast ne obavlja preditaocima nego u njihovoj radnoj sobi i koji svojim prvim radovima ostaju u književnosti. Laza Lazarević pripada ovoj drugoj grupi pisaca; on je poeo bez poetičtva. Njegova prva objavljena pripovetka *Prvi put s ocem na jutrenje* ujedno

je i jedna od njegovih najboljih pripovedaka. Iz te pripovetke mogla bi se sagledati Lazarevičeva opredeljenja, sklonosti i namišljenja, odnosno primanja utisaka iz spoljašnjeg sveta i izraavanja tih utisaka.

Rođen u Šapcu 1851. godine u trgovačkoj porodici, Lazarevič je uio gimnaziju u svome rodnom gradu i u Beogradu, gde se i upisao na tadašnji Pravni odsek Velike škole. Kad je došao na Veliku školu, pokret među omladincima izazvan idejom i delovanjem Svetozara Markovića bio je u punom jeku. I Lazarevič prilazi tom pokretu. Uiruski jezik da bi mogao da čita i neprevedene spise ruskih revolucionarnih demokrata, dripopularna predavanja iz prirodnih nauka, prevod i kraće članke Arlisa Darvina i Marka Faradeja. Lazarevič počinje da prevodi i poznat roman emiševskoga *Šta da se radi* koji, kako sam kaže, "svojim čitaocima pokazuje put kojim se dolazi do društvenoga blagostanja". On je i sekretar, ili kako se to onda zvalo: pisar, studentskog društva "Pobratimstvo", čija je uprava u rukama studenata-socijalista. Ali se ovaj novi uticaj sukobljava sa jednim drugim uticajem koji se vremenom pokazao jačim. Pod uticajem vaspitanja koje je dobio u porodici od majke, izuzetno jakog čene, koji nikada nije mogao a ni eleo da prevaziđe, Lazarevič se postupno i postepeno odvaja od "novih" ljudi i od "nove" nauke i, kao što to obično biva, postaje njihov protivnik. Po povratku iz Berlina, gde je kao dravnistipendist studirao medicinu, odvojivši se od beogradske duhovne i političke klimae, taj raskid postaje potpun. Radio je kao praktičar, civilni i vojni lekar, i uzput se bavio književnim radom. Napisao je nekoliko napisa iz oblasti medicinske nauke i bio prvi srpski lekar i naučnik koji je u svome radu upotrebljavao mikroskop. U istoriji medicine u Srbiji ostaje isto tako poznat po primeni novih metoda u lečenju nekih bolesti.

Kad je Lazarevič počeo da piše, srbijanska stvarnost nije

pru alanim alo ru i astu sliku. O sam desete godine prošloga veka ostala e u istoriji napisane kao razdoblje vladala ke sam ovolje i policijskog nasilja; jedna u krvi ugušena buna i jedan, protivno nacionalnim interesima vo en nesre no izgubljen rat, jesu najpoznatiji, ali ne i jedini tragi ni doga aji toga doba. Ekonom ske prilike u zem lji su se ozbiljno pogoršavale. Proces raspadanja starih porodi nih zadruga, u koje je Svetozar M arkovi polagao velike nade i pripisivao im odl u uju u ulogu u srpskom društvenom preobra aju, bio je ve odavno završen. Proces propadanja seljaka i dalje se nesmetano razvijao tako da se velikom broju materijalno upropaš enih seljaka pridru io ne tako m ali broj materijalno posrnulih ili sasvim propalih malih trgovaca i sitnih zanatlija. Oveku kao što je bio Lazarevi takav svet nije mogao da bude po ukusu, ali on nije mogao ni da veruje u neki društveni napredak i u izmenu toga nepodnošljivog stanja. V aspitan u patrijarhalnom duhu, s vrlo ivim i razvijenim ose anjem porodice i za porodicu, nose iu sebi otpor prema "novim " ljudim a kojim a je i sam nekada pripadao i "novoju" nauci koju je nekad i sam ispovedao, Lazarevi se okrenuo prošlosti. Svet njegova detinjstva i prvih saznanja o ivotu inio mu se kao najpravi nije ustrojen svet, kao svet dobrih ljudi, poslovi nog poštenja i prim erne radljivosti i on je eleo da ga ovekove i i, posredno, stavi nasuprot svetu u kome ivi.

Ali, kao što to esto biva (redovno kod darovitog pisca koji kritikuje svet u kom e ivi s konzervativnih pozicija} pisac govori jedno a ka e drugo. I Lazarevi je nehotice otkrio taj svoj patrijarhalni svet i prikazao ga druk ijim no što je eleo da ga prika e. U tom e svetu ivot se razvijao po jednom odre enom redu koji je za sve ljude obavezan i nepromenljiv. "Bolje da propadne selo nego u selu adet" glasi jedna narodna poslovice koja bi mogla da poslu i i kao odli an putovo a na putu kroz taj svet. Postoji porodica i postoji pojedinac; pojedinac je lan porodice,

ali nikako ne i sam ostalna li nost. A ko do e do nesporezuma me u njim a, pojedinac ima da se prikloni porodici. Mogu nost da porodica nije u pravu nika o teorijska pretpostavka ne mo e se primiti u tom svetu. Lazarevi je u tom svetu video svet sre e i spokojsva; ono što je u stvari prikazao bilo je "m ra no carstvo", kako je rusku patrijarhalnu porodicu nazvao Dobroljubov. U njegovoj pripoveci *Švabica* M iša M ari i eli da se o eni devojkom koja bi mu po svemu odgovarala. Ali, ona je strankinja i njegova porodica ne bi mogla da je kao takvu prihvat i. Shvatanju porodice on rrtvu je svoju li nu sre u, na šta, m o da, im a pravo, ali i sre u devojke koju voli, na šta nem a pravo. M itar u pripoveci *Prvi put s ocem na jutrenje* na kocki gubi celo svoje imanje i dovodi do prosja kog štapa celu svoju porodicu, ali njem u nem a niko da se suprotstavi jer je on despot, glava porodice. I kad naopako radi, on radi najbolje što m o e. Jer on zna sve im o e da iništo ho e. U *Školskoj ikon i* pop e zapretiti da e za inat prodati svinje u bescenje i njem u niko ne e m o i da se suprotstavi. On e pokušati da spre i svoju k er da posluš a glas svoga srca i kad se ona njegovoj odluci suprotstavi, ona za njega više ne e postojati. Kao što se vidi, Lazarevi ev patrijarhalni svet, u svojoj osnovi, daleko je od toga da bude idealno sazdan, ak i onda kad se posm atra u lepšan i s njegove najidealnije strane.

Lazarevi je bio jedan od prvih srpskih pripoveda a koji je obratio pa nju na unutrašnji svet li nosti koje prikazu je i na psihološku analizu. Kod M ilovana G liš i a i Janka Veselinovi a psihološke analize u nekom dubljem sm islu te re i gotovo inem a. Kod Jakova Ignjatovi a ona je svedena na najm anju m ogu u m eru. Srem ac se ograni ava na opis spo ljašnjih m anifestacija unutrašnjih lom ova, i to više kao hum orist nego kao psiholog. A Lazarevi a baš psihologija interesuje. On upravo najviše slika prelome u ovek u, onaj trenu tak kad posle pretrpljenog poraza u ovek u nastaje m oralni preobra aj: M itra kad oborene

glave priznaje svoj poraz i sa suzama u oči traži podršku i utehu, A noku (*Na bunaru*) u trenutku saznanja da je najveća sreća u poslušnosti, a jedina prava sloboda u pokornosti, Maru (*Školska ikona*) kad se vraća kao pokajnica i sva u suzama traži od oca oprostaj. Te prelome i preokrete Lazarevi daje zanimljivo sa zavidnom veštinom i sa odličnim poznavanjem psihologije. Slikaju i poneki put, kao kod Mitra i Anoke, samo spoljašnja izražavanja unutrašnjih nemira, on izvrsno dočarava svu veličinu i jačinu unutrašnjih potresa i celokupnu dramu koja se u ličnostima zbiva, dok je u *Švabici* Miša Marić predmet prilično precizne i savesne psihološke analize.

A šta je uzrok duševnim lomovima i krizama u tome svetu koji je, za Lazarevića, najbolji od svih mogućih svetova i jedinim mogućim svetom? Jer ako u tome svetu ima ozbiljnih potresa, onda taj svet ili nije tako valjan kao što bi to Lazarević hteo da pokaže ili odnose u tom svetu neko sa strane muti. Na ova pitanja mogu da budu dva potvrdna ili dva odrična odgovora. Lazarević, međutim, odrično odgovara na prvo a potvrdno na drugo pitanje. On oglašava za krivca novo vreme koje kuca na vrata starog sveta i novog veka koji je nosilac tog novog vremena u onoj istoj meri u kojoj je to novo vreme stvorilo njega. Otko toga ko je upravo taj novi vek u Lazarevićevim pripovetkama postoji kod nas jedan mali, u osnovi prividan spor. Jovan Škerlić vidi u njemu uenika Svetozara Markovića, a Miroslav Čorović radikale koji su Svetozarevo uenje izneverili. U vreme kad je Lazarević pisao, onovremene razlike između uenika i radikala uenika Svetozara Markovića nisu se višale onako jasno kao što se vide danas; za sav svet oni su bili jedno isto ili gotovo jedno isto. "Novi" vek bi, dakle, zvao se radikal ili Svetozarev uenik, bio pristalica uenja Svetozara Markovića. U ostalom, ovde je mnogo zanimljivije kakav je Lazarevićev odnos prema tome novom veku od toga ko je upravo taj Lazarevićev "novi" vek. I šta je ovoga nagonilo da se tako odredi prema svojim nekadašnjim

istom išljenicima.

"Novim" ovekoma bavila su se trojica naših realista: Gliši, Lazarevi i Sremac. Odnos sve trojice prema novom ovekome je sličan: negativan. Bivši "crkvenjak" Gliši obrađivao se u *Novom Mesiji* sa svojom socijalističkom ludošunanim ali simpatičnim i sa oštrinom jednog renegata ili bivšeg vernika: "novi" ovek prikazan je kao maloumnik. Sremcu je novi ovek svuda na meti i redovno predmet podsmeha: od *Ujda Jordana* do prve glave *Zone Zamfirove*, od *Srete u itelja* do *Zlog podanika*. Lazarevi novom ovekome prilazi drukčije. On nema simpatija ni za njega ni za ideje koje on propoveda, ali to odsustvo simpatija je na jednom mnogo višem intelektualnom nivou no što je kod Glišia i Sremca. To je otpor jednog konzervativnog profesora a ne mrnja jednog političkog agitatora. "Novi" ovek subjektivno nije prav, ali objektivno ima štetnu i pravu ulogu. Njegove ideje posebno nisu nepametne, ali su one neprimenljive u našoj sredini i pokušaj njihove primene redovno izaziva kaos. Jer, po starom dobrom redu, sve u svoje vreme i sve na svom mestu; Lazarevi ev "novi" ovek se pojavio u nedobama na pogrešnom mestu.

Kritikom "novog" oveka Lazarevi prelazi sa slikanja idilnog sveta prošlosti na plan savremene društvene kritike. A tamo gde govori o starom patrijarhalnom društvu on ukazuje na razornu uticaj ljudi koji su se od toga društva otpadili. Takav je u itelj u *Školskoj ikoni* i takav je Pera Zelemba, glavni krivac Mitrove materijalne i moralne propasti. Pa ipak, ta društvena kritika najoštrije je izražena u dvema pripovetkama: u *Sekciji* i u najpoznatijoj Lazarevi evoj pripovetci *Sve e to narod pozlatiti*, uz *Prvi put s ocem na jutrenje*. U *Sekciji* Lazarevi polazi od jedne tačnice iz koje izvlači pogrešne zaključke. Primena jednog zakonskog propisa u sredini koja nije sposobna da ga prihvati, jer ono što zakon propisuje u suprotnosti sa njenim okoštanim i

okamenjenim navikama i oveštanim tradicijama, donosi mnoge tragane i neeljene posledice. Lazarevi ne daje nikakav konaan zaključak, jer njega u ovoj pripovetci više zanimaju moralni i psihološki problemi. Ali itava pripovetka je tako intonirana da se iz nje izvlači zaključak da takvu zakonsku meru nije trebalo primeniti. Doduše, to nije sasvim u skladu s patrijarhalnim naelom po kome je bolje da "propadne selo nego u selu adet", ali je zato pojava koja se igoše, sekciiranje mrtvaca, u suprotnosti sa patrijarhalnim adetom. Mnogo je dublja, stvarnija i suštastvenija kritika u *Sve e to narod pozlatiti*. Invalid, heroj iz rata, prosi. "Ljudi dobra srca inili su mi donekle poklone. Ali na sve se na svetu ogugla. Sve izbledi: i oduševljenje, i ljubav, i dušnost, i saaljenje! Inemo ešga više poznati kao ni Topuzovog vranca koji je nekad dobijao svaku trku, a sada okre esuva u." Okruenavnodušnoš u ljudskom, pred tu im bolom inebri gomdrave koja mi daje izdravanje toliko da mi e da prosi, Blagojev sin ostaje kao ivi, trajni protest protiv svega toga. Najpre protiv drave, koja se, kad tra irtve, javlja kao domovina, a kad vra adugove, pojavljuje se kao organizacija jedne klase za zaštitu njenih interesa, a zatim i protiv ljudske ravnodušnosti i otupelosti i svega onoga što doprinosi da "sve izbledi". Mo da je u najve ojm eritakritika uperena baš toj osobini ljudskoj, ali ja ina društvene kritike potiskuje sve ostalo u drugi plan. A ono što toj kritici daje svu oštrinu i svu gorinu jeste kraj pripovetke ina ina koji je taj kraj saopšten:

"Blagoje je još donekle govorio "Sve e to narod pozlatiti!" Posle je okrenuo na: "Sve e to tebi bog platiti". Naposletku se propije, i tu skoro umre. A njegov sin prima izdravanje od invalidskog fonda i - prosi.

M o ete mi u, ako ete, udeliti.

Ovo je moj prilog."

Inijedne suviše re i, nijedne neposredne intervencije.

Kao da pisac svojim prividnim mirom hoće da pokaže da je sudbina Blagojeva sina sasvim normalna pojava u svetu u kom e su, Blagojev sin ion, osu eni da ive.

Priповetka *Sve e to narod pozla titi* zanimljiva je još iz jednog razloga; to je jedina priповetka u kojoj je Lazarevi otvoreno posumnjao u ljudsku dobrotu. Ina e, kod Lazarevi a sve se dobro završava. Taj njegov optimizam Škerli u je toliko smetao da je bio sklon da tvrdi da Lazarevi u jednom dubljem smislu inije realist. I doista, Mitar i Marica se mire, pop oprašta svojoj jedinici, Anokin preobraj do ivljava se kao praznik i izaziva beskrajnu radost po ku i enadi a, neprijateljstvo brata prema sestri nom jaranu prerasta u šurakovo obo avanje zeta (*U dobri as hajduci*), Jankovi a da je besmislena njegova ljubav prema udatoj eni i dolazi k sebi (*Verter*), a Miša Mari i raskida svoju vezu sa Švabicom. Zabludeli se uvek vraaju na pravi put i uvek ih njihovi najbli i do ekuju raširenih ruku, daju im ponovo svu toplinu porod i nog ognjišta, a vrst zagrljaj kojim ih ste u nije samo znak opraštaja nego i znak budu e neraskidive veze. Ne raduju se samo ljudi nego i priroda, nebo je plavo i vedro, a jutro sve e, sunce blago greje, pa se ljudim a in i da se na njih osmehuje. Ali, uvek je i mnogo suza radosnica pri takvim susretim a, tako da se itaocu u jednom kraju ku svesti, uprkos svoj lepoti pomirenja, javlja nedoumica da mo da u tim suzama radosnicama nema pomalo i bola zbog poraza koji su ljudi do iveli, zbog ponienja koje su kao pokajnicim orali da pretrpe, nije li to u jednom smislu ina jedan na in i pla koji ih, posle pomirenja i pokajanja, podse a na ivot koji je sad pred njima.

Laza Lazarevi je najbolji stilist našeg realizma i svakako najbolji priповeda toga razdoblja. Njegova re enica ima gipkosti i elegancije, njegova pore enja su zanimljiva, esto pomalo neobi na i duhovita. Ma gde pronašli neki njegov odlomak, odmah emoga poznati po nekim

stilskim osobinama koje su samo njegove u itavoj našoj literaturi. Nekad su ga zbog dobrog pisanja nazivali "srpskim Turgenjevim". To poređenje, ma koliko bilo preterano, nije u isti mah i besmisleno. Uz to, on ima dragocena osećanja za humor i onda kad ne eli da da maha tom osećanju, ono ponekad preovlađuje. Cela priповetka *Verter* protkana je blagom ironijom. Ta blaga ironija doprinosi da prema jednom, po patrijarhalnom shvatanju, prestupniku imamo sve simpatije. Škerlić mu je zamurio da je u njemu moralist pobedio realista i da je Lazarević u imenikih moralnih nanela koja su problematična, izneveravao umetničku istinu. Njegova moralna nanela su dosta problematična, ali ni Škerlićevom išljen je o izneveravanju umetničke istine nije ništa manje problematično. Imim o svoje volje, Lazarević je o svetu koji je voleo izrekao neprijatne istine. Po neprijatnosti tih istina i po tein optužbe koja iz njih proističe Lazarevićeve pripovetke se mogu meriti, u njemu savremenoj književnosti, samo sa, inače slabim, romanim a Janka Veselinovića *Jedan junak našega doba i Borci*.

Kad je Laza Lazarević izmuen tuberkulozom umro krajem .1890. godine, bio je oaljen kao najbolji srpski pripoveda .U napisima nastalim neposredno posle njegove smrti o Lazarevićevim delima pisalo se, ne tako retko, bolje no što su ona zasluivala. Takvo pisanje moralo je da izazove reakciju i ona se javila. O njegovom delu poelo je da se idruk ije sudi. Ljubomir Nedić mu je zamerao da je imao više veštine nego pravog književnog talenta i time stvorio nemalu zabunu. Naime, Nedić nije jasno odredio šta u ovom sluaju podrazumeva pod veštinom a šta smatra književnim talentom. Škerlić je otišao dalje i negiraju i, sasvim opravdano, ispravnost njegovih nazadnih shvatanja bio sklon da umanji i umetničku vrednost njegovih pripovedaka. Takvo Škerlićevopisanje nije ostalo bez odjeka. Bilo je u pitanju nepovoljno išljen je kritičara u iji se sud veruje o piscu

koji je nesumnjivo bio omiljen. I zato, sve što se posle Skerli a pisalo svodilo se ili na pokušaj obaranja njegovog suda ili na pokušaj odbrane Skerli evih stavova. U tim rasprama stvorilo se sasvim prirodno i jedno treće stanovište: da je istina negde na sredini. Lazarević doista nije onako veliki pisac kao što su mislili njegovi savremenici, ali je svakako jedan od najboljih naših pripovedača. Ono po čemu on ostaje jeste književni naopisanja, smisao za psihologiju, podjednako razvijena moć zapamćivanja i imaginacije, a iznad svega, on ostaje nadahnuti pesnik i spontani kritičar jednog davnog, u nepovratno izgubljenog sveta.

Predrag Protić

Laza Lazarević Pripovetke

Švabica

Kad sam se polani vratio iz Italije, došao mi je do ruku ovaj rukopis. Čitao sam ga pod utiscima koji su na mene ostavili Pompeji. Kad sam izašao iz Pompeja, pevao sam pesmu "Svja sujeta selov je askaja, jelika ne prebivaju tpo smerti". Čudnovato da mi se ta pesma vrzla po pameti i posle ovog rukopisa. Još je čudnije što moj saputnik u Italiji, moj prijatelj i redaktor, kad sam mu pročitao ovaj krnjav rukopis ponudi mi u otkup album Pompeja. Ja sam pristao na trampu, smejajući se ravojdosećio moljčim alilavi.

I Pismo

... ensko društvo prijatno ...

Njena majka, brat joj poručnik ...manov, Popesku,

kalkulatoru Ministarstvu građevina, jedan nemački student, Maksimov... Altirove poznaješ glavne osobe ovoga pansionata, a naročito nju. Prekidan sam o svakina svom poslu. Nadorak, ruakina veeru skupljamo se u trpezariji gde je klavir i jedno desetak novina i umala. Trpezarija je ta upravo naše internacionalno zemljište. Tu smo svi kao u svojoj sobi. Ko nema nikakva posla, sedi tu, čita novine, udara u klavir, zabavlja se s Anom, dobuje prstima u prozor ili se prisloni uz pe. Ana je, naravno, uvek tu s radom ili sa zabavom. Tumanov s njegovim dubokim basom i još dubljim brkovima ...

... Ponosita kao ... *Dmol* ... ma e kolena petroleumom, i kad god, sirota, jutrom do estrga, hu e i pri tom nama, svojim pitomcima, demonstruje sadrinu kotarice kao vuga, a oni to zovu *haut gout*¹¹...

II Pismo

Misliš, valjda: ko šta radi. - ja se samo njome zanosim? Ne, brate, još u meni ipa pošteno srce, - ta valjda pred tobom smem to tvrditi! Šta imam ja s njome? Ja baš i da sam uveren da me ona - isto me sramota da kaem - da me ona voli, tim bih se pre povukao s polja ljubavi. Zar da se igram "devojkim srcem"?

Ako u istinu reći, na svakina in prijatno mi je biti s njome, - a, kao bajagi, što i da mi ne bude? Ali naravno da je to sve daleko od ma kakog oseanja koje bi bilo ma i nalik na ljubav. Pogledam je pokatkad sa strane i ispod oka, pa se mislim: dižite, dižite! Ali dalje, naravno, ništa. Ta ja, i kad ne bih bio ravnodušan prema njoj (kao što je ona prema meni - a to jeste, tako mi boga!), ipak bih se dobro uvaao svakog koraka koji bi me vodio do ma kakih izjava i sporazumevanja. Ti znaš da ona nije u onim godinama u kojim a se "Provodi ljubav", stoji celu no pred avlijskim vratima i eka se "ljubavnik", pa se posle cmaka dok ne udari krv na nos, a ne daju i sebi nikakva

ra una pod bogom .H o u da ka em : nije u godinama u kojima se igra ljubavnih scena i sam o joj "zna ajno" stegnuti ruku zna i "po iza mene".N em a tu ,dak le šale . Ja još kojim esec pa ostavljam skam iju i stupam na svoje noge, i svaki, ma i neozbiljan korak u ljubav bio bi korak u enidbu , a ti vrlo dobro znaš da se ja njom o eniti ne mogu .B o e m o j! Š ta bi rek li m o j i , š ta prijate lji , š ta naposletku i poglavito ti sam? Prvo, nije ni Srpkinja, m o da ni lepa , a siro ta .P a njena rodb ina , - hajde majka i b o e p o m o z i , a l i l a j m a n t ! A ti znaš da sam prestareo za ekscese. Nekada sam mislio da bih bio u stanju o eniti se kuvaricom , i veti s njom e o k o r i s u v a h l e b a i b i t i n a j s r e n i j i s m r t n i . T o s u , v a l j d a , g o d i n e š t o i n e o v e k a " p a m e t n i j i m " . J a b i h p l j u n u o n a n j i h , p a i p a k n e m o g u d a b u d e m " l u d " . P r o š l o j e s v e . S r a m o t a b i m e b i l o o d b e r b e r i n a k o j i m e s a p u n i t r i p u t n e d e l j n o .

A m a n , p o b r a t i m e ! J a n e h o t i n o n a i n i h n e k a k a v u v o d . T o m e j e s v e m u k r i v J o c a k o j i n a s j e , k a d n a m j e b i o u g o s t i m a , u z e o n a o k o , p a p o s l e i t e b i k o j e š t a n a d r o b i o , i z e g a s i t i n a i n i o i t a v u o p t u b u , o d k o j e s e j a s a m o b r a n i m . P r i p o v e t k a j e s v r š e n a . V e r u j ! J a s a m p r e m a n j o j s a m o g a l a n t a n g o s p o d i n : p r a t i m j e n a k l a v i r u k a d p e v a ; d o d a j e m j o j i g l e k a d i s p a d n u ; o g r e m j o j k a b a n i c u k a d p o e u š e t n j u i t d . M e u t i m , m i r n o i s p o k o j n o g l e d a m s v o j a p o s l a , i z a d v a - t r i m e s e c a u z d a m s e d a u p o s t a t i d o k t o r . - K o e s a m n o m !

P o m i s l i š t a j e u r a d i o l u d i N i k o l a - o b r i j a o b r k o v e i u p i s a o s e u b u r š e v e ! J a , k a o n a j s t a r i j i m e d i c i n a r , u s u d i o s a m s e d a t i m u j e d n u l e k c i j u , p o s l e k o j e m i j e o n p r e t i o d a e m e z v a t i n a d u e l , n a š t o m u j e V i d a k d u v a n d i j a - u d a r i o š a m a r !

Neko zakuca na moja vrata.

A n a m e z o v e n a v e e r u .

III Pismo

O d neko doba naša se prepiska vrze sam o oko A ne. Ja to in im , valjda, stoga, da ti ne bi pom islio: "A , sad se u u tao , sad ništa o njoj ne piše, znam ja šta e to re i!", jer takvog skeptika kao što si ti m alo je. Sada eš m i bar verovati da nem a ništa, jer je još pre pet dana otišla svojoj sestri u Gotu. Ostali smo sami, - nem o j da m i se sm eješ kad ti ka em da nam je nekako svim a tu no. O na je dr ala svezu izm e u nas, jer ovako sednem o sviza sto, u tim o, da se u je kako m uva ve era. M aks pravir ave dosetke na koje se m i sam o zvani no sm ejem o. S Tum anovom se narazgovaram kad sm o u svojoj sobi, jer kako on teško govori nem a ki, to ga m rzi da što po in je kad sm o svi zajedno, a da, opet, okrene ruski u društvu gde niko van nas dva ne razume - znaš da je vrlo "genant"^[2]

N aš "D on K arlos" je neprestano ona u asna protivre nost im enu koje sm o m u dali. O nako isto gleda ispod o iju , ešlja kosu iz potiljka na elo , nosi kratke pantalone i ogromne cipele i crvene velike marame u koje se useknju je i koje m u iz d epa vire. Im a britvu od koje je jedna strana sam o za uljeve. Tu sam opazio neki dan kad je Spalding uzeo od njega britvu da zare e plajvaz. Po ceo dan ita novine kojih su m u puni špagovi. Z a turi se u kanabe i vadi jedne po jedne. Poka kad , pošto je naišao na nešto va no, odm akne ih dr e i ih u levoj ruci i gleda ih iz daljine, onda udari desnom rukom po njima, pogleda onoga koji najb li e sedi do njega, klim ne va no glavom i promumla: *Na türlich!*^[3] ili *Na-nu!*^[4] ili *Donnerwetter noch einmal!*^[5] onda stane revnosno sve podvla iti crvenim plajvazom i, pošto oduva burm ut što m u je iz nosa pao na novine, zavalili se opet u kanabe i ita dalje.

T im ispodvla enim novinam a obi no povezuje baba su tradan upove s kom potom .

On još neprestano govori strasno o njihovom ratu s Francuzima, o budućem svetu koji će se sastojati samo iz Nemaca o "silnom nemačkom carstvu", itd., itd. Nosim ujeve pocrveneo, i kako uena vrata, uješ kako mu se mukapivo u truhu. - Tumanovobi no prošap e: **Kraftige deutsche Natur!**^[6]

Spalding onakav kao i pre. Pred svima govori kako mrzi Nemce. Bije kelner kad ho e da ga prevare za deset para, pa im posle daje dinar bakšiša. Vu e još neprestano nema ko-engleski re nik kud god ide idoru ku je tatarski biftek. Ja gledam te od njega uim što m ogu više engleski, pa posle kazujem njoj.

Njen brat lajtnant je onako isto otuan. On je presrean kad mo e da nas uverava kako jedva eka da se opet digne krajina na Francuze: *die'Hunde haben noch immer die Jacke nicht voll.*^[7]

Kad je što govoro Srbiji, onda mi on neprestano dokazuje kako mi treba da po nemo s Turcima, pobim o ih valjda.

- Eh, kad biste vi im ali nešto samo jedan ovakav kor kao mi, lasno biste vi svršili s Turskom ! Menibi i suviše:

- Kad biste vi znali srpsku vojsku i njena dela, vi biste se stideli tako što re i.

Onda Tumanov stane, natucaju inem a ki, da pri a. Ti znaš da on dobro zna naše stvari. Sad je uzeo mem oare Prote Nenadovi a da prevodina ruski.

Tine znaš još dva Rumuna koji s nam a sede, - jedar gim nazist ovde, a drugim atem ati ar. Veom a dobar i ozbiljan ovek.

IV Pismo

udiš se, mora biti, što sam se u u tao, - bolestan sam, ili, bolje da ka em , bio sam bolestan. N isam ti hteo pisati, da

se ne brineš: sad je sve dobro.

Pa i posle tolikog u tanja ipak nemam ništa o em u bih ti mogao pisati. Poslednjim tvojim pismom uveravaš me da izm ojih pripovedaka s A nom ne eš izvoditi nikakih zaklju aka i tra iš sam o da ti sve natanko pišem što bude izm e u nas dvoga, i podvla iš dva puta re i *natanko*.

D obro, pobratim e. T i ne znaš da m e ti sam uvla iš u nekakav rom an. Sad sam i ja po eo da m otrim na svaki njen postupak prema meni. T i si, upravo, kriv što sam po eo da se interesujem njom e, pravo da ti ka em , više no što b ih h teo. Sve se m islim : pa šta sad da m u pišem ?

E vo šta sam još napabir io za m ršavo pismo, kao što su obi no sva m oja pisma.

K ad je došla iz G ote, ja sam se bio toliko pridigao, da sam taj dan ru ao s njim a zajedno: dotle sam jeo u svojoj sobi, jer m e m rzelo obla iti se.

O na je došla uve e. uo sam kako joj Popesku i Tum anov, veseli, otvoriše vrata i kako se cela ku a napuni veselja. Tum anov dotr a m eni u sobu (ne znam šta je i njem u naspelo) i s nekakom pouzdanoš u da e m e obradovati veli:

H ajdete, došla A na! O nda sam se i sam obukao i otišao u sobu gde jedemo.

K ad sam ušao, ona je vadila nekake pok lone od sestre za mater.

- A - re e ona glasom koji m e, badava je, dirnu - a vi ste slabi?

- N e, bio sam , gospo ice. A otkud vi znate? O na se m alo zbuni.

- G. Tumanov mi je kazao.

- Da, - re e Tumanov prostodušno kako ga je bog stvorio - gospođica je pitala, kako je vrata otvorila, šta vi radite.

Ja je pogledah ispod oka. Ona se činila da ništa dalje ne sluša i vadila je dalje darove za mater.

Ja sam seo u ugao do pe i gledao je. Mo e biti što sam je se za eleo, mo e biti i što je bila zapurena od puta, tek meni se u inineobi no lepa.

Nisam ništa dalje govorio. Kad baba izi e da gleda ve eru, a Popesku da kupi duvana, ostasm o sam o ja i ona. Tumanov ita novine i svaki as pita: "K akú ý to po ruski?", ona došla i sela do mene kod pe i.

- Al' vi ste sad sasvim zdravi? - zapita me nekako plašljivo.

_ Na putu da budem sasvim zdrav.

- Al' ste tako bleđi!

_ Nisam jeo ništa ve osam dana.

_ Bogu hvala, sam o kad je sve prošlo. Vi se ne uvate, ja sam to znala. I vi ste mi lep doktor! - i po e veselo da se smeje. - Ja ne sm em ništa u initi protiv vaših naredaba, a vi ne date sebi ništa prim etiti. Ne u vas ni ja, bogam i, odsad slušati.

- Vi? Ne, vi ste uvek bili dobro dete. Ne ete, valjda, sad da proigrate vaš glas, naro ito u *m o j i m o i m a*, molim vas?

- I ja po eh da se sm ejem , htevši pokazati da ja i ne mislim prisvajati sebi toliko interesa za me s njene strane.

Nije m i ništa odgovorila. Pogledao sam je ispod oka, nije m e gledala. Meni se u inikao da sam joj stavio nekakvo pitanje na koje nije odgovorila, i kao da mi je vrlo stalo do

njenog odgovora. Ovakvi slučajevi me samo draže. Sve me kopka neki čavo da vidim da li ona u stvari marizira me, ko što me svi uveravaju.

Tog večera posle večere igrali smo dame. Ona je igrala vrlo dobro. Dobi prvu partiju i pogleda me oštro, ja sam razumeo da to znači: zašto vi ne igrate ozbiljno?

Drugu partiju ja sam se usiljavao da dobijem, pa valjda stoga i previdim njen kolut koji sam morao pojesti. Kad sam već sam micao, ugledam da ona ima damu, turim je na krajno polje i pokrijem je još jednim kamenom, kao što se to čini s damom.

- Vi opet imate damu! - reko joj.

Ona promeša srdito rukom kolutove, oturi dasku od sebe, podboji se na ruku i gledaše na klavir za kojim Popesku sviraše vlaške potpuri.

- A što mešate figure kad partija još nije svršena?

- Vi hoćete da se sprdate s momom?

-- Bog s vama!

- A zašto ne igrate, nego me puštate da ja dobijam?

- Zar vi mislite da ja na taj način hoću da vam uinim nekakvu ljubav? Budite uvereni da se varate - ja sam igrao kako sam najbolje znao.

Ona se opet odobrovolji, ali nije htela više igrati dame. Ja okrenem dasku i odbrojim sebi i njoj po devet zrna. Ona pristade da igra mica.

Opet me je tukla, ali sam na njenu licu video da je ona uverena da ja igram kako najbolje znam i da je ne puštam hotim i no da dobija.

Posle tri partije opet pomeša zmatari tablu, ali nesrdito. Smejala se.

- Ne, vi ne znate da igrate. Morate kod mene igrati.

- Svaka lekcija od vas bi mi draga - ja udaram glasom na "vas".

- Dobro. Onda je prvo: nemojte da laskate.

- Hoćete tj. da kažete: nemojte ni o sad da laskate kao što ni dosad niste laskali?

Ona lako pocrvene.

Babama u tim donese meda i orahe, pa opet iziđe. Popesku beše ugasio sve e na klaviru i sviraše napamet, meni se uini lepše nego ikad, uvertiru Telovu. Onda je mama u tim uzela nekakvu ni rad. Ja lupah orahe i davah joj, ona im zamakaše u med. Popesku ne hte jesti. Ona po e opet Weber-ovo *Aufforderung zum Tanze*^[8].

Ja ustah i doneh ašu vode. Popijem pola aše.

- Ah, oprostite, ja nisam i za vas doneo. Ona uhvati moju do polovine punu ašu.

- O datle sam ja pio; ekajte, ja u je izapрати, pa u vam onda nasuti - i uhvatih za ašu.

Ona istreruku i naglo iskapiašu.

- Ali, gospođice!

Ona mi izgledaše uvređena. Ne hte ništa više govoriti.

U tati smo oboje. Popesku dovrši sviranje, zaklopiklaviri di se.

- Laku noć!

- Laku no ! - rekosmo mi.

Kad ostasm o sam i, ja se podbo im na ruku i gledah joj u o i koje su bile upravljene na rad u rukama joj. O pazila je da je gledam , nije ni za jedan trenut dizala o iju s rada.

- Gospo ice, ovaj je prst m o j bolesnik (njega je bila oparila klju alom vodom . Ja sam joj, pošto je prsnuo mehur, mazao rastvorom srebrnog nitrata), ja imam pravo da ga u svako doba prihvatim i da vidim kako mu je. Molim ovamo ruku!

U hvatih je za ruku i po eh zavirivati prst koji je bio zale en još davno pre njenog polaska u Gotu.

O na ne o tim aše ruku , ali izg ledaše ozbiljn ija nego što bih ja hteo.

Ovo je zgodna prilika da ogledam njeno "srce", pomislim se.

- Gospo ice, poklonite m i ovaj prst.

O na je neprestano u njega gledala. N a m o je pitanje vr aše glavom u znak da mi ga ne poklanja.

- Zar ni cig lo jedan prst ne ete da m i poklonite? N isam se nadao. - avo ga znao , to sam kazao s dosta ose anja i, u stvari, kao da osetih da me boli njena hladno a.

- A šta ete s njim e?

- V im eni njega poklonite, a šta u ja s njim , to ja znam . O na se usiljeno nasm eši.

- A ko ete da ga odse ete, evo vam ga.

- Zasad ništa. Sam o da ja znam da je on m o j, a?

O na klim nu odobravaju i glavom .

Ja uzeh njen prsti i po eh ga m ilovati. D r ao sam ga za koji minut u svojoj ruci, ona ga onda, veoma oprezno i kao ne znaju i šta radi, izvu e i nastavi p letenje.

Posle pet minuta ja izvadih sahat.

- V e 11. V i znate - rekoh ja kao u šali - da sam ja bolestan, pa ipak me ne terate da idem da legnem. A ja sam , opet, sm ešan što i sam ne idem , nego vas sam o zanovetam kojekakim besposlicama. Ja znam da vam je dugo vreme kad ste sa mnom.

- A vi idite kad znate.

U in i m i se da e to re i: nem ojte da m e terate da vam ka em da vas volim . Pa ipak ustah i po oh .

- L aku no ! D ajte m i bar ruku .

N e gledaju i odgovori laku no , ali m i ne dade ruke.

- G ospo ice, to nisam zaslu io. E , pa laku no !

D o oh u svoju sobu. N e znam otkud , pa ipak ose ah se uvre en .

Ah, nema smisla zanositi se, pomislim. Treba ostaviti stvar. N em a tu onoga što sam ja m islio , a naposljetku i ne treba. A šta sam ja i m ogao m isliti? D a m e...

B udalaštine... C elo ve e sam proveo s njom e, a posla pune šake. B olje bi bilo da sam što pam etno radio , nego što sam piljio njo zji u o i. Šta sam hteo time?

Posle sam skuvao aja i radio do tri sahata po pono i da bih naknadio ono što sam izgubio .

K ad sam legao u krevet, izi e m i ona u pam eti.

Dalje od mene! Imam ja svojih poslova. Ja sam Srbin, ja imam staru mater, ja imam svoj zadatak - zar kojeko da

me smeta!

Pobratim e, pripovetka je svršena. Ti nisi ništa više ni
o ekivao. Ti znaš mene. Tvoj verni

Pobratim

V Pismo

N...

Ne znam kojim si putem na inio onakav zaključak u
tvome poslednjem pismu: "Vi se obadvoje uzajamno
volite. Dok se poljubite, videte da se ja ne varam". Ti
znaš da me na tajna in dovodiš na udnovate misli. On je
u toliko istinit što ja i posle mojeg poslednjeg pisma
nisam prestao "zanositi se snjome", kao što sam ti bio
pisao i kao što sam mislio da u u initi.

Imam i opet ime da ti se izvinim, - bio sam se "zavadio"
snjom. Ja sam ti priao kako sam otišao iz sobe, a ona mi
nije ni ruke dala.

Sutradan ja sasvim ozbiljno u em . u sobu (obi no, pak, ti
ve znaš, sve se to zbiva u šali i smehu) idoru kujem .
Nije bilo nikoga, no mi ipak nismo govorili jedno s
drugim . im sam popio kafu, odmah izi em .

- Zbogom!

- Zbogom!

Nije me pitala nikuda u tako rano, kao ina e.

Došao sam u dva na ru ak .

Ona se bila otkrivila. Izgledala mi je neobi no slatka.

Za ru kom nehoti no je gurnem laktom .

- *Mille pardons!*^[9] - ritorski se klanjaju i.

Ona vr aše glavom : nema pardon .

Za kaznu ja je još jedared taknem lak tom .

Ona na in i nekako detinjski va no lice i pogleda m e
pro testu ju i: šta se dirate?

Drugi su svi bili zaneti u nekakav razgovor. Ja kucnem
svojom ašom u njenu i šapnem joj:

- Bud'te zdravi!

Ona klimnu glavom.

Dakle pomirili smo se. Ama da l' se ja varam il' se ona
zbilja raduje?

Posle ru ka ona sela kod prozora i prevr e *L'histoire d'un
paysan - Erckmann-Chatrian.*^[10] Ja stao više nje .

- Lepo vreme - rekoh ja uzdr avaju i sm eh . Ona napu i
usta, su što dete .

- Ah, vi ste neka prznica!

- N em a više da se govori o tom e. Dajte ruku. Sad smo se
pomirili.

Ona pru i ruku , obmuvši glavu k prozoru . Ja je stiskoh za
nju.

D on K arlos, kom e u taj par donese devojka flašu s pivom ,
nakašlja se nekako isuv iše glasno . Ja se bejah nagnuo nad
knjigu i gledah ilustracije.

- M e ed - pro šaputa ona kao odgovor na K arlosovo
kašljanje .

B i m i neobi no prijatno . D osad nikad nije u m om

prisustvu govorila ma šta protiv ma koga lana naše ku e.

- u jete, gospo ice, hajd 'da zak lju im o ugovor da se nijedno od nas ne sm e ni za što lju titi.

- Vi se ljutite, ja se nikad i ne ljutim.

- Ko zna? Nego pristajete l' vi na moj predlog? Ona izmahnu rukom da udari po mojoj ruci, pa je polako spusti na m o j d lan i još ozgo pritište m alo .

- Pristajem!

Ja ne znam zašto sam se tom e toliko radovao . inilo m i se da sam s njom podvezao nekakav kontrakt prijateljstva.

0 nda privu em svoju stolicu do nje i po nem dalje prevrtati *Erckmann-Chatrian-a*.

N ai em na dvoje zagrljen ih .

- Dopada l' vam se ovo?

0 na napu i usta.

0 petnai em o na sliku istoga sm isla .

- A ovo?

0 na m e tako oštro , ozbiljno pogleda, da m e pro e sva volja za dalju šalu i da m i se u iniše m o ja pitanja i odviše blju tava. Kao bajagi nastavljaju i dalje, na em Marseillaise-u.

- A dopada l' vam se ovo?

0 na posm atraše sliku koji sekund , onda sasvim naivno odgovori:

- Ja ne znam šta se ovde m o e oveku dopadati. N aro ito u vašoj knjizi. M ora biti da je ovo *le plus apre lettre*.^[11]

Malo u kog ovek a da je itav nos. Sve je tako zamrljano da se jedva raspoznaje. Ne valja ništa, ništa.

Po e se slatko smejati, pa kao bajagi zadirkuju ime:

- Hajd 'nosite vašu knjigu! Ko bajagi slike, a izgledaju ko da ih je naša kuvarica brkljom pravila. Ja se protiv ih i dr ah krepko otvorenu knjigu koju ona pokušavaše da zatvori.

- O, vim islite da ete je na silu zatvoriti? V arate se.

O na se još ve m a napinjaše. Ja naposl etku od jedanput pustim, i obe pole lupiše jedna o drugu i lako joj prik leštiše prst. Ja pritisnem obe korice i ne dam joj da izvu e prst. Naposl etku ona ga ipak izvu e, no zdera vrlo m alo ko e, a u isto doba i par e lista iz knjige.

- Ah, oprostite! - reko sm o oboje u jedan glas. O na što mi je otcepila list, a ja što sam joj navukao ranu na prst.

- Molim, - reko h ja - iako ja ciglo imam prava da molim za oprostaj, ipak se ne slu im njim e, jer me u nama stoji kon trakt da se ne srd im o, dakle da i pardon ne ištem o.

- M oglabih dokazati da im am više prava no vi, al' kako je to pravo na našem me unarodnom, tj. srpsko-nem a kom kongresu ukinuto, to ne u ni da se slu im njime. Dakle, ja izri no ne tra im pardona - i po e se slatko smejati.

D a nije bilo D on Karlosa u sobi, ne znam šta bih joj kazao, jer mi to liko m ila do e.

Izbi etiri sahata.

- Sad moram da idem. Moram vam samo kazati da se bojim e ete se pokajati što ste takav ugovor sa mnom zaklju ili, jer... ostajte zdravo! Sad ete mi valjda dati ruku, jer ako mi je ne date, ne ostaje mi ni ta uteha da se

srdim.

O na m i pr u i ruku i sm ejaše se.

A h , pobratim e , znaš li kaka joj je ru ica!

Od to doba bilo je stotinu takvih sitnurijs. Ja ti ih ne pri am - na što? *Resume*^[12] je da smo nas dvoje prijatelji. O , šta m i ona koješta nije pri ala! Ja sam u svim a tim razgovorima nalazio nova i nova svojstva koja su me to liko priv la ila da ne znam jesam li dovo ljno iskren kad ti ka em da se n isam zaljubio (*sit venia verbo!*^[13]).

N u na što sve to? Igra, luda igra! Ja sve m anje rad im i sve se više zanosim njom e. Pošlo je sve budiboksnam a.

N o još n isam to liko zagazio da se ne m ogu povu i, a, s druge strane, krajnje je vreme da se okanim posla za koji n isam , i to u u initi, tako ne bio tvoj

Pobratim

VI

N... 1. I 187...

Po in jao sam ti, duše m i, dosad , dvadeset pisam a i sva poderao. V e su dva m eseca od m oga poslednjeg pism a. Ti si pisao, molio, zapomagao, - ja ti ipak n isam ništa odgovorio. S tid m e je bilo naposletku , jer bih se ogrešio o svoju iskrenost kad ti ne bih sve pri ao , a pri ati ti, opet, sve, tako m i je teško , tako teško!

Ja sam slabiji i ni i od crva. V e no sam te uveravao da u prek inuti sve s njom e, pa ipak ... N ego bolje s po etka.

Sve u ti ispri ati. Podeli u u glave. D a u svakoj m o to. R azvi u svu svoju m uzu. T im e biti sm ešnije. A ti se, molim te, smej, smej se onako od srca, kako bih se ja od srca zaplakao, da me nije sramota i da ne moram mesto

plaća pregnuti na delo poštena ovek.

Rekoh da u po etigde sam stao.

Glava I

Traži avola sa sve om

Od neko doba ona radi svaku noć do 12 i du e, jer sprem a poklone za B o i , - ti znaš da u njih na B o i svi darivaju . Ja obi no donesem knjigu , pa sednem s njom e, jer se m o ja soba ne m o e dobro da ugreje.

B ilo je pre jedno nedelju dana. Po no i se bilo pribli ilo, i vam piri su ekali da se m inutna skazaljka na sahatu pom akne za jedan eperak , te da digne poklopce s njihov ih kov ega. B ledog m eseca nije bilo . (Š teta! U ostalom , ti m o eš celu scenu zam isliti spram m ese ine!) Sve je spavalo, samo sam ja s njome sedeo u sobi.

Ona je radila. Ja sara gledao u knjigu i mislio na nju.

N a jednom prozoru beleo se spušten *rouleau*^[14], na drugom nije bilo zavese.

Ja, da bih po eo razgovor, dignem se.

- Da spustim i na drugom prozoru zavesu, a?

Govorili smo vrlo tiho, ne znam zašto , pa ipak m i se u in i da sam isuv iše glasno govorio .

Ona klimnu glavom.

Ja do oh do prozora i gledah je sa strane. B o e! O na je to opazila. Baci jedanput-dvaput pogled na m e ništa ne govore i.

Ja naslonih glavu na prozor. S prsta debeo led pokriva o je okna njegova, a na njim a se udnovato zaigravaše svetlost lam pe s ulice, ni u i se u besm islene duguljaste i

zvezdaste slike, saobraćavaju i se osovini ledenih kristala.

Dugo sam gledao ovu, kao što vidiš ludu, prljavo-svetlu sliku koja se svaki čas menjaše, kad se suv vetar na ulici zaigra plamenom lampe.

Mislilo sam nešto, ne znam ni sam šta. A u svaku sam misao i nehotice upletao nju. Pade mi kako je svetlost tu, i prozor da je propusti, - trebalo je, dakle, samo otkravit i led, i zrak će pasti na tavanicu naše sobe. Kao što vidiš, genijalna misao.

Ona je sedela za stolom i vezla nekakav jastuk.

Na ulici za tu tnjaše po arni kola. Baklje prosuše još ja u svetlost na zaleđene prozore. Zvono udari neko liko puta. Tutanj se izgubi u daljini, i nanovo sve bi tiho.

- Vatra! - reče ona.

- Vatra! - odgovorih ja.

Nanovo u utasmo. Ja u kako u pobojoj sobi. Tumanov duboko diše; onda, kako ona zabada iglu u jastuk i kako se vunica tare o *tulle anglais*.^[15]

Sedoh na stolicu do nje i tako približim glavu njenom vezu, da nije mogla više iglu probadati.

Ona spusti vez u krilo i nasloni se na ruku.

Ja je uzeh za tu ruku i spustih je na sto, milovah je. Posle legoh na nju i zatvorih oči. Ona nije ništa govorila, nije se opirala. Osetih da sav gorim i da ona teško diše. Pribraha se. Nesretnice, šta radiš?

Skočim naglo sa stolice i turim ruke u špagove. Valjalo je po etim kakav indiferentan razgovor. Ja izvadim duvankešu.

- Izvol' te na poklon! - reko nekako promuklo i pokušah da se smejem.

- Ne! - reče ona. Ne aktivirajte i opet bocnu:

- Zar poklon od mene ne ete da primite? Ona ometa. Ja poeh da jurišam:

- Poklon od *mene*, gospođice!

- Takav! - reče nekako zbunjeno, uzimajući i novo vez.

- Kakav god vi hoćete. A kakav vi hoćete? Opet je utala. Ja sam gotovo šaputao:

- Kažite kakav hoćete!

Ništa ne odgovori.

- Gospođice, zna i da biste vi ipak kakav drugi poklon hteli od mene; vi ne ete moju duvan kesu. Kažite, dakle! Ja sedoh opet do nje i primakoh joj se bliže. - Ne! - reče ona. - Ne ete da kaćete. Ne, vi morate kazati.

- Nikad!

- A l' ja znam šta je.

- Vi ne moćete nikad znati šta je.

- *Parole d'honneur*^[16], velite da ne znam. Ona se zbuni:

- Ja *misl*im da vi ne znate.

- *Parole d'honneur*, vi *misl*ite da ja ne znam?

Ona pocrvene sva.

- Ostavite se.

Meni se u inida me nestade. Ona je probadala iglom bez ikakva reda. Da je uhvatim za ruku, da je poljubim hiljadu

puta, pa da umrem. Talas strasti (*sit venia verbo*) sve mi ja e dizaše grudi. Ja se nagoh njojzi. U isti par sinu m i kao munja kroz glavu: Švabica, sirota, mojamati, Srbija. Sko im i, ne uzdaju i se u svoj glas, bez zbogom odem u svoju sobu.

Bilo je ve l po pono i. uh kako i ona ode u svoju sobu i oprezno zatvori vrata.

Tu no nisam ništa m islio, bar ne znam da sam šta m islio, pa ipak nisam zaspao do 3 sahata. - "O na ho e srce" - to m i je neprestano izlazilo pred o i.

Glava II

O, ljubofi paklena!

Potra i sam autora

Su tradan bila je ozbiljnija nego obi no. Ja sam se oprezno klonio svakog diferentnog razgovora.

Toga dana bila se o ešljala kako ja volim, a to je prosto razdeljena kosa nasred glave, a ostrag pokupljena u klup e. Tako im oje sestre ešljaju svoju decu, - mo e biti stoga joj lepo stoji, što m i, u ovim godinama u kojim a je, ipak izgleda kao dete.

Toga dana inila je sve što sam je molio. Pevala mi je pesme koje ina e za boga ne e da peva, jer idu do g, a njoj je glas ist sam o do eis. Pa ipak nije je glas nigde izneverio.

U ve e je pozovem u šetnju.

Sneg je bio napadao za jednu sudlanicu i škripio je pod nogama. Svi izlozi u du anim a osvetljeni i prepuni svakojakih "bo i njih darova". Ljudi prolaze punih šaka; kola u takvoj gomili da jedva mile; pred SPILLER-ovom poslasti amicom stoji jedna ru lja i gleda svakojake figure

od šesera; pred SPILLER-ovom restoracijom transparent i na njemu stoji: *Eisbahn bei brillanter Beleuchtung, Entree seporee*^[17] i guraju se deca i ljudi s kliskama. Pored nas svaki nas protraavaju deca s onim egrtaljkama u rukama i ljudima od hartije, koji, kad ih povuču za konac, šire ruke i noge i klimaju glavom. Oni ljudi s novinama u kovčezima, koji im vise o vratu, izvijahu njima svojstvenim glasom. *Montags-Zeitung, Abendpost, Figa-Figa-Figaro!* Jedan prosjak koji išaše na koljenima pruži nam ruku, ona izvadi pet groša i spusti mu u nju. Pred kućom za koncert, iako je bilo već četvrt posle sedam, ustaviše se jedna gospodska kola. Iriska skoisi sa sedišta i otvori vrata, od kola. S druge strane iskoisi jedan mladovek u belim rukavicama, pređe na drugu stranu kola i pruži ruku u njih. Na tu ruku naveza se jedna bela rukavica i jedna dama za njom. Dama lako sko i napolje. Tresaše glavom i zatrukosu za uši.

Mi i nehoti neka smo dok oni preoše preko trotoara. Onda poosmo dalje.

- Gospođice, ovde je tako puno sveta da se ne mođe ići. Hajd'mote, bolje, u manje ulice.

Ona ute ipode za mnom u *Jahn'sstrasse*. Ja opet udarih levo preko *Brigadier-Brucke*, i mi stajismo pred ogromnim parkom u kom evladaše puna noć, jer sam o glavni prolazi behu osvetljeni. Ja pooh još dalje, ne govore ijojnšta; već smo bili nekoliko koraka u šumi. Noge nam upadahu do višelanaka u neuga en sneg; ogromni hrastovi beljahu se s one strane s koje je vetar duvao kad je sneg padao, te ga nanosio na njih. Vreme je bilo suvo, toga dana bilo je na termometru - 10°, m eni nije bilo hladno i bilo mi je vrlo prijatno.

Posle pet minuta bili smo dosta duboko u šumi. Oko nas bilo je tako tiho, tu tanjvaroški bio se sasvim izgubio, nigde nikoga nije bilo.

Nismo ništa govorili. Ja sam mislio na nju i ispredao svakojake snove. Zamislih sebi moje Valjevo, i nju u njemu, i svet koji priča o nama kad prođemo ulicom: "Gledaj ga, zavrtila mu pamet Švabica", i moja mati, crvenih oči, koja svoje sopstvene snahe ne razume, i deca mojih sestara i braće koja se libe doimeni otako sam doveo nju u kuću, i njeno večno osećanje usamljenosti, jer je niko ne razume i ona nikoga ne razume... da se oprostim s njom, da je ostavim za svagda. Ona u jedanput stade i gledaše oštro napred u pomrini. - Da se vratimo? - reče ona.

Ja je pogledah. Oko glave je imala crn svilen šal, bačen preko temena, krajevi ukršteni pod vratom pa zabaceni na leđa. Iz toga šala provirivaše joj lice kao iz nekog crnog okvira. - Izgledaše mi neobično lepa.

- Da se vratimo? - pitah ja. - A što? Ona smaknu ramenima.

- Vi se bojite i idalje u pustu šumu?

Ona baci pogled na mene. Pogled u kom je bilo nečega što ti ne umem kazati. Nekakvo pouzdanje, poverenje, sila. Taj se pogled razli preko svega mene. U meni mi se da sam piramida i da ona ne može da me pregleda.

- Zar s vama kad idem da se bojim nečega? - reče ona s nekakvom detinjskom ravnodušnošću. - Ta vi ste tako jaki!

- I ne treba da se bojite - rekoah ja glasom koji je trebalo da izgleda silan i pouzdan, no ispade nekako promuklo i zagušljivo.

U taj par duhnu vetar pojačao, i s jednog suvarka sroza se sneg i pade na rukav njene ruke.

Ja izvadih maram u ruku i poče joj stresati sneg.

Ona gledaše sve to nekakvim ravnodušnim pogledom .
Kad sam bio gotov, ona se lako pokloni:

- Hvala!

- Na malu.

Ona pet za utasmo. Ona okrete levokrugi po e natrag, ne govore ništa.

- Vama je hladno? - reko je.

- Ne!

- Ravo?

Ona sle e ram enim a.

- Da?

- Da! - re e ona.

- A šta vam je?

Ona opet sle e ram enim a.

Ja se ne usudih pitati je još šta dalje.

Uz put po eh pri ati joj što sam mogao indiferentnije stvari sam o da ne bih došao na ono ega sam se tako bojao, jer mi je tako milo, tako prijatno i opet tako opasno. Pri ao sam joj po sto ti put o Hajduk-Veljku, o Raji u, o pojedinim pesmama, posle sam je ispitivao da li je zapamtila druge pesme koje sam joj prevodio.

Ona odgovarala je nekako lenjo, pa ipak sve ta no. Ona sam joj pri ao o Valjevu, o malenim ku icama, o volovskim kolima na kojim a nema ni za groš gvo a, o Ciganima kako sviraju i pevaju i koji za deset para daju da im odvališ šamar. Na posletku kojekakve dosetke o Bana anim a. D onekle je išlo kojekako. Kad smo ve ušli u varoš, nije m i više išlo za rukom , iako sam se usiljavao .

S druge strane, opet, ko la i tu tanj i ne dadoše da se šta govori. Ja u utah.

K ad do osm o blizu ku i, udarism o na *Albrechtsstrasse*.

T i znaš kako je tu tiho .

Ja ne znam zašto , okretoh se njojzi:

- Još koji korak , pa ete se osloboditi m o jega dosadnog društva .

Ona srdito-tu no razvu e krajeve usana:

- N a to ne u ništa da odgovorim .

Ja htedoh da okrenem sve u šalu . Po eh kroz usiljen sm eh :

- M o lim , v i na to ne m o ete ništa da odgovorite .

- N e , ja ne u da laskam .

- S ad ste se ta no izrazili; ne ete da laskate . A kad biste istinu kazali, ona ne bi bila niukoliko laskava za me .

N isam se više m ogao nasm ejati . O na okrene glavu od mene .

- Ja... ja... - po e zagušljivo i presta .

M eni pom r e svest . A m a jesam li ja budala? - pitah se . -
Kuda sam zagazio?

D o osm o pred našu ku u i ute ki pro osm o je . O na se okliznu i posmu m alo , ja je uhvatih za m išicu :

- G ospo ice , m o lim vas , uzm ite m e pod ruku , ovde je klizavo .

- Hvala vam - re e ona i ne uze m e pod ruku . O nda se opet vratism o , opet pro osm o . K ad se po tre i put vratism o (ti znaš da su ovde po ceo dan zaklju ane

kapije), ona stade.

- Imate li ključ sa sobom? Ja otključam kapiju.

Ona uje tromo. Pod stepenima otresaše noge na asuri, i toinjaše nekako tromo. Bila je veoma bleđa.

- Gospođice, vama je ozbiljno ravo? Ona klimnu glavom.

- Pa kažite mi šta vam je?

- Ne znam - reče ona.

- Dajte mi bar ruku da vam pomognem peti se uza stepene.

Ona pruži ruku. Ja iah za tri stepena više i vodih je za ruku. Kad bismo na po basamaka, stegnem je krepko za ruku i pogledam je.

Ona se zaljulja i prisloni se na zid. Bila je bleđa kao sneg kojim alopre gazismo. Iz oči joj grunuše suze.

- Bože! - prošaputa ona nekakvim glasom kojim, valjda, udavljenici govore.

U taj par uše se nečiji koraci niza stepene.

Ne govore ništa po em dalje i povu em je za ruku. Pored nas prođe jedan ovek, skide kapu i pokloni se.

- A, vi ste, Hermane, - reče ona kao pribirajući se. - Šta radi gospođica Vedel?

- Ja sam baš sad dopratio gospođicu k vama - reče momek u tivo se smeše. On pet se pokloni, pa ode niza stepene.

Ja bejah ve na gornjem stepenu, ona za tri niše. Beše izvadila maramu i useknjivaše se. Ja videh kako ona razastre maramu po celom licu i kako dvama prstima

pritište o i.

Svest me ostavi. Ja je povukoh da je pritisnem na grudi.
B rava šk ljocnu i njena se m ati pojav i na vratim a.

O na tr e svoju ruku iz m oje, no ja je krepko dr ah.

- Ta penjite se! - vikah ja sm eju i se. - Zar vas nije stid? U
vašim godinama ne m o ete da uzi ete dvadeset stepena.

Prisustvo babino toliko m i respekta uli da se ozbilja po eh
sm ehati i šaliti. T rgoh je za ruku i izvukoh na gornji
stepen.

B aba se slatko sm ejaše. N ije ništa opazila, a nije ni m ogl a
ništa opaziti.

O dem u svoju sobu, skinem zim ski kaput i odem u opštu
sobu.

Predstav iše m e g ici V edel. To je obrazovana devojka.
Svirala je vrlo dobro u klavir i govorila francuski i
engleski. N jen je o tac profesor na univerzitetu i nije alio
ni truda ni novaca da vaspita svoje dete.

A na je vrlo m alo jela za ve erom . u tala je, tu ila se da
njoj nije dobro.

Ja sam se usiljavao da zabavljam g icu V edel.

Posle kratkog razgovora na in i m i ona kom plim enat kako
dobro govorim nem a ki.

- O prostite što m oram vaš kom plim enat da razum em kao
ukor, malo ima mojih zemljaka koji za pet godina ovako
r avo govore kao ja.

- Molim vas, vi ste vrlo skromni. Ja vas uveravam da
ovek m ora biti vrlo pa ljiv pa da vam sam o na akcentu
zapazi da ste stranac. Uostalom, lako je to razumeti, jer

vam je jezik vrlo srodan s našim ! - re e ona .

- Oprostite, gospo ica, što vam moram protivre iti. Srpski jezik nema apsolutno nikaka srodstva s nama kim !

Ja pogledah Anu . Ona beše pocrvenela .

- Ali, Klaro, - re e ona obra aju i se g ici V edelovoj - kako mo eš tako što pitati! Srbi su Sloveni .

- Ah, tako! Molim, oprostite, - izv injavaše se gospo ica .

- Znam , sad se se am . V aš je jezik srodan s m a arskim? Ana mi ne dade odgovoriti, ona se uplete .

- Klaro, Klaro, - re e ona usiljeno sm eju i se . - Zar su M a ari Sloveni? To je kao kad bi neko tvrdio da naš jezik ima srodnosti s persijskim .

Gospo ica V edel beše crvena ko paprika .

Ja se nisam ništa srdio . Ti znaš da Srbina na strani, a osobito u klasi noj N em a koj, mora oguglati na ovaka pitanja; nas su toliko puta pitali n em a ki studenti (klasi no obrazovani - govore latinski i gr k kao svoj ro eni jezik) je li Srbija u M aloj A ziji; udili se kad smo im kazali da i mi pijemo kravlje mleko, da mesimo hleb isto kao i oni, da im am o ak pozorište i da smo hriš an i .

- N adam se da mi ne ete za zlo prim iti - re e g ica V edel - što sam tako slaba u geografiji .

- U geografiji! - prošapu ta Ana podrug ljivo .

- O, molim vas - re koh ja klan jaju i se .

Ani bio e vidno dosadno i neprijatno . Ona se sam a stidela . Da bi prekinula pauzu, a, drugo, da bi svrnula pa nju na što drugo , usta i upali sve u na klaviru .

- Klaro, sviraj što god!

Igici V edel kao da beše ova prilika dobro došla. Ona odmah skoči i otpočne svirati. Ja nisam slušao, mislio sam na naš razgovor, onda odoh u našu zemlju, onda u ohu svoje Valjevo, pa u svoju kućicu. Tamo je bilo sve tako tiho i tako prijatno. Mojama ti prosto obučena i stara kišmeše i se, - ta ja sam uz nju, moje sestre, moja braćo, pa deca, pa moji budući bolesnici u pelengirima, s razdrljenim rutavim prsima. Pa niske iste sobice, pa mršav konji i prosta kola, - ekipa a gospodin-doktora. Pred ukovom mehanom sedeo je Jovo šarkijaš s njegovim zagušljivim glasom i pesmom, kraj koje se sam o Srbini topi. Pa pijani čovaka koji me je, kad sam o raspustu bio kod kuće, sto puta uveravao da je pijan, "ali tebi, gospodine, est i poštovanje", i baci kapu u blato. Pa orah u mojoj avliji koji je posaden kad sam se ja rodio, i koji već na svojoj periferiji nosi suve grane. Pa gospodin na elnik kom e se na velike praznike mora praviti vizita i koji uvek za sobom vodi Tijosava pandura pod pusatom. Pa Tijosav koji u desnoj ruci nosi drenov štapić i njime se poštapa, levom razmahuje i odmah kao je za itav aršin od sebe, jer mu jatagan smeta. Pa Nikola čero koji svaki čas dolazi u mojoj kući i pita: "Treba li što za kuću?" Mojama ti zna šta to znači i imom e odmah do tri spolim rakije, te ga daje i a-Nikoli.

Onda uvedoh Anu u tajm o j zavijaj, i cela slika potamne. Ljudime gledaše kao stranca. Mojom ateri nesta smeha s usana. Moji nećaci i sestrice klonose svoje tetke i ujne. Ja gledah samo u nju. Injoj beše tužno i hladno.

Ne, mine bismo nijedno na tajna in bili sretni.

Gospoica V edel beše me u tim svršila sviranje. Ja joj na inih nekoliko običnih komplimentata.

- A imali u vas klavira? - pitaše me.

- Naravno da ima, - rekoh ja, bez ikakve volje za dalji razgovor.

- Opet ludo pitanje, - reče ona. - Svirate li vi u što, ako smem pitati?

Avogadro znao šta mi bi! Ja odgovorih:

- U drombulju, gospođice.

Ona se malo zbuni:

- Oprostite, ja ne znam šta je to drr..., molim vas, kako ste kazali?

- Drombulja - rekoh joj. Tumanov lako prсну u smeh.

- To je flauta - istakla se Ana -; g. Marija svira vrlo divno u flautu. - Onda baci na me jedan pogled pun molbe.

Razumeo je i ujedno se postideh što sam hteo s "damom" da teram nekakav inat. Da bih se popravio, uzmem sasvim ozbiljno lice.

- Da, flauta, - rekoh ja - upravo nije flauta, ali je jako nalik. Onako kao klarinet, a zanosi na fagotu.

Bi mi neprijatno što sam tako nespreno izleteo. I na licu gospođinom pokaza se nešto nalik na poniženje.

Bi mi krivo. Da bih ugasio u njoj i najmanju sumnju da se ja samo sprdam, rekoh joj:

- Ako dozvolite, ja u vam svirati što. - Skoim kao da idem, i opeim dvaput jako nogom Tumanova. A nam e gledaše poplašeno. Tumanov me je razumeo.

- Vaš je instrument odneo vaš zemljak danas kad je bio. Ja sam zaboravio da vam kažem.

- Šteta! - re e g ica V edel sasvim uspokojena.

- O , niste m ного izgubili, m e utim , kad opet uzim adnem
astna i se u vašem društvu, dozvoli ete m ida vas
uverim kako sam loš svira .

- U napred sam uverena da u jako u ivati.

Ana brzo po e nekakav drugi razgovor.

Ja se m e utim dignem i oprostim se. A na izi e za m nom .

- V iste r av ovek - re e m iona u hodniku. Ja joj pru ih
ruku koju ona uze.

- A vi ste dobra devojka - odgovorih joj. - Laku no !

Tu no sam pisao m ateri, sestram a, bra i i po eo ovo
pismo, za tebe.

B io sam um oran, stoga sam legao u 11. Kad m e ve
hvataše san i nejasne uspav ljive slike po eše se re ati,
izi e m iona u crnom šalu. U isti par to ak od kola htede
da mi pregazi stopalo, ja trgnem nogu i lupim glavom o
krevet.

San m i se razbi. N jena slika neprestano m i le aše ispred
zatvorenih o iju u svim m ogu im oblicim a. Ja opet hodah
s njom po V aljevu, i b i m i neobi no tu no.

N e znam koliko je to trajalo. B rava na hodniku škljocnu i
ja uh M aksove nesigurne korake i zagušen kašalj.

M ora biti da je ve 3, jer danas je subota, a M aks im a
sednicu sa studentima njegova kora - u ovo jkr m i.

O pet m i se re aše slike. O pet ona s crnim šalom oko
glave... Ama samo jedan jedini poljubac, al' onda, - onda
bih se m orao o eniti njome!...

N e znam kako, opet se na em snjom u istoj šumi. B ilo je

kao leto. Mi smo išli kroz neakve orahe, i ona je kupila u kecelju one spoljašnje zelene ljuske što otpadaju kad orah uzri. Bio je su ton. Sunce je zailazilo za Guevo. Ona je vodila odnekle najmla dete moje sestre, koje nam je govorilo nešto nema ki - ja ne znam šta. Posle je nestalo toga deteta. Nešto smo kao govorili - ni ega se više ne se am. Ja sam u levoj ruci nosio jednu eram idu skrova mojeg ardaka i na njoj je bilo m alterom napisano njeno ime.

Ona je imala isti crni šal oko glave. Ja sam joj neprestano gledao u oči. Bila je lepa kao vila.

Ja ne znam kad sam je naučio srpski, ona je govorila srpski i ja sam govorio srpski.

Seli smo posle na travu pod jedan orah. Ona je bila tu na. - Zašto si tu na? - reko ja.

Ona metnu prsti na svoja usta u znak da u tim. Odněkud dopiraše do nas tonovi od fagote. Bili su neobično tihi. Ja osetih kako se oni liju u talase i kako nas ti talasi podigoše. Mi korašmo po njim a dalje, sve dalje.

Ja je obuhvatih oko pasa. Približio joj se sve bliže, onda joj pritisnem jedan poljubac na levo slepo oko.

Ona dođe još tu nija.

Ti eš me uzeti? - reče ona, a suze joj udariše niz obraze.

Ja je stegoh i poeh divlja ki ljubiti. Svaki deo lica i ruke, svaki prst i svaki nokat. Nisam se radovao; naprotiv, bilo mi je tu no i slatko.

Onda ugledah tebe. Ti si imao šubaru koju si bio natukao oči. Bio si strašno namrgošen. Pušio si i prošao pored nas.

Nisi ni boga nazvao.

Ja razgrmuh njen crni šal i sakrijem od tebe lice u njega.

Dakle, ja sam sve svršio, ja imam ženu koja me voli.

A moji: moja mati, moj pobratim, moja zemlja?

Osetih se ostavljen od sveta i pljunuo na sve što sam dosad voleo. Sam samcit, s njome u mom zagrljaju. Ja briznuh u plač iako sam iz ponosa prestao plakati još kad mi je bilo 15 godina. Suze su mi tekle kroz grudi, i ja osetih da mi je toplo od njih.

U taj par za uh nekakav te ak hod. Otvorih oči i ugledah momka koji je ložio furunu.

- San! - rekoh ja. - San! - I sve mi izgledaše neverica. Poklopih rukom oči i pokušah da nanovo sastavim razbijenu sliku.

Vatra se u peći beše razgorela. Još nije bilo svanulo. Crveni zraci iz peći udarahu u moju postelju.

Dugo nisam ustao. Premetalo mi je se po pameti budiboksnama šta. Najviše sam mislio na kućinu i mater.

Kad sam ustao i umio se, osećao sam se sve. Bilo mi je tužno kad sam se sećao sna, i bilo mi je pravo i tiho u duši što je to sve samo san. Bar u se sad još jačevati jave. Ovo je nekakva opomena na dužnost.

Pobratime, oprosti mi što sam te namuio i ovom ludom slikom. Ja znam da ti sve ovo mora naličiti na otrcanu nemake pripovetke. Ja ne znam inačeka bi smislala ovako sentimentalna ljubav, kad ne bi bar jednog tri avog sna bilo. Progutaj ga, dakle.

U ostalom, da bih te uspokožio, dajem ti reč da u odsad spavati kao topida neuništa sanjati.

Sad ešmi valjda verovati da me je prošla sva volja na

dalje ašikovan je. Pa ipak, eh, brate, ona je, tako mi boga, tako dobra, tako dobra!...

Nu, "veliko pismo" je gotovo. Sa uvajga. Mo da em o mu se kad slatko smejati.

Tvoj pobratim

VII Pismo

U N., 17. X 187... Dragi pobratime,

Odavno ti nisam pisao pisma bez "svione kosice", "porumenjenih i pobledelih obraš i a", "malenih ruica da ih provu eš kroz iglene uši", "potoka suza i uzdisaja" dubokih ko arteski bunar i dugakih ko Trifko jekmeđija, "arkih o iju kao nebo" (razume se italijansko), "as crnih ko...", uostalom, la em. A ko sam kad govorio o o im a, to sam mogao govoriti samo o plavim, jer u nje su plave. Pa onda, brate mi si ga moj, o "slatkoj tuzi i tu nom veselju", "ubore em poto i u", "uspavljivom glasu zvona", itd., itd.

Hvala bogu, ka em ti, jedva jednom opametih se. E, brate, ti znaš da im a u našem ivo tu trenu taka u kojim a se, ho eš-ne eš, podetiš. Tako je i sam nom bilo. Ko e tome dati ra una? itao si, valjda, kako je neki dan u Bavorskoj legao vo na elezni ku prugu, i voz se osakatio. Neki dan, opet, prošao ovde jedan pismoša pored ku e koja se zida, a uskija sa skela pup!, pa njega upravo posred tikve. Niko se nije ubio (bar ja ne znam) ni zbog jedne ni zbog druge nesre e.

Junoša! Ovde le i duboka mudrost. Potra i je ina i eš!

Mene je m im o išla aša koja je, istina, slaba od one koju slu e u Getsimanskom vrtu. avo me je terao, dva-triput sam lapnuo da srknem iz nje, no moj dobri genije dr ao me je za njušku.

Ohladio sam se. Ti si se nasmejao snu koji sam ti poslao, - i ja se sad sm ešim i tarem ruke ko ifu ti kad podvale stari šešir pod nov .

Ohladio se, rekoh. Njoj ne prilazim, ko punom topu, i tako se uvam i još ja e hladim , i valjda u se sasvim ohladiti.

M ilo m i je što je u ovoj istoriji bila m oja astanga ovana. sam je o uvao, i dostojan sam da budem tvoj pobratim. A sad, oprezno se uvaju i neprestano m isle i šta e biti a la fin de finis^[18], prestao sam da pevam pesm u "Š to se bore m isli m oje", više m i ne drš e lice i ne gore grudi, tj. ne drš u grudi i ne gori lice, kako li se ka e. Na inio sam tablice za puls i temperaturu. Triput idem na dan njojzi u sobu: na doru ak, ru ak ive eru. U vek m i je term om etar pod pazuhom . K ako se vratim u svoju sobu, pro itam toplo tu na term om etru i odbrojim puls, pa zabele im . Groznica je sasvim popustila, ne boj se ništa.

Po eo sam i da radim . O tvorio sam knjige koje sam pre po godine itao . N ašao puno kojekak ih bele aka po njim a i ispodvla enih redova, - udio sam se da sam ja to sve nekad radio, jer se ni ega ne m ogu setiti.

S tresao sam prašinu s m ojih ašica, flašica, mikroskopa, lam pica. Svojim abam a m enjao uredno svaki dan vodu i pitom e ze eve hranim om ak svaki dan u m om prisustvu .

R asprem io sam sto. Pobacao sam u pe m nogo koješta. O praio sam divit i nalio taze m astila. Pisao ku i, izv injavao se: koje im što sam tako neuredan, i kleo se im sam god stigao da u odsad biti uredniji.

U bo lnice idem opet uredno, i opet se profesori obra aju na m e kad treba na initi kakvu pote u dijagnozu .

O pet uredno igram gim nastiku i ispru am ruku sa trideset šest funata u njoj. Ju e sam pešice išao u M ., vratio sam se

u 8 uve e i pojeo dve u lbastije.

S novom kuvaricom, koju smo pre dva dana dobili, stojim na dobroj nozi. Sino sam joj obećao kupiti joj nove cipele. Ona je "oborila oči i pocrvenela".

Uzeo sam nanovo lozove za lutrije i kako dobijem, plati u ifu tinu Levenhajm u m o j dug.

I tako dalje. Jednom reči: postao sam uredan ovek.

S toooj, javaš! - vi eš ti. - A m a kako se sve to okrenu, šta se to u in i?

- K ako? V rlo prosto! N ije m i baš pravo da pre em na taj predmet, ja sam rad da ga sasvim izbrišem iz pam eti. A li što se mora, - mora!

D ak le, one no i, ju tra, koji li je avo bio, ja sam se m islio i tvrdo sam odlu io da nije pošteno od m ene igrati se njom e kad ne sm em da m islim na enidbu.

O dem u sobu na doru ak. U ozbiljim se i inio sam se kao da ništa i nije bilo m e u nam a. Ona ko da je i sam a došla na iste m isli. Kad sam ušao, bila je tu na, no im m e ugleda promeni se. Smejala se. Nasula mi je kafu. Presula preko šolje. Ja sam pravio r ave dosetke i sm ejao se raskalašno.

Odmah u 8 sahata odem u bolnicu. Gledao sam svakog bolesnika. Prepirao se s jednim o kurari. Posle sam kupio Hermanovu *Fiziologiju* da je u im za ispit. D ošao u 2 ku i. O tišao u 3 opet na kliniku. U ve e sedeo sam dok sm o ve erali. Posle sam zaseo i itao do 12. Kad sam legao, bilo mi je tako prijatno i tako tiho. Nekakvo ose anje ispunjene du nosti golicalo je prijatno m oje grudi.

Ah, ovako je divno! - pomislim se ja. - Š ta m e ve e za nju? N isam ni im anga ovan. D alje, dak le! "O dsada e

braca Mika ovako da radi."

Hteo sam posle da ustanem iz kreveta. Da se udarim desnom rukom po grudima, a levu da ispružim. Onda desnom nogom da lupim o pod: *dixi*^[19] i da se naslađavam svojom nepokolebljivom odlukom. Nisam skočio iz postelje, jer mi je soba bila hladna, a posle morao bih bar na jednu nogu obući cipele kojom bih lupio o pod.

Ali odluka nije ništa izgubila od svoje važnosti. I ona mi svojom ravnodušnošću neobično potpomoga.

Ko zna, naposljetku, može biti da sam ja celo dosadanje njeno ponašanje krivo razumeo. Može da sam ja njoj ama tako ravnodušan kao stare cipele?

Ne o njoj nema više razgovora. Ona dolazi u "prijetne uspomene".

Ostaj zdravo

tvojemu pobratimu

VIII Pismo

UN., 17. X. 187...

O njoj nema ništa. Ti se, razume se, ne udiš, jer znaš da ništa i ne može biti.

Ja sam sasvim uredan i zadovoljan sobom.

Samo sam od neko doba zlovoljan - ne znam šta mi je. Najmanja sitnica najedim i da dođem ko skorpija.

Jue sam hteo da lupam M aksa.

Ne znam jesam li ti priao da sam se ja još pre mesec dana zavadio s njime i da mu ne nazivam ni boga.

Od to doba on je nekoliko puta gledao da me izazove, no

ja sam ga se klonio. B o jao sam se klepnu u ga nezgodno ,
pa se ne e više dignuti.

D ošao na ru ak .S av se u lep io flasterim a po licu , bio ova
na duelu. Pokraj toga bio je napit.

M eni do e gadniji nego ikad ,htedoh da pljunem .
T um anov m e još podbadaše, neprestano šap u i: V otú
gadostú!

Ja ne znam znaš li ti njihove duele. To je ironija na ast,
na junaštvo , na razdrljene grudi pred oštrim vrhom sablje i
vedro elo pred brzim zrnom iz pištolja. D a to ine deca
od deset godina, bilo bi razumljivo, ovako je gadno.

O ni, znaš, ture na o inao are od ice, podve u svilenim
krcam a i koncim a svaku ja u arteriju na vratu i licu ,
um otaju desnu ruku tako e svilom . K roz tu svilu ne m o e
prorezati sab ljica kojom se oni duelišu . A ta je sab ljica,
takozvani "rapir", oštra sam o do polovine, i oni se seku
samo vrhom, i to samo po licu - da vidi svet njihovo
junaštvo . R ana koju ta sab ljica zadaje potpuno je
bezopasna, jer ne m o e pogoditi nijedan deo tela koji bi
bio opasan za ceo organizam. Zalepi prosto flasterom i
sutradan sve je zaraslo.

Oni imaju jedno vreme u godini kad se moraju da
"duelišu". O nda se revnosno epaju nogam a i pozivaju na
duele.

M aks se iskašljivaše kad ude u sobu . Sede nem arno za sto
i uze nekakvo va no lice, kao da je delio m egdan s
K ursulom , pa ipak on htede se na in iti ravnodušnim , kao
da on i ne m o tri na tako obi nu stvar i kao da je i
zaboravio da je sav išaran kao S idov ljeva karta E v rope .

O n o igledno ekaše da ga ko zapita za njegovo junaštvo
Popesku ne m ogadijaše du e izdr ati. O n nam ignu na m e

pa se okrete Maksu:

- Vi kao da ste s polja gde se gazi krv? - re e on gledaju i mene i Tumanova.

Maks htjede da ostane hladan.

- Ha, - re e on - nije baš tako opasno .

- Bogami, stojati pred golom sabljom , tu treba petlja! re e Popesku.

Maks u taše. Onda prsnu u smeh, o evidno bio se zbunio pa htjede da se izvu e iz zabune. Po e se još usiljenije smejati

- Ha, ha, ha!

Popesku pogleda mene sle u i ram enim a.

- *Cela ne vous concerne pas*^[20] rekoh mu. Francuski je osim nas i Tumanova, Ana slabo razumevala.

Maks se još glasnije smejaše kupe i usta da mu se ne odlepi flaster.

Popesku udari vatra u lice.

- Šta vam je smešno? - re e on i promeni se u licu. Maks se uhvati za trbuh. Smeh je bio usiljen, ali on nije znao kako da prestane; onda, kao bajagi ustavlja ju i smeh , pogleda po svima:

- Odsekao sam mome protivniku polovinu nosa - re e on i prsnu u smeh.

Od nas se niko nije smeja o.

Maks se opet pribra i obrati se meni onako *avec nonchalance*^[21]:

- Hteo sam da vas molim jutros da nam podvećete menzuru - reće on.

Ja ućah. Tumaćno ćgle aće asu m ene asu M aksa, onda zapita M aksa.

- A šta je to m enzura?

- Pa eto, ove rane. Biste li pristali na moju molbu? - obrati se on meni.

Do ćem i u asno ćadan.

- Ne bih - rekao ćm u i po ćeh da drće ćem .

- Ne biste? A zašto? M oćim , oprostite, ja nem am prava postaviti vam takvo pitanje.

Ja ne odćovorić ni šta.

M aksa sam i avo ćeraće da će zadirkuće. Posle ćale pauze videć kako ćm u lice do će pakosno. Opet mi se zajedljivo obrati.

Da li ste vi pristali na moju molbu, mogli bismo popiti ono što smo platili jednom vaćem ćoleći koji, u ostalom , nije inio izućećka od ostalih lećara: nije ni šta znao .

Mene sveća obuće neća jeća. Za stolom su sećele i "dame", ja se stegoć i ućdr ać se.

Maks pobesni.

- A zašto vi ne biste hteli podvećati m enzuru , - reće on nanovo, kao s nećakvim pravom.

Ja prvo dućnuć na nos da ne prsneć, onda se opet stegoć i odćovorić m u šta sam m oćao hćladnije:

- Jer je na vaććim ćuelima i berberin izlićan .

On sav pozeleni:

- V i izgovarate re berberin nekako prezrivo, to je nekolegijalno od vas.

- O, o! - govoriše uvre eni Tumanovi Popesku. Baba ustade.

- Gospodo, gospodo!

M eni se odsekoše noge.

A na m i beše stala na nogu i pritiskivaše je što bolje m ogaše.

U m eni se kuvaše. Ja ne odgovorih ništa M aksu, inim ise i ne bih ništa m ogao progovoriti, jer bi me re udavila. M orao bih vikati da bi i policija došla.

Ja ustadoh od stola i stah kraj prozora. I drugi poustajaše. Svi u taše. Baba izi e plašljivo iz sobe nose i u ruci iniju; i A na ode za njom .

- N iko laé Ivanovi ü, - reko h ja Tumanovu - po aluéstá poédite vonú i ne puskaéte nikogo izú dam ú vú komnatu.^[22]

- T o lúko po aluéstá ko lo tite kakú slúduetú.^[23] Ostali smo u sobi sami mi ljudi i Maks po e k vratim a. J. ga stigoh kad beše uhvatio za kvaku. U hvatim ga za ruku izvu em do sred sobe.

- K ud eš, ti? - reko h mu.

O n m e gledaše blesavo. B io m u je isuv iše neo ekivan ovakav pozdrav.

L ajtnant do e i stavi se m e u nas:

- Gospodo, molim vas, gospodo!

Maks se oseti posramljen. Isturi grudii, obinim tonom i reima kojima se oni zovu na duel, reem i:

- Ja vam stojim u svakom pogledu na raspolaganju. Samo ne tako srpski... varvarski - reem isleivaljda da emena tajna in posramiti i da uga pustiti.

- Ja u i sam tebe staviti sebi na raspolaganje - rekoh mu i ja ipo ehve vikati.

On probaše da išupa ruku koju sam mu ja tako bio stegao da se sve uvijao. Drugom rukom opre se meni o prsi.

- Ho u ja tebi pokazati - rekoh mu - skim e tim isliš da se šališ - i još krep e ga stegnui gledah mu u o i.

Lajtnant uhvati nas obojicu za ruke. Popesku metnuo ruke na le a i prislonio se uza zid. Don Karlos pri e i sam .

Maks se još ja e postide. U jedanput se napre e i, što je igdamogao, gumume, pa onda tre ruku da je išupa.

- Serbe! - re on podrugljivo .

Ja ga skopah rukom za prsi i gurnem ga o zid. On opusti ruke i gledaše me blesasto. Ja ne znadoh više za sebe.

- Lei! - vikah ja.

On me samo blesasto gledaše.

- Lei, bre! - ciknuh ja i pritisnem ga na grudi. On se sroza niza zid na patos. U taj paru e baba plau i.

- Za ime bo je! - kukaše ona i uhvati me za ruku. Ana viraše uplašeno kroz odškrinuta vrata.

Ja se odmaknem od svoje "rtve". Poklonim se na sve strane kao akrobati kad na ine salto mortale, i izi em ute i iz sobe.

Tumanov mi priča da se odmah za momentom u Maks izvukao, da je s njega kapao znoj, da je zapeo za stolicu i posrnuo na Anu, a ona ciknula i pobjegla.

Posle su i oni i Popesku došli i radovali se celom "sraciniju".

Don Karlos je ostao s lajtnantom. Posle jedno pet minuta njih dvojica odoše opet u opštu sobu da piju kafu. Ja sam im poručio da mene ne čekaju.

Tumanov mi posle priča kako je on uzeo novine i činio se da ne sluša, a lajtnant govorio s Don Karlosom o aferi.

- *Barbarisch!*^[24]

- kazao je lajtnant.

.- *Barbarisch* - pristao je Don Karlos.

Onda je Tumanov upao u reč.

- *Keinesusegs!*^[25] - kazao je lajtnant i izbečio oči.

- Zašto ne na rapire? - pitao je Don Karlos.

- A zašto baš na rapire? - pitao je Tumanov.

- Jer je to dovoljno za zadovoljenje: pote e krv - rekao je lajtnant.

- Pa onda je još prostije da duelanti puštaju sebi pijavice - rekao je Tumanov.

Ana se nasmejala i bila se sasvim umirila. Lajtnant ništa nije odgovorio, samo je mrdnuo obrvama. Posle je Popesku seo za klavir i svirao *Kronungsmarsch iz Prophet-a*^[26]

Kad sam uveče došao kući, sretnem Maksa koji i aše niza stepenice, i za njim hamalina koji mu je nosio stvari.

Prošao je pored mene gledajući sebi u cipele.

Tri dana je otkako se to zbililo. Od toga doba svi su te za stolom. Niko ni reči. Tek sinoć po esmo opet pomalo govoriti. Ja sam miran. Afera s Maksom nije na meni ostavila nikakva utiska, ona je samo činila da sam ja utao, te i s Anom nisam ništa govorio, van običnih pozdrava.

Samo da ovako ostane!

A što i da ne ostane? Prosto ne treba na nju ni misliti a to je laka stvar. Tvoj pobratim

IX Pismo

U N., 14. XII 187.

Dragi pobratime!

To je bilo ovako.

Ona je bila vesela ko što sam ti ve kazao.

Meutim, ja sam opazio da je ona uvek, kad je sama, ozbiljna i zamršena. Opazio sam i po tome što, kad god sam ušao u sobu, ona se trzala kao izasna, i onda bivala vesela. A drugo, ak je i Tumanovu palo u oida ona, kad nisam ja u sobi, veno uti, i da je opet, kad ja u em, neprirodno razgovorna.

Mene po e kopkati. Šta je to?

Jednoga dana, kad nje nije bilo kod kuće, premetao sam po njenu stolu gde radi. Izvu em jednu fioku i na dnu njenom na em jedno par e bele svile. Na njem u zlatno izvezena tri početna slova m o j e g a imena. M je bilo sasvim gotovo, G do polovine, a drugo M tek plajvazom obele eno. To par e svile bilo je zguvano, i ono pisaljom

M rastrljano.

Ja izvad ih to par e svile i m etnem ga u špag .To celo
poslepodne mislio sam na njega.

Videlo se da je poodavna po eto , i videlo se da je ba eno
da se više ne dovrši.

X pismo

Call me but love, and I'll be new baptiz'd.^[27]

My name is hateful to myself

Because it is an enemy to thee;

Had I it mritten, I would tear the word^[28]

Dragi pobratime!

N a svak ina in tin isio ekivao tako brzo m ojeg a pism a,
nisi ni mogao o ekivati. M ogao si sebi zam isliti m oj
polo aj: ja stojim na m oru , sam na jednoj dasci, u strašnoj
buri, i davim se.

Š ta da rad im ? Š to da te la em ? - ja je volim! Ta to si i sam
znao, - nisi m e, valjda, dr ao za kakvog fi firi a koji se
vucara s devojkama da ih vara.

Prvih nedelja, otkako sam je poljub io , ja nisam ništa
m islio. U gušivao sam svaki glas savesti i pom isao na
svoju ku u im ene snjom e u ku i. Pa baš i da sam hteo da
mislim na izlazak, - nisam mogao . Ja sam bio i odviše
sre an da bi mogla ikakva malo crnja m isao osiliti se u
m eni i prevu i ovaj sladak san gorkom javom .

V e no sam bio snjom .0 na, im baba izi e na pijacu ili
ina e u varoš, do e u m oju sobu. U re u je knjige, di e
m oju ulad za gim nastiku i divi se mojoj snazi, posle se
mazi, umiljava se - ja sedim na kanabetu, gledam je i
topim se.

Svakim danom gazio sam sve dublje i dublje. K ad sam što

govorio za se, uvek sam kazao *mi*. Ona me je samo gledala, ljubila, - ivala je sre no .0 d to doba ,kad god smo išli da hodamo , inili smo to u šumi .0 boje smo mrzeli svet. Tamo nas niko nije smetao.

Jedno ve e hodali smo opet zajedno .G ovorili smo francuski.

Pored nas pro oše dva pruska narednika .

K ad su bili nekoliko koraja za nama ,okrete se jedan i podrugljivo re e:

- Grand natijong!^[29]

Ja se okretoh da ga vidim .0 nam e dr aše ispod ruke i povu e napred .

- Odmah si se naljutio - re e ona um iljavaju i se .Ja mahnuh ravnodušno glavom .

- M išo , - govori mi ona plašljivo - ti ne voliš Nem ce .

Ja se malu zbunih:

- Kako da ti odgovorim? ... Da! Ja ih ne volim. No ti mi sam a pri ala da je tvoj deda bio Poljak .

- 0 tac , m ati, bra a, sestre, svi su Nem ci - re e ona nekako alostivo .

- Ti si moja - rekoh ja - m a šta da si.

Ona se pripi uza me.

Išli smo dalje .M eni je bilo neobi no prijatno .To je bilo krajem m arta .Ja sam prvi put toga ve era izišao u jesenjem kaputu .V azduh je bio blag .Šum a je po ela da pupi.

Došli smo do jezera i seli na klupu.

abe su kreketale. Jedan labud je plovio sredinom i ostavljao za sobom brazdu. Bilo je tiho.

Meni su zujale uši. Ja legoh njoj u krilo. Gledah u nebo i slušah kreketanje aba.

Bim i neobično blago. Ona me saspoljubljaše u celo.

Ja izvadih duvan kesu i rekoh joj srpski:

- Na inim i cigaru!

Ona je videla da e to re i: *drehe mir eine Cigarette!*

Ona mi kojekako smota cigaru i prumi.

- Vidiš kako sam razumela - re e ona raduju i se.

- Ana, ho eš li da te uim srpski?

Njoj se lice razvedri. Nekakva beskrajna sre a nakupi joj se oko o iju i usana. Umesto odgovora, pritište me nanovo ljubiti.

Kad smo se vratili, ja sam joj uz put davao prvu lekciju u srpskom. Objasnjavao sam joj trajne i svršene glagole. Naučio je nekoliko re i i re enica. Posle je ispitivao i - ona se radovala kao malo dete.

Kad smo došli ku i, bilo je vreme ve eri. Posle ve ere ja odem u svoju sobu. O se ao sam nekakav prijatan umor. Ne znam zašto mi nisu doneli lampu. Ja upalim sve u imetnem je na sto. O tvorim posle prozor, i ist vazduh promahivaše mi kroza sobu. Ja raskopam prsluk i košulju, pa legnem na kanabe. Misli su me prijatno galiale. Ne prestano je bila ona uzame, vesela kao grlica.

Ja po eh sebi davati ra una o svemu tome - nisam se mogao pribitati. Slike su mi proletale ispred o iju bez

ikakva ia nijednu ne mogoh uhvatiti. Nekoliko puta ponavljao je u sebi rečenice, ali nikako pojm a nisam mogao za nju vezati.

Tako sam zaspao, iako nije bilo još ni devet sati. Nisam išta sanjao. Nešto me je pritiskivalo na grudi i gušilo.

Kad sam opet otvorio oči, bilo je duboko u noć. Sve a beše sasvim izgorela, i ona hartija, kojom je na dnu umotana bila, beše se upalila i uz nejasnu svetlost dizala se gust dim koji dohvataše čak do gredice, jer je bilo tako tiho da ništa nije smetalo njegovu putu k nebu.

Taj dim me je i probudio. Ja, onako sanjiv, dohvatim ašuvode i saspem je na sve niko. Onda ustanem te otvorim i drugi prozor da dim izađe. Stajao sam pod e na prozoru koji je gledao u vrt.

Bio sam bunovan. U vrtu je bilo tiho. U daljin i pištao je električni kivoz.

Mene odjedanput obuze neka tuga, nerazumljiva, nejasna. Inilo mi se da se ni im ne mogu utešiti, iako nisam znao šta je to što me tako pritiskuje. Najedanput mi izleti njena slika pred oči. Ja se stresoh i osetih kako mi vazduh hlad i grudi.

Bojao sam se ne znam zašto, da i dalje mislim na nju. Hteo sam da upalim sve u, da se skinem i da legnem u postelju.

Potražim igice na stolu. On je sav bio m okar od vode koju sam sasuo na sve njak. I gice su se bile ukvasile, i nijedna ne hte upaliti. Onda se setim da imam u novom kaputu kutiju sa igicama. Na em je i paljkaju i jednu po jednu potražim itavu sve u.

U sijan sve njak bio je prsnuo kad sam na njega vodu sasuo. Ja uglavim sve u u peskaonicu od divita i metnem

je na mokr sto.

Moja misoba do e tako tu na da tine um em kazati.
Nauio sam da mi uvek gori lam pa, a sve a mi je, opet,
tako škiljila, da mi se inilo da ništa ne raspoznajem u
sobi.

Sto je bio sav mokr, i s njegovih krajeva kapala je voda s
mrvicama od duvana i pepelom od cigara, koji sam ja
otresao na sve njak. Ja ispodizah knjige kojih se hartija na
koricam a beše podklobu ila od vode. U jedanput ugledam
pismo na stolu.

Poznao sam da je od moje sestre. Otvorim ga.

Ti znaš kako sestre pišu. Celopismo bio sam ja. Pisala mi
je kako me neprestano pominju, kako deca neprestano
pitaju kad u ja do i, kako su me se sviza eleli i kako im
se inidave ne edo iveti tajsre ni as kad u ja svršiti i
vratiti se njim a da ih više ne ostavljam .

Nešto me još te este e u grlu. Ja zatvorih prozore i
stadoh hodati po sobi. Onda sam opet itao pismo i opet
hodao po sobi.

U inimise da se spremam za nekakav boji da za njega
treba hrabrosti. Po nem da se prikupljam. Skrstim ruke,
gledam u divit sa sve om i, kao da ikam nekoga, zapitam
se: pa dobro, šta je?

U inimise da se prsi sasvim isprazniše, i da slušam glas
svoje savesti kojim e je pitao: Šta iniš ti od sebe?

Sirota Ana! Ja se uhvatih rukom za grudi i htedah da
o upam par e svoga mesa.

Pismo sestri bacilo me je tamo odakle se Ana ne vidi.

Ja po eh da o ajavam - šta da radim !

O na se odri e im ena, narodnosti, jezika! I to sve sam o m ene radi. O na tvrdo veruje da u se o eniti njom e. A ja?

Bivaše m i sve nejasnije, ja se opraštah s njom e i opet je tra ih i grlih je i bejah gotov da je ne ostavim do sm rti. O nda m i u jedanput izi e m oja m ati i sestri no pism o, i onaj sasvim drugi ivot.

Ja ht edoh da vi em : šta da rad im ?

N e znaju i ni sam šta da rad im, izvadim maramu i po nem brisati v la an sto. O nda sednem za njega i podbo im se na ruku.

- Ideja! - rekoh ja sebi isto radostan - pišem sestri i bratu, da ih sondišem, da vidim šta e oni o t prilike re i.

N a pišem pism o, i ne znam m u više sadr aja. Znam samo da je po injalo jednim snom, i u tom sam snu o t prilike nacrtao kako sam ja zavoleo Nemicu koja nije lepa, koja je puka siro ta i ko joj su ve dvadeset i etiri godine. P itao sam ih, kao u šali, šta bi oni rad ili kad bi ih se ja o enio njom e, šta bi rekla naša m ati na sve to, itd., itd. P ism o je bilo napisano pola u šali pola u istini, ili, bolje re i, tako da sam se ja u svako doba m ogao povu i i kazati im da je to sve šala i da sam ih ja hteo poplašiti.

Posle ga savijem i zape atim, pa legnem u krevet, ali nikako da zaspim. P re turao sam se, m u io sam se. Svršavao sam sa sobom. Jedanput sam kazao: Pa dobro! Su tra u joj re i da je ne m ogu uzeti. S tvar je svršena. Hajd' da se spava. - Onda na vrata kaveza u kome je bila ta m isao " vrsto" zatvorena u šunjala se druga: Ala, kad bi m i oni, nešto odgovorili!... Eh na to ne treba ni m isliti.

Sve je bilo uzalud, zaspati ni sam m ogao. O nda sam po eo da se jedim; anasana, mislio sam, ta to ja moram jedanput svršiti.

B adava, ja nisam pa nisam mogao zaspati smišlju da u je ostaviti, a nisam imao nikakva oslonca da ispredam prijatnije snove. Posle duge muke skoim skreveta, dokopam pismo. - Ko zna?... mislio sam se. O bu em se izi em u varoš. Sve je bilo tiho. O dem do prvog poštanskog kov e i a i bacim pismo u njega. - Ko zna?

B o e, zašto je tako slatko zalagivati se?

K ad sam ve strpao pismo, vratim se ku i. Pored mene pro oše dva pijana oveka. Jedan se bekljaše na me i gurnu me laktom. N isam mu poleteo u o i, nisam tra io nikakva "zadovoljenja", kao što bi to drugda mo e biti radio (ta vi me svizovete prznicom). utao sam i išao sam dalje. N isam ni mislio da me je neko hotim i no gurnuo laktom. Ja sam se bavio nekakvom nejasnom mislju: bacio sam pismo - ko zna?...

K ad sam opet legao u postelju, bilo mi je m nogo lakše, ne znam nisam zašto.

N jene se slike nisam više plašio. M islio sam na šetnju s njom. Pade mi na pamet kako ona ostavlja svoje ime, jezik, veru, - in i sve što ho u, na sve odgovara: kako ti rekneš!

S an me hvataše. S like se izm ešaše. Izi e mi sestra i pismo. S ahat izbi etiri. Ja po eh da tonem u nekakvu dubinu, sve mi bivaše nejasnije. - M o e biti... ko zna?...

N e gledaju ina to što sam se tu no bio sm irio, bio sam od to doba vrlo nemiran. S jedne strane bilo mi je nepravdo što sam opravio ono pismo, - ta na što? - mislio sam se znam najbolje kakav u odgovor dobiti; s druge, opet, in ilo mi se sve: dobro e biti.

T ako sam i prema njoj poslednjih dana bivao. as sam je se klonio i be ao od nje, as, opet, tra io je, eretao s

njom hodao kojekuda, ljubio je ko Ciganka dete.

Nu na što da ti priam to? Ti i sam mo eš zamisliti šta rade dvoje "zaljubljenih". Mas se zavadim o, posle se opet pomirimo, pa opet cmakaj se, itd.

Nu tebi je ve postalo otu no.

Bolje da idem dalje.

Bilo je to jednog ve era, na jedno dve nedelje posle m o jega pisma. Nikoga nije bilo kod ku e osim nas dvoga.

Ja sam sedeo celo poslepodne i itao. Pred ve e ustanem , otvorim prozor i gledah u vrt. Dole je vratar prerivao budakom crnu zemlju koja je rasprostirala oko sebe onaj vlna ni prole ni m iris. On ure ivaše staze po vrtu. Vrem e je bilo blago.

Ja m išljah, ne treba ni da tika em , o sebi i njoj. udio sam se što nema pisma i zebao sam nekako. A nisam sebi sm eo dati ra una o sadašnjem svom odnošaju prema njoj.

Osetih da se neko prisloni uza me. Trgoh se i ugledah nju.

- A gle! - rekoh ja veseo.

- Nema nikoga u ku i, pa m e strah .

- A ti sedi kod mene.

Ja je uzeh za ruku. Dovedoh je do kanabeta. Sedoh sam i ponudih je da sedne do m ene, ostavivši joj to liko m esta da je morala sesti pola na kanabe, a pola meni na krilo.

Ona se malo ustezaše, posle sede.

Ja sam je milovao i mazio.

Ona plašljivo se aše m eni na krilu. Neko liko puta pokušavaše da ustane, no ja joj ne dadoh. Ona okrete

glavu od mene:

- M išo , šta rad im o m i?

- N išta r avo , dete m o je .

- M išo , - re e ona stidljivo - što bi tvoja m ati...

M ene prese e .

- u ti! - rekoh joj.

M ora biti da sam izgledao isuv iše ozbiljan . O na se polako di e i pod nekakvim izgovorom izi e . Ja se dignem i odem da šetam .

Sad mi je sve jasno - rekoh sebi . - V iše je ni m inuta ne sm em lagati . A i pism o e valjda do i .

XI Pismo

Pobratime!

Dobio sam pism o i od tebe i od ku e . O ba su podjednaka , sam o je od ku e zam otano i zavijeno , a od tebe jasno i razgovetno . I ti , dakle ! Pa dobro , - ne u se ubiti . Ili sam ja kukavica ili si ti pam etan isuv iše . Ja pristajem , nalazim da je sve razlo ito i pam etno u tvom pismu . Ti si pravnik , ja lekar - šta nam je stalo što e se skrhati jedno srce ? - nek ivi rezon ! M i sm o m oderni ljudi , pošteni ljudi . Ne sedim o na drum u da do ekujem o bogate putnike , vra am o što uzajm im o na obligaciju , - pošteni sm o ! Šta e vrlina ? - dosta je du nosti . Pa , istina , i im e sam ja obavezan ? Ljudi se i prstenjuju pa se razi u na m iru i ne ubijaju se . A , posle , - ja ne m ogu kazati ono što se m ora ose ati . Na to se tu e i veliki ljudi , - a ja ne u da sam veliki . H o u m ira , ho u slobode , da je trošim bez ra una i bez u ivanja kao m asaroš koji danas da na karte pola im anja ne vode i ra una što e su tra do i do prosja kog šta pa . I ja sam rasipao svoja ose anja i zam alo pa ih više ne u im atini za

tebe, ni za sebe, ni za ku u. Tvrdo sam se odlučio da raskrstim s njome. Tom oram uiniti, kako ti reče, radi sebe, radi nje, radi tebe, radi ku e... Pa dobro, dakle. Nem ojm isliti da nem am za to kura i, - bo e m o j! To e biti dobro delo! Oh, kad bi znala moja mati na kako se veliko delo spremam, ona bi se molila bogu da mi da snage. A šta je, istina, njo jzi u inila sirota Ana? A šta sam , kao bajagi, opet ja u inio Ani i šta ujoj to uraditi, ega se kao plašim? Ja vidim , i ti vidiš da ja ne u biti s njom sre an - pa istra un. Na što natezati, na što glodati svoje ro eno srce? Svi razlozi su za, jedan lakom islen kraj srca *protiv*. Dole sa srcem!

Ali, m o l i m te, prom isli sam o: šta m ene ve e za nju? Zar ima momka na svetu koji nije "provodio ljubav" iz koje izlazi samo luk i voda? Pa i ja sam samo obi an ovek, i ja sam kusnuo od te slasti kojoj neka njeno pevaju pesnici svih vremena i naroda. Pa zar samo ja da uletim u taj strašni obru neprora unjene enidbe? A ja! Idem odmah njo jzi. Kaza ujoj .. ., znam ve šta ujoj kazati.

Tvoj

XII Pismo

Lajpcig

Ve si po poštanskom igu poznao da sam ostavio mesta m oga, m oje, m ojih..., kako da ka em?... m oje patnje. Sve je svršeno, - ja sam slobodan. Slobodan kao ptica kojoj je zapaljeno gnezdo i podavljen i pti i i. Lanci su mi skinuti, ali ruke su mi uzete.

Ne mogu redom, i ne znam kako je sve bilo. Znam samo da sam bio hladan kao diplom ata, da sam po eo sa "gospo ice", da sam višekratno pom injao "dublje razloge" i kako ja "ne smem misliti samo na sebe", "ne smem nju unesre avati", "ja, nestalna priroda", "fam ilijarne

obaveze", "moje srce zna kako mi je, ali...", itd.

Ona me je gledala, bleđa kao jaka na košu lji joj, s razroga enim o im a u kojim a je bila neka suva vatra. Kad sam ja svršio, kad sam pateti no odeklam ovao valjda deseti put: - Ana, promisli se! Ne ja, ne moja, nego tvoja sreća, tvoje spokojstvo. Reci sam o, ako misliš da pri svem tom naš brak ne bi imao negda, mo da, posledica..., kako da ka em ?... Promisli. - ja sam ipak na sve gotov!

Ona sko i i nasloni se sam o vrhom od prstiju na klavir, Glas joj je bio tako prom enjen, da me svega jeza pro e:

- M išo, - re e ona - to je sve tako neiš ekivano, da je ne znam šta da ti ka em . Ja ne u sa aljen ja. Ti si... vi ste slobodni!

On da se stropošta na stolicu, lupi laktom po tasterima od klavira i nasloni glavu na ruku.

ice jeknuše zbrkano i bez reda, baš kao što beše u m ojoj glavi. Šešir na lam pi obojio je sobu nekom zelenkastom svetloš u - U uglovim a je bilo m ra no. Iz sporedne sobe u lo se duboko disanje.

Ja sam stajao kao osu enik. "Trpi, zlikov e", govorio sam sebi, "ti si još m ного više zaslu io"!

M o da posle pet m inuta ona di e glavu i pogleda me onako jadnog, bez dostojanstva, bez veli ine, bez m uškog ponosa. Pogled njen beše v la an, hladan kao prva zimnja kiša koja se neprim etno hvata u led. A tam o iza o iju nešto bezgrani no šuplje, gde izvesno nisam bio više ja. - V ideh da je odnos naš kao no em prese en, da više ne mogu natrag.

Ja pri oh njozi, klekoh i uzeh njezinu hladnu ruku pa je pritiskoh na usta; opet sam nešto nespretno trabunjao, in i mi se: "Bog mi je svedok, ja nisam nikad nikoga kao vas

ljubio, niti u ikad ikoga. Ali promislite. Mo da su ovi moji razlozi ništavni, i ja sam natura za prezrenje, nezaslupna onoga plama kojim ste me vi obasjali. Mo ete li mi oprostiti?"

Ona ne ote ruke.

XIII Pismo

Danas je upravo dve godine dana kako je Ana umrla. Šta se nije od to doba promenilo! Ja sam postao sasvim drugi. Pobratim e, pustim e da se ispla em - poslednji put! Sve me je ostavilo. Ideali i ideje, široke grudi i tesne cipele, patriotstvo, rad, - na sve da se nasm ejem . Kupio sam još pre godinu dana jednu ka ketu, ona je tako um aš ena da ni uko liko ne zaostaje od jake s kaputa. K njige m i le e još neprestano u istom kov egu u kom e sam ih doneo kad sam došao ovam o. Sam o sam izvadio onu s receptim a i nosim je neprestano u d epu. Hem ikalije le e bez ikakve upotrebe, sam o što m oj sestri pokatkad pretura. Joka ukarova naišla na azotnu kiselinu, te njom e šara jaja za V askrs. M oje je no eve iskuhala moja baba Maga, te njim a sad ljušti krom pire i pori ribu .

Mojim mikroskopom igraju se deca, gledaju buve. Sve ja e sistem e pozabacivali su kojekuda, vele da se na njih ništa ne vidi. Sino sam našao im erzion u kalo inama. K ecelju za obdukciju našao T rifun na tavanu, pa je sad obla i kad tim ari kon je. O d neise enih m edicinskih umala koje sam nekad dob ijao prave deca zm ajeve i generalske kape.

Ja sve to gledam.

Idem svaki dan uredno triput u ijukovu m ehanu na pivo i igram sansa s Jovom advokatom i Nikolom poru nikom .

D eca m oje sestre još m e neprestano vole - ne izbijaju iz

moje sobe. A moja sestra, - eh, pobratime!

T i m e pitaš: am a trgn i se, bolan , stres i tu prašinu , dign i još jednom ponosno glavu! - Pokušavao sam .

Sestra m e odvede kroja u , izabere m i haljine, uredi mi sobu , obriše m i kroskop i zapreti deci da e odbiti prste onom e koji u m a što u jkino prihvati.

I ja otpo nem . U redim kojekako stvari. Izvadim nekoliko knjiga i nare am na sto . B olesnicim a odredim izvesno doba dana kad sam kod ku e, itd ., itd. Drugi dan sve opet po starom. Otvorim album i gledam njenu sliku, i sve mi se zam ota u crno . N eki dan tra im njenu sliku i nigde da je na em . O dem sestri u sobu .

- Sešo , da nisi ti uzela njenu sliku?

O na m rdnu glavom , turi donju usnu u usta i gledaše me pitaju i da l' se srdim .

- A što e ti, sešo?

- Pokloni mi je - re e ona .

- Sešo , sve ti poklanjam šta ho eš, i njenu sliku , ako ho eš baš da je uzmeš. A l' što e ti? D aj m i je, m o lim te!

Izvadi njenu sliku iz nedara i dade mi je, pa briznu u plac i turi glavu meni na grudi:

- Bato, bato!

- N e pla i, sešo , - rekoh joj. Uzeh sliku i odoh napolje...

(1879)

Napomene

1 . V isoki (odli ni) ukus

2. Zazorno, stidno
3. Naravno
4. E-e!
5. Grom i pakao, još jednom!
6. Sna na nama ka priroda.
7. Ovim psima još jednako nije dovoljno batina.
8. Poziv na igru
9. Hiljadu puta (molim) oproštaj.
10. "*Istoriju jednoga seljaka*" Erkmana-Šatrijana.
11. Najoporije pismo
12. Suština
13. S dopuštenjem da kaem.
14. Zastor
15. Engleski til (retko tkanje)
16. (Tako vam) asne reči.
17. Kizalište sjajno osvetljeno, u lazak zaseban
18. Na kraju krajeva
19. Rekao sam
20. To se vas ne tiče.
21. Nehatno (nemarno), nebriljivo
22. Nikola Ivanoviću, molim, iziđite napolje i ne puštajte nijednu od dama u sobu.

23. Samo, molim vas, udrite pošteno.
24. Varvarski
25. Nikako
26. *Krunidbeni marš iz Proroka*, opere nemackog muzikara Maxa Ajnerberga
27. Zovi me samo ljubav (dragi), i bi u iznova kršten.
28. Ime mi je svoje mrsko, Jer je tebi neprijatelj; da je napisano, ja bih istrkao re .
29. Veliki narod! (Napisano onako kako Nemci izgovaraju francuski.)

Prvi put s ocem na jutrenje

- Bilo mi je - veli - onda devet godina. Ni sam se ne seam svega baš natanko. Pri a u vam koliko sam zapamtio. I moja od mene starija sestra zna za to, a moja i brat baš ništa. Ni sam pao na teme da mu kazujem!

Meni je mati pri alama nogo štošta kad sam odrastao pa je zapitkivao. Otac, naravno, nikad ni slova!

On, tj. moj otac, nosio se, razume se, turski. Isto ga gledam kako se obla: d emadan od crvene kadife s nekoliko katova zlatna gajtana; povrh njega ur od zelene ohe. Silaj išaran zlatom, za njega zadenu ta jedna harbija s drškom od slonove kosti, i jedan no i sa srebrnim cagrijama i s drškom od slonove kosti. Povrh silaja tranbolos, pa rese od njega biju po levom boku. akšire sa svilenim gajtanom i bu metom, pa široki pa aluci prekrilili do pola nogu u beloj arapi i plitkim cipelama. Na glavu turi tunos, pa ga malo nakrivi na levu stranu, u rukama mu abonos- ibuk s takumom od ilibara,

a s desne strane pod pojas podvu ena, zlatom i in uvama izvezena duvankesa. Pravi kicoš!

Naravi je bio - otac mi je, istina, ali kad sam ve po eo pri ati, ne vredi šepRTLjati -, naravi je bio udnovate. Ozbiljan preko jago, pa samo zapoveda, i to on jedanput što rekne, pa ako ne uradiš, - be i kud znaš! O sorljivi uvek ho e da bude na njegovu, tj. niko se nije ni usu ivao dokazivati što protivno njem u. Kad se zdravo nalju ti, a on psuje aliluj. Tukao je sam o šam arom , i to sam o jedanput, ali, brate, kad odalam i, od asa se pru iš! Lako se nalju ti; natušti se, griska donju usnu, desni brk su e i izdi e ga naviše, ve e m u se sastale na elu, a one crme o i sevaju. Jao! Da onda neko do e da m u ka e da nisam znao "alekcije"! Ne znam ega sam se tako bojao, naposljetku baš i da m e uši jedanput, pa šta? A li ja strepim od onih o iju: kad ih prevali, pa kao iz pra ke, a ti, ne znaš zašto ni krošto, ceptiš kao pru t!

Nikad se nije smejao, bar ne kao drugi svet. Znam, jedan, put dr i on na krilu m og m alog brati a. Dao m u sahat da se igra, a m oj okica okupio pa gura ocu sahat u usta i demja se iz petnih ila što on ne e da otvori usta. Ja i sestra da um rem o od sm eha, a to se i ocu dade nešto na sm eh pa nekoliko puta razvu e m alo levu stranu od usta, i oko levoga oka nabram u se ko a. To je bila velika retkost, i eto tako se on sm ejao kad se desilo što god gde bi neki drugi razvalio vilice da bi se ulo u Tetrebovu mehanu.

A znam , opet, kad je um ro m oj i a s kojim je babo orta ki radio i koga je jako voleo. M oja strina, m ati, svojte, mi deca -udri kukaj, pla i, zapevaj, stoji nas vriska, a m oj babo ništa, am a baš ni suze da pusti, ni "uh!" da re e. Sam o kad ga poneše iz ku e, a babi zaigra donja usna, drš e, drš e; prislonio se na vrata, bled kao krpa, pa uti.

Š to rekne, ne e popustiti ni za glavu. Pa m akar da se on

kaje u sebi. Znam kad je otpustio Proku momka iz službe. Vidim da se kaje i da mu je dao, ali popustiti neće. Toga Proku je najvoleo od svih momaka. Znam samo jedanput da ga je udario što, to je i rakiju, nije dobro zavrnio slavinu na petaci, pa skoro akov rakije istekao. Inače nikad ni da ga je ključnuo! Sve mu je poveravao, slao ga u sela po veresiju i koješta. - A znate što ga je otpustio? - Na pravdi boga!... Video ga da igra krajcara! - Tek ćete se vi posle uditi!

To oči u evu dne. Došao Proka u dućan da mu se nanovo potpiše bukvar. Bubo izvadi devedeset groša, pa kaže: "Na, evo ti ajluka! Meni više ne trebaš; idi pa traži gde se moć igra krajcara!" Turio Proka fes na oči, plače kao kiša u olu. Daru to mog oca, baš videh, ali mi slite da je popustio? - Bole sahrani! Izvadi sam još jedan dukat pa mu dade: "Na, pa put za uši!" Ode Proka, a on se kaje u sebi što istera na pravdi boga najvaljanijeg momka.

Nikad se nije šalio; nis nam a decom, nis majkom, nis kim drugim. Iudno je liveo smojom majkom. Nije to da rekneš da je on, ne daj, bole, kao što ima ljudi, pa hoće da dari i tako što, nego onako nekako: uvek hladan, osorljiv, gori od tužina, pa to ti je! A ona, sirota, dobra, brate, kao svetac, pa pilji u njega kao noje u jaje. Kad se on što obrecne, ona da svisne od plaća, pa još mora da krije suze i od nas i od njega. Nikad i nikuda nije snjome išao, niti je ona smela pomenuti da je kuda povede. Nije trpeo ni da se ona što meša u trgovinu i njegova posla. Kaće ona jedanput:

- Mitre, što ne daš Stanoju rakiju? Skoro je i nova, pa gde eš je?

A tek se on izdražina nju:

- Jesi li ti gladna ili ti je tegamalo? Novci su u tvojim rukama, pa kad ti nestane, a tika i! A u mojoj se posao neće

ple i!

Pokunji se mati pa u ti.

Ša svetom je tako malo govorio. U kafani imao je svoje društvo, i sam o me 'njim a što rekne pokoju. Kuma Iliju je poštovao što mo e biti; i to je jedini ovek koji m u je sm eo re i šta je hteo, i koga se m o j otac isto pribojavao.

Nas je decu, kao i majku, voleo, nije fajde, to se vidi, ali nas je dr ao prestrogo. Ja se ne se am nikad i nikakva znaka ne nosti od njega. Pokrivao nas je istina, no u kad se otkrijemo, i nije nam dao da se nadnosimo nad bunar i penjemo na dud, - ali šta m i je to? To rade i drugio evi, ali kupuju deci i še erlem eta, zlatne hartije i loptu od gum alastike što ska e s vrh jab lana!

U crkvu je išao sam o na ur evdan, u kafanu svako ve e. Ve eram o, on turi ibuk pod levu m išku, zadene duvankesu pod pojas, pa hajd! Dolazio je leti u devet, a zimi i ranije, ali neki put prevali i pono , a njega nem a. To je moju sirotu majku i sestru peklo - ja vam se onda još nisam razumevao u lumpovanju. - Nikad one nisu zaspale pre nego on do e, pa m a to bilo u zoru. Sede u krevetima - ne sm eju ni sve u da upale. L ju ti se on, bolan, kad vidi da sve a gori. uo sam jedanput, kad do e docne ku i, gde progun a:

- Šta e ta sve a u ovo doba?

- Pa da se vidiš svu i, Mitre, - ka e m o ja m ati.

- A zar ja ne znam upaliti sve e, ili sam , valjda, pijan, pa ne um em na i?

- Pa nije, Mitre - uvija se moja mati - nego kao velim...

- A šta veliš? Valjda da m i kom šiluk m isli da m i le i m rtvac u ku i!

Kakav mrtvac! Vi mislite on to zbilja misli? Mari on i za susedstvo! Nego ne da on da m oja m ati vodi ra una o njegovu dolasku i odlasku, pa ne zna od zla kako e da po ne. H teo bi da m ati spava, sam o da on m o e bez brige ban iti. Pek lo je to i njega, vidi se to .

Pio je vrlo malo, i to samo vino. Rakiju, i kad ogleda za kupovinu, ispljuje, pa nakiseli lice. Ni za kafu nije bogzna kako m ario ... Pa šta je radio svu no po m ehan inam a? pitate vi.

N esre a, pa to ti je! D a je pio , in i m i se, ni po jada. N ego ... V ide ete!

T o je m ojoj m ajci pola veka uk inu lo . P la e nek ih pu ta da svisne. A nikome da se pojada.

Jedanput do e on , tako , docne ku i ... N išta! ... Su tradan - ništa ... K ad , m oj brate , opazi m ajka da on nem a sahat! Prek ide se e na , pita ga :

- A gde ti je, Mitre, sahat?

O n se nam rgodio . G leda na stranu , ka e :

- Poslao sam ga u Beograd da se opravi.

- Pa dobro je išao , M itre .

- V aljda ja n isam orav ni lud ; valjda ja znam kad sahat ide i kad ne ide!

M oja m ati šta e , u u ta .

K uka posle s m ojom sestrom : "E , teško m eni! D a e sve što im am o , pa pod starost da perem tu e košu lje!"

Jedanput opet - jali je bilo deset, jali nije - a njega eto iz kafane. N akrio je jednu astrahansku šubaru , preko prsiju zlatan lanac s prsta debeo, za pojasom jedan srebrnjak

iski en zlatom i dragim kamenjem .U e on , a kao da m u se nabrala ko a oko levog oka .N ešto je dobre volje .

K ako u e , izvadi sahat iza pojasa , kao san im da vidi koliko je .

- Zar si povratio?... - tr e se . - Z ar ti je ve opravljen sahat?

- Opravljen! - ka e on .

- A kakav ti je to lanac?

- Lanac kao svaki lanac - ka e on , ali nekako m ekano , nije da se izdire .

- Znam , - ka e m oja m ati - a otkud ti?

- Kupio sam!

- A ta šubara? To im a sam o u M i e kazna eja .

- Kupio sam i nju!

- Prodao ti?

- Prodao!

- A kakav...?

Ali tu moj otac pogleda nekako preko oka moju majku .
O na um u e .

On se uze skidati . Gledam ispod jorgana . Izvadi iza pojasa jedan zamotuljak kolik pesnica pa baci na sto , i ono zveknu : sam samcit dukat , brate!

- Na , - re e - ostavi ovo! - Pa onda izi e u kuhinju . M oja mati uze onu hartiju nekako samo s dva prsta , kao kad di e prljavu de ju pelenu .

- A šta u - ka e sestri - s ovim novcima? Ovo je prokleta!... Ovo je avolsko!... Ovo e avo odneti kako je i doneo!...

Kao što vidite, nema tu sre e ni ivota!

I tako je moja mati bila nesre na, i mi smo svi uz nju bili nesre ni...

Nekad, pri alam i je mati, bio je on sasvim drugi ovek; a i ja se sam, kao kroz maglu, kako me je esto dr ao na krilu dok sam bio sasvim mali, pravio mi od zove svirajku i vodio me sa sobom na kolima u livadu. Ali, ka e majka, otkako se po e dru iti s Mi om kazna ejem, K rstom iz Makevine ulice, O lbrektom apotekarom i još tako nekim a, sve se okrenu i po e kako ne treba.

O brecu je se. Ne trpi nikakva zapitkivanja, odmah ispre i: "Gledaj svoja posla!", ili: "Im aš li ti druge kake brige?"

Nije fajde, kazao sam ja: video je on sam da ne valja šta radi; ali ga uzeo budiboksnama na svoju ruku, pa ga ne pušta.

Pa ipak, sm ešno je kazati, ali opet, opet je on bio dobar ovek. Jeste, bogami! Ali tako...

Jedanput vrati se on u neko doba ku i. Nije sam! Udi se moja mati. Pro e on još s nekim pored vrata, nešto polako gunaju. O doše u avliju. Ujem o m i m alo posle konjski topot i rzanje. Ne znam ja šta je to.

Kad on posle u e, ja po eh hrkati i moja se sestra u inida spava. Nazva dobro ve e, pa u uta. Uti on, uti majka ekam ja.

Onda moja mati otpo e, a glas joj prom ukao:

- O dvedoš vranca!

- O dvedoše - ka e on .

O pet ute, sam o m ati as po useknju je se, a ja isto ose am kako pla e.

- M itre, tako ti B oga, tako ti ove naše dece, ostavi se, brate, drugovanja s avolom . K o se njega dr i, gubi i ovaj ionaj svet. E no ti Jove kartaša pa gledaj! O nakav gazda, pa sad spao na to da pregr e tu u šiškarku i da kupuje po selim a ko e za ifute. Z ar ti, zaboga, nije ao da ja pod starost ekam od drugog koru hleba i da ova naša de ica slu e tu inu?... - Pa onda po e jecati.

- A šta si ti uzela m ene zak linjati decom i plakati nada m nom ivim ? Š ta sliniš za jednom drkelom ? N ije on m ene stekao nego ja njega! Su tra, ako ho eš, da kupim deset!

M oja m ati pla e još ja e:

- Znam, Mitre brate, - ka e ona m ilostivno - ali ho e dušm ani sve da odnesu . O stavi se, brate, tako ti ove naše neja i, prok lete karte! Z naš da sm o m i na našo j grb in i i krvavim znojem stekli ovo krova nad glavom, pa zar da me kojekakve izelice iz mog dobra isteraju?...

- A ko te tera?

N e tera m e niko, brate, ali e m e isterati ako tako i dalje radiš. T o je zanat od B oga prok let!

- A m a ja sam tebi sto puta kazao da m i ne popuješ i da sliniš bez nevo lje! N ije m eni, valjda, vrana popila pam et, da m i treba ena tutor!

u ti plem enita duša. G uši se. N i suza nem a više. O ne teku kroz prsi, padaju na srce i kamene se.

D an za danom , a ono sve po starom . D onosio je esto pune fiškeke novaca. G ubio je tako e. D olazio je esto bez prstenja, bez sahata, bez zlatna silaja. D onosio je drugi put

i po dva-tri ahata i po nekoliko prstenova. Jedanput: jedne izme, jednu urdiju; drugi put: konjsko sedlo; posle, opet: tuce srebrnih kašika; a jednom: puno bure lakerde i - svako jakih drugih komendija. Jedanput dovede uve e vranca, onog istog, našeg.

Sutra mu kupio nove 'amove: više remeni do ni e kolena i biju ga rojte po vilicama. Upregao ga u kola, a stolicu turio na duanska vrata, pa kroz varoš rrrrrr!, da sve izle e kaldrma ispod nogu.

Mismo ve bili oguglali, samo je mati plakala i brinula se. Kako da nije, bolan? Trgovina zabataljena. Momak se jedan po jedan odpušta. Sve ide kao u nesrenoj kući, a novci se troše kao kiša.

Po eše, bogme, oni njegovipajtaši dolaziti i našoj kući. Zatvore se u veliku sobu, upale po nekoliko sveća, zve i dukat, puši se duvan, klizi karta, a naš momak Stojan ne prestaje pe i im kafe (a su tradan pokazuje po nekoliko dukata što je nadobijao napojnice). A naša mati sedi s nama u drugoj sobi; o ijoj crvene, lice blede, ruke suve, i as po ponavlja: "Bo e, ti nama budiprijatelj!"

I tako se on sasvim otpadi od kuće. Samo uti. Matori nikad ne gleda u oči. Nas decune miluje, niosome reida rekne, a kamoli blage. Sve beiod kuće. Samo nam parada je koliko koje hoemo. Ako ištem da kupim legršter, a on izvadipolitavu pletu. Zajelo je kupovao sve što je bilo najlepše u varoši. Moje haljine najlepše u celoj varoši. Ali opet nešto mi je tako teško bilo gledajuim oju m ajku i sestru: isto postarele, blede tu ne, ozbiljne. Nikud podbogom ne idu, pa i na slavu slabo kom da idu. A i nama su ene slabo dolazile ve samo ljudi i to gotovo sve samo one "lole" i "pusta ije", kao što ih je moja mati zvala. Du an gotovo ineradi. "Zar ja - ka em oj otac". - Damerim ge jaku za dvaest para ivita? Eno mu ifuta - M atine sme ništa više ni da proslovi. Ka e, jedanput i

kazao:

- Jesi u la, ti, razum ej srpski što u ti re i: ako ti m eni ciglo jedanput još što o tom e prosloviš, ja u sebina i ku u; pa se iseliti; a ti ovde popujkom e ho eš! U -pam-ti do-bro!"

u ti ona, sirota, kao zalivena. Stegla srce, kopni iz dana dan, a sve se m oli B ogu: "B o e, ti m ene nem o j ostaviti!"

E, pa valjda vidite šta e iz svega da bude!

D o oše oni svi jedno ve e. D o e s njim a još nekakav P. Zelem ba, nekakav svinjarski trgovac koji, vele, "radi s Peštom ". B rkove ušiljio, kosu ostrag razdelio, a zo lu fe pustio, do jagodica. D ebeo u licu, šiškav u telu; nakrivio nekakav šeširi, a preko prsluka zlatan lanac; isti onakav kakav je: babo imao. Na ruci mu nekakav prsten, cakli se, brate, ne da, u se pogledati. Gega se kad ide; govori krupno i prom uklo, a sve se sm eši onim m alim, kao jed zelenim o im a, da te nekakav strah uhvati kao od sovuljage.

D o oše oni, velim. S tojan odm ah uz ognjište, pa peci kafu.

Z apališe etiri sve e. U dari dim od duvana kao iz dim njaka. P iju kafu, u te kao Turci, sam o karta klizi, i u ješ kako zve i dukat.

T o je bila strašna no .

M i se s m ajkom zatvorili u drugu sobu. O na više ne pla e. N i sestra. Isp ijene u licu, o i upale pa gledaju strahovito uplašeno. P rem a ovom e je ništa ono kad m i je stric um ro.

N eko liko pu ta u lazio je naš otac u našu sobu. B io je sav znojav. R azdrjljio d em adan, raspu io košu lju pa m u se vide guste crme dlake na grud im a. N am r io se kao Tur in.

- Daj još! - veli mojoj majci.

Ona stegla srce. Uti kao kamen, otvara kovčeg pa šakom sipa u njegovu, a on vezuje u maramu.

Gleda uzvereno i na stranu, odlaže nogama kao ja kad me društvo čeka napolju, a ja stojim dok mi sešane odseče hleba. Uzima novce, glavu okrenuo na drugu stranu, pa kad prođe, proguta kao za se: "Još sam o ovo!" I onda isto beži iz sobe. A li "još ovo", ušetion, inimi se, peti put u našu sobu, a tako oko tri saata po ponoći.

- Daj! - veli majci, a došao u licu kao zemlja.

Mati pođe kovčegu, a noge joj klecaju, sve se navija. Onda ja videh, ispod jorgana, kako se onaj moj veliki otac strese i kako se prihvati za peć.

- Bre! - kaže majci, a odlaže nogama i rukavom briše znoj.

Mati mu pruži.

- Daj sve! - reče on.

- Poslednjih deset dukata! - reče ona. A li to ne beše više glas, ni šapat, već nešto nalik na ropac.

On skopa one novce i upravo istrča iz sobe.

Mojama tiklonu kraj kovčega i onesvesti se. Sestra vrisnu. Ja skočih iz postelje. I okica skoči. Sedosmo dole na patos kraj nje; ljubismo je u ruku: "Nano, nano!"

Ona metnu ruku na moju glavu i šaputaše nešto. Onda skoči, upali svitac pa priđe e kandilo pred svetim oronem.

- Odite, deco, molite se Bogu da nas izbavi od propasti! - reče ona. Glas joj zvonikao zvono, a oči svetle kao

ve emja a na nebu.

Mipotrasmo njoj pod ikonu i svi klesmo, a okica klekao pred majku, okrenuo se licem njoj, krsti se i, siro e, ita naglas onu polovinu O enaša što je ve bio nau io. Onda se opet krsti i ljubim ateru ruku, pa opet gleda u nju. Iz njenih o iju teku dva m laza suza. O ne behu upravljene na sveca i na nebo. Tam o gore beše nešto što je ona videla; tamo njen Bog kog je ona gledala i koji je nju gledao. I onda joj se po licu razli nekakvo bla enstvo i nekakva svetlost, im eni se u inida je Bog pom ilova rukom , i da se svetac nasmeši, i da a daja pod njegovim kopljem ze hu. Posle m izablesnuše o i, Pa padoh ni ice na kraj njene haljine i na njenu levu ruku, kojom me pridra, i molih se po stoti put: "Bo e, ti vidiš moju majku! Bo e, molim ti se za babu!" I onda, a ne znam zašto "Bo e, ubij onoga Zelemba a!"

Dugo smo se tako molili.

Posle moja mati usta, pope se na stolicu pa celiva svetog or a. Imoja sestra to isto u ini, a posle di e im ene i okicu, te im icelivasm o. Onda mati uze suvu kitu bosioka što je stajala za ikonom i staklence s bogojavljenkom vodicom što je visilo pod ikonom , pokvasionom vodom bosiljak, pa, nešto šap u i prekrstijime sobu. Onda polako otvori vrata na prstim a do e do velike sobe, pa prekrsti kitom vrata od nje.

Ej, kako mi je onda lako bilo! Kako sam se ose ao bla en kao okupan! A ma što mi sad ne mo e više da bude onako?

Istom što mati prekrsti vrata od velike sobe, a unutra di e agor. Ne mo e ništa da se razume, sam o što Zelemba jedanput viknu, ko liko igdam o e:

- Ako mene mo e naterati da igram više? Kam o toga?

Posle opet nastaje jasan agor i sva a. Onda usmo kako

se vrata otvoriše, gunjanje i korake.

Ali babo ne uđe u sobu. Zalud mi ekasmo. I dan zabeli ja i okica zaspasmo, a on još ne dođe.

Kad se probudih, sunce beše daleko odskočilo. Osećao sam se strašno umoran i prazan, ali nemogah više zatvoriti oči. U stanem.

Sve izgleda nekako svežano, pa tužno. Naposljetku mirno, sve zrak pada kroz otvoren prozor, a pred ikonom drže plam i ak u kandilu. Moja mati i sestra blede kao krpe, oči im vlažne, lice kao od voska, krše prste, idu na prstima i ništa ne govore, samo što šapu u neke pobožne riječi. Ne doneše nam doručak, ne pitaju jesmo li gladni, ne šalje me mati u školu.

- Šta je ovo? - pitao sam se ja. - Je li ovde mrtvac u kući ili se moj pokojni stric vratio pa ga valja nanovo sahranjivati.

Onda pretrnuh kad se setih šta je noćas bilo im ehani ki prošaptao: "Bože, znaš *ono* za babu;" i opet: "Bože, ama ubij onog Zelemba a!"

Nemisle ništa, obume se i iziđem iz sobe. Inehotino poeme vratim a od velike sobe, ali se osjećam kao trgoh, jer osjetih kako me majka dohvati za ruku.

Ja se okretoh, ali ona ne reče ništa, samo turi prst na usta; onda me odvede do vrata od kuće, pa me pusti. Onda se vrati natrag u sobu, a ja stajah na vratima. Gledam za njom - ne znam šta da mi islim.

Onda se nanovo prišunjam na prstima do velike sobe, pa provirim kroz ključanicu.

Gledam.

Sto nasred sobe. Oko njega razbacane stolice; dve ili tri

preturene. Po podu le i tisu u karata, razga ene i nerazga ene cigare jedna razbijena kafena šolja i ispod jedne karte viri dukat. Zastorna stolu svu en s jedne strane skoro do polovine. Po njemu razbacane karte, isprevaljivane šolje, puno trina i nepela od duvana. S toji još neko liko praznih tanjira, samo na jednom duvan istresen iz lule. etiri prazna sve njaka; samo u jednom što bukti debela hartija kojom je sve a bila om otana i cm dim mirno se uzdi e i dohvata za tavan.

Na jednoj stolici za stolom , le im a okrenut vratim a, sedi moj otac. Obe ruke do lakata naslonio na sto, a na ruke legao elom , pa se ne m i e.

Gledao sam tako dugo, ali on ama da je mrdnuo. Samo videh kako mu se slabine kupe i nadimaju. udno sam i m ra no nešto m islio. inilo m i se, na prim er, - a ne znam, upravo, zašto - da je on m rtav, pa sam se udio kako m rtvac diše. Posle m i se inilo da m u je ona sna na ruka od kabaste hartije, da ne m o e više njom udarati, - i sve tako koješta.

Bog zna dokle bih ja tako virio da me se opet ne dotaknu m aj ina ruka. N išta m i ne re e, samo onim blagim o im a pokaza put vrata.

Ja - ne znam zašto - odjedanput skidoh kapu, poljubih je u ruku, pa izi oh napo lje.

Taj dan bio je subota.

K ad izi oh na ulicu, ide svet kao i ob i no; svaki gleda svoja posla. Silni seljaci do terali koješta na pijacu. Trgovci zaviruju u vre e i pipaju jagnjad. Novak pandur dere se i odre uje gde e ko da pritera kola. Deca kradu trešn je. Sreten ata ide dobošarem po varoši i ita da se zabran ju je puštati sv in je po ulicam a. Trivko izvadio jagnje pa vi e: "H odi, vru e!", a pijani Joza igra u jednoj

barici.

- A što je, more, vaš dušan zatvoren? - zapita me Ignjat urija koji u taj par pro e.

- Tako! - ka em ja.

- Da nije bolestan Mitar?

- Nije - ka em ja.

- O tišao, valjda, nekud?

- U selo - rekoh ja, pa pobegoh u avliju.

Eto ti zatim dva takozvana "devera", tj. mojih drugova koje je poslao gospodin da vide što nisam došao u školu.

Sad se tek setih da je trebalo i i u školu. Uzmem knjige i komad hleba, a gledam majku i devere.

- Kaite, deco, gospodinu da Miša nije mogao predo i imao je posla.

O, ova ruka! Da mi je da je se sit naljubim, kad ona spava, kad me ne vidi!

Šta je bilo u našoj kući za vreme dok sam bio u školi - ne znam... To jest, znam : jer kad se vratih iz škole, naoh sve onako kako sam ostavio: moja mati i sestra sede s rukama u krilu; ne kuva se ni ruak; prolaze na prstim a pokraj velike sobe i samo othukuju - isto onako kao kad mi je stricum ro. Okica u avliji vezao ma kid ezvu za rep, pa se uveseljava njenom trkom. Momci šiju gunjeve u svojoj odaji, a Stojan se izvalio u seno pa hr e kao da je pono i.

Moj otac još isto onako sedi, ne mi e se. Zateglo mu se ure preko širokih lea, a oko pojasa se razmi e od duboka daha.

O davno je već bilo zvonilo na večernje.

Danas se kloni svojem u kraju, a u našoj duši ista ona pušina,
- nigde kraja da vidiš, samo što se oblaci sve guše
gomilaju. Sve postaje nesnosnije, strašnije i očajnije. -
Bože, ti na dobro okreni!

Ja sam sedeo na pragu pred kućom. Držao sam u ruci
nekakvu školsku knjižicu, ali je nisam čitao. Video sam na
prozoru blede lice moje matere naslonjeno na suvu joj
ručicu. Uušimami je zujalo. Nisamumeo ništa da
mislim.

Ujedanputškrljocnu brava. Moje majke nestas prozora. Ja
pretrnuh.

Vrata se od velike sobe otvoriše. Na pragu stajaše on, moj
otac!

Fes malo zaturio, pa mu viri ispod njega kosa i pada mu
visokodelo. Brkovi se opustili, lice potamnelo, pa
ostarelo. Ali oči, oči! Ninalik na one prečašnje! Iste
posuknule, utekle u glavu, upola pokrivenetrepavicama,
polako se kreću, nestalno i besmisleno gledaju, ne traže
ništa, ne misle ništa. U njima nešto prazno, nalik na
durbinkome su polupanastakla. Na licu nekakav tužan i
milostivan osmejak - nije to nikad pre bilo! Takav je
izgledao moj stric kad je pred smrtniskao da ga prieste.

Polako prećehodnik, otvori vrata od naše sobe, promolisam
oglavu unutra, pa se, ne rekavšiništa, brzo povuče.
Zatvori vrata pa iziđe na ulicu i lagano se uputi kum -
Ilijinoj kući.

Priao mi je posle Tomasa, kum-Ilijin sin, da se moj otac s
njegovim zatvorio u jednu sobu, da su nešto dugo polako
razgovarali, da im je posle doneto hartije i mastila, da su
nešto pisali, udarali pečate i tako dalje. Ali šta je to bilo,

to se ne zna niti je ikad ikako znati.

Okolo deset ipo sahatam i smotavi le ali u postelji, sam o
matišto je sedela s rukama u krilu i beznačajnim
pogledom gledala u sve u. U to doba škripnuše avlijska
vrata. Matibrzopirnu u sve u, pa i samale u krevet.

Meni je ispod jorgana kucalo srce kao da neko bije
ekim u grudima.

Vrata se otvoriše i moj otac uel. Obrte se jednom -dva po
sobi, pa onda, nepalei sve e, skide se i le e. Dugo sam
još slušao kako se prevre po krevetu, pa sam posle
zaspao.

Ne znam koliko sam tako spavao, kad osetih nešto m okro
na elu. Otvorim oči i pogledam: pun mesec gleda pravo u
sobu, a njegov pauinast zrak pao na lice moje majke. Oči
joj zatvorene, lice kao u nekog teškog bolesnika, a grudi
joj se nemirno dižu.

Višenjestojim otac. U pro pogledu nju i nemiese.
Malo posle prienašem krevetu. Gleda nas sve, gleda
moju sestru. Doe opet nasred sobe, opet pogleda uokrug,
pa prošaputa:

- Spavaju! - Ali se tre od svog šapata i kao da se oka
meni nasred sobe. Dugo je tako stajao nemiuise, sam o
što opazim pokatkad kako mu se huoči, gledaju i asna
nasasnamater.

Ali mi nijedno ni uvom da maknusmo!

Onda on poeporebarke na prstim aiviluku, a ne skida
okasnas; skide paljivo onaj srebrnjak, turiga poddube
natuefesnaoči, pa brzo icelom nogom stupaju i izie
napolje.

Ali tek što se vrata pritvoriše, amoja se mati ispraviju

krevetu. Za njom se di e i sestra. Kao kakvi dusi!

M ati brzo ali pa l jivo usta i po e vratim a; za njom prista i seša.

- Ostani kod dece! - prošaputa m ajka, pa izi e napo lje. Ja sko ih pa i sam po oh na vrata. Seša m e uhvati za ruku, ali ja se otrgoh i rekoh joj:

- Ostani kod dece!

K ad izi oh napo lje, pritr im plotu, pa sve pored p lota a ispod višan ja dovu em se do bunara i u nem iza njega.

N o je bila u boga divota! Nebo se sija, mesec se cakli, vazduh sve - nigde se ništa ne m i e. O nda videh babu kako se nadviri nad prozor od m om a ke sobe, pa opet ode dalje. S tade najzad pod krov od am bara, pa izvad i pišto lj.

Ali u istih mah, ne znam otkud, stvori se moja majka uz njega.

P renerazi se ovek . U pro pogled u nju pa bleji.

- M itre brate, gospodaru m oj, šta si to naum io? M oj otac uzdrhta. S to ji kao sve a, šupljim pogledom gleda m oju majku, a glas mu kao razbijeno zvono.

- Idi, Marice, ostavi me... Ja sam propao!

K ako si propao, gospodaru, B og s tobom ! Š to govoriš tako!...

- Sve sam dao! - re e on pa raširi ruke .

- Pa ako si, brate, ti si i stekao! Moj otac ustuknu jedan korak, pa blene u moju mater.

- Ama sve, - re e on - sve, sve!

- A ko e! - re e m oja mati.

- I konja! - re e on .

- Kljusinu! - ka e m oja m ati.

- I livadu!

- Pustolinu!

On se prima e m ojoj m ajci. G leda je u o i, isto pro i e.
A li ona kao jedan bo ji svetac .

- I ku u! - re e on , pa razroga i o i.

- A ko e! - re e m oja m ati. - D a si ti iv i zdrav!

- Marice!

- Mitre!

- Š ta ti to veliš, M arice?

- V elim : da B og po ivi tebe i onu našu de icu! N ije nas
hranila ni ku a ni livada, nego ti, hranitelju naš! N e em o
m i biti ni jedno gladni dok si ti m e nam a!

Moj otac kao da se malo zanese, pa se nasloni laktom na
rame materino.

- Marice, - po e on - zar ti?... - Z agrcnu se, pa pokri o i
rukam a i u uta.

Majka ga uhvati za ruku:

- K ad sm o se m i uzeli, nism o im ali ni šta osim one
ponjave, jedne tepsije i dva-tri korita, a danas, hvala
B ogu , puna ku a!

Ja vidim kako ispod babina rukava kanu kap i blesnu
spram m ese ine.

- Pa zar si zaboravio na kardak pun šišarke?

- Pun je! - kaže otac glasom mekanim kao svila, a rukav prevuče preko oči i spusti ruku.

- Pa šta radi ona moja niska dukata? Što će onaj leđer i novac? Uzmi ga u trgovinu!

- Uložim o u čito!

- Pa zar smo mi neki prestari ljudi? Zdravi smo, hvala Bogu, a zdrava su nam dečica. Molićemo se Bogu, pa raditi.

- Kao pošteni ljudi!

- Nisi ti neki tunjez, kao što ima ljudi. Ne dam ja samih tvojih ruku za sav kapital Paranosov, pa da je još ono liki!

- Pa ćemo opet stići kuću!

- Izvešćemo našu decu na put - kaže mati.

- Pa mene em rtvog kleti... Otkad ih nisam video!

- Hodi da ih vidiš! - reče mati, pa ga kao neko dete povede za ruku.

Ali ja u tri koraka već u sobi. Sam o što prišaptah mojoj sestri: "Lezi!", pa povukoh jorgan na glavu.

Upravo njih dvoje stupaju preko praga, a na crkvi grunuše zvona na jučrenje. Gromko se razleće kroz tiho noćno potrese se duša hrišćanska. I kao talas suvo granje, tako njihov zvuk odnosi bolju i pećal, kida uze taštine, a skrušena duša razgovara se s nebom ...

- Sine, ustani da idemo u crkvu!...

Kad sam išao lano u Beograd po espap, video sam u Topideru Peru Zelembača u robijaškim haljinama. - Tuca

kamen!

(1879)

Školska ikona

I

N aše selo im alo je crkvu , a crkva je im ala popa . Pop je , opet , im ao crkvu , selo i popadiju . To jest : pop je slu io crkvu , uprav ljao selom i ivio s popadijom .

Pop je bio sve i sva ! Im ali sm o i školu , ali je ona bila pot injena zna aja , kao što je ata u sudnici . Ona je slu ila crkvi i selu , dak le popu . - Poslije u vam io njoj pri ati .

Cijelo je selo bilo popov spahiluk . Zapovijedao je kmetu , a kmet selu . Nije imao pandura , ali niko nije mogao ni pom isliti da ne posluša popa , a on , opet , sa svoje strane nije ni san jao da njegova rije najalovo pro e , ili da on uzim a vlast koja m u ne prili i .

S tjepanu , što ide u raskorak , prezrijeva ito , a on još nije po njeo .

- A što ti , S tjepane , ne an ješ ?

- K ako u , o e ?

- Srpom !

- Z nam , o e ; a kuda u prije ? Z naš da sam inokosan .

- A moba ?

- T reba ub iti brava i nabav iti akov rak ije , a znaš kako sam stradao .

- A ti uzmi koje crkveno marvin e, a zar e biti i što rakije, pa sutra zovi mobu.

S jutradan do ve ernje oboreno sve, vezano i slo eno u krstine.

Pop je sve što je imao svoga zvao "crkveno" i "narodno" a sve što je seosko "naše". Mogao je on i u koju ho eš ku i uzeti što je htio - niko mu ne eni rije i re i. On je to i radio. Popustila mu šina na to kovim a, a on na e Pera kova a gdje sjedi pred krm a om .

- Zar ti - veli - u radni dan sjediš pred m ehanom ?

- Blagoslovi! - ka e kova i ide ruci - a šta u kad nem am posla?

- A jesi li vidio crkvena kola i šinu na to kovim a?

- N ij sam , o e!

- N ij esi, ja bom e, nem aš kad od m ehane. Treba ja da vodim i tvoju brigu!

On ide dalje, a kova kao oparen tr i popovojku i iste e šinu. N abavlja zelene šare u varoši pa ih sve m asti, a ispod trapa, gdje hvata m o dan ik, podm etnuo dvije stare konjske plo e da se m alo g igaju kola kao na "venderim a" i da se popu "ne trucka zorli".

Jednom u sumraku ugleda on novoga poljaka Luku; uhvatio ne ije svinje pa goni u obor.

- K u da eš to, Luko?

- B lagoslovi, o e! - U obor!

- A ije su?

- A ma ne znam ni ja.

- Je li više krm a a ili veprova?

- K rm a a.

- R ovašene?

- U desno uho.

- E, to su crkvene svinje! Tjeraj u obor pa im podaj kukuruza. A km eta pozdravi nek 'zaka e selu da pazi na te svinje; jer ako još jedanput ujem da su upale u tu e dobro, proda u ih odmah, m a ni sto groša ne uzeo! N e e biti m oja šteta.

Ne zna niko, pa ni on sam kad se rodio. U ono doba gdje vam po injem pri ati, ra unali sm o m i, a i on, da e m u biti tako pedeset godina. Popadija jal' je bila godinu dvije m la a, jal' nije. A li obadvo je ljudi tem eljiti. D jece nijesu im ali, tijekom su više ra unali seosku djecu u svoje. Ko nije im ao arape, trebao je sam o nedjeljom pro i pored popove ku e, pa ve više ne bi išao bosonog. O no dobra što su im ali, kao što rekoh, nijesu ra unali u svoje ve u narodno. N arod ga je zasijavao, n jeo, kosio, plastio, vrhao, vijao. M i o crkvenjak na pijacu nosio a pop novce uvao. - A šta e njim a dvom a dobro? N i ku eta, ni m a eta! D ok su još ivi, bi e im dosta, a poslije - narodno je i bilo.

Poodavno je ve kako pop ne m o e da m ahne kosom , ni, zakopa motikom, ali zato je on ipak uvijek u poslu. On vodi brigu o cijelom selu. as je u jednoj, as u drugoj njivi, sad u školi, poslije u crkvi. Im ao je svuda posla, svuda je i stizao, i svuda je trebala njegova pamet.

K ad je kakav te i slu aju sudnici, odmah tr i po popa, i on to od asa nam iri, da je svakom pravo.

K od ku e je ivio skrom no i postarinski. Popadija ga ljubi u ruku kad po e u selo ili kad se vrati ku i. Sva im je

posluga bio Mio crkvenjak, koji se tako e ra unao u nešto što pripada crkvi i selu, dakle popu.

Pop je govorio vrlo esto besjede u crkvi. Silne, svete i pou ljive rije i, da te jeza podi e. Crkva je slu ila svaki dan, a nedjeljom je bila uvijek dupkom puna. Prije, još davno, i kad je kakav sveta ac, pa i petak, nagura se puna crkva ena, ali pop jedanput, poslije slu be u petak, stade pred oltar pa po e govoriti: da je Bog ostavio nedjelju i praznike za crkvu; da se u ostale dane ovjek rade im oli Bogu; da se on za sve moli kad oni moraju raditi; da je bogomrsko ne raditi u petak, jer je to samo turski svetac, i da e on svakoga izbrisati iz protokola krštenih koji odsad ne bude petkom radio.

I vjerujte, ljudi, u našem selu nema, kao u drugim a, ama nijedne glave koja svetkuje petak.

A nedjeljom crkva, rekoh vam, puna puncata, pa i polovinu porte pritisnuo narod. A pop još kad ho e što va no da besjedi, poru i km etu da zovne još ljude kojih e se najviše ticati besjeda. A ko je ko u inio što ravo, a on ga u crkvi pred cijelim narodom izobli i i pozove na pokajanje. Nije se nikad desilo da m u se ne poslušaju svete rije i. Jedanput u e neka pom ama u ljude da razgraju tu e gradine i da upuštaju stoku. Puca vrljika, a razbijenih glava kao bundeva. Svaki dan sve gore, i km etve bio poru io Ciganinu da skuje rezu za zatvor i predlo io da se kupi katanac, a pop jedne nedjelje stade pred, oltar pa o tpo e propovijed. Lijepo je, brate, govorio, isto da se zapla eš. Kad naposljetku sav pocrvenje, pa po e da drš e ka e: "Šta je to, bra o, jeste li vi hriš ani? Kakvo je to zlo udarilo, da je gore negoli u Turskoj? Sino - veli - zovu da itam molitvu A ma utovi u; kad ja tam o, a njem u Smini prošcem slomio rebro, i to sve oko neke sipljive kobile. Pa šta ete vi u ovom hramu kad tako radite? Šta sam ja zgrješio Bogu, da m i ne date pod m oje stare dane ivjeti? Kako u - veli - po ina nebo, gdje e

me sjutra-preksju tra svevišnji pozvati, kako m u sm ijem
stati pred lice i dati ra una o svom e stadu? Ili vi ho ete da
ja zatvorim ovo sveto mjesto, da ga ne gazite
bogoprotivnim nogama i da me ne crnite sve gore pred
ocem nebeskim ! Pošljednji vam put ka em i pozivam da
se ostavite pasjaluka i nesre ne rabote. Jesi uo , ti
R ajkovi u ti Ivankovi u , ti Jovane Boji i u i ti N astase
A ndr i u , am a zar vim islite da ja ne vidim da ste i vas
etvorica u ovom bo jem domu? Progna u vas, ako tako
ustjerate, starosti m i. odavde i nam jesti u M i a
crkvenjaka pred portu s vrljikom pa da mu prebije golijeni
koji se od vas usudi stupiti nogom na ovu svetu zemlju.
Prokle u i vas i sve inad ije i ubojici onim putirom ondje,
pa onda i vi ako m o eš. Poslušajte m e pošljednji vam put
ka em ; vas ste etvorica svem u zlu kolovo e. Jal' se
m irite, jal' ete odsad s B ogom ratovati!"

D rš em o m i kao prutovi - nije šala one bo je rije i, a
prijeti kletvom . O svr e se narod i tra i o im a njih
etvoricu , a oni pokunjili glave, pogledaju se ispod o iju i
ho e ve da se ljube pred narodom . A poslije slu be:
cm ok! Pozdrav ljaju se i oni koji se prije ne htješe ni
pogledati, i kmet istavi kolac kojim je bio podupro vrata
od buvare. - G ovori narod o popovim rije im a, a svakom e
puno srce, i lako mu kao da se okupao.

Tako je on djelovao. Nikad nije prestajao, nikad se
um orio. B ogu se m o lio: "B o e, oprost i m i grijehe i odr i
m e zdravo dok le si m i i vo ta poklonio!" I B og ga je
zajedno s pošom obdario zdravljem . A li kad poš a nam iri
po našem ra unu tako pedeset i pet godina, po ne nešto
hudjeti, svako jutro povra a, a poslije neko liko m jeseća i
noge još po eše otjecati. N e m o e više ni hljeba da
zam ijesi. "H o e - veli - duša na nos da m i isko i!" Teretan
joj svaki rad , i sve da joj je da le i. N e tu i se, istina,
nikome, ali popu pao nekakav teret na srce i crne mu misli
dolaze u glavu da e izgubiti druga. Z abrinuo se silno i
no u esto ustaje. Ide sam po dvorištu , a sve prisluškuje

kod kapka. A li poši, kako koja nedjelja, sve gore. M uka, istina, gdješto i popusti, ali noge zatje u sve ja e, dohvatilo i gore snagu, i esto je hvata nesvjestica. Sve više iznem a e, i jednu no lijepo da zakovme. U dariše nekakvi bolovi u krsta i sve se u klup e savija. S jedi pop kraj postelje i ne odm i e se. Šap e samo molitve, a popadija slabo se i razbira. Je i sam o i m oli se B ogu da je primi.

Š ta da se rad i?

Ujedanput popadija se dohvati za pojas, pa vrisnu i sva pocrvenje. Pop se okameni.

- Pošlji - veli ona - br e po Ikon iju M arkovu.

Pop razbudi M i a koji u skok ode baba-Ikon ijinoj ku i, a sam se opet vrati popadiji.

B olovi nastupaju sve na m ahove i sve eš e, ali kad popuste, ona je pri sebi. Stidljivo pogleda popa, a na licu joj se vid i nekakva strašljiva spokojnost. O nda bolovi nanovo u estaše. D o e i Ikon ija, i poša re e popu da izi e, a sam a osta s Ikon ijom . V e po i nje da svi e prvi dan Duhova. Sio pop na klupicu u avliji, turio sijedu glavu u ruke, pa se ne m i e. O nda m u ujedanput sinu nešto kroz glavu. S ko i s klupice i kao da se nasm jehnu, a u isti par u dreku m aloga djeteta iz sobe. O n kle e na travu i uze se moliti B ogu.

Još nije pošteno ni svanulo, a ve sve selo zna da se u popa našlo ensko dijete. V eseli ljudi i ene, izob la ili se i došli u crkvu. L jube popa u ruku i estitaju. A on se isto podm ladio. B lagosilja sve redom, a M i u zapovijedio da sve crkvene arape, tkanice i rublje iznese u portu i razda sirom ašnom e narodu. V elika je slu ba bila taj dan, divno je pop pjevao. A poslije slu be veselje na sve strane.

Puna i kr m a, pa sve nazdrav ljaju popu i njegovu domu.

Na e se i nekakav šaljiv ina koji nazdravi "crkvenoj popadiji", ali K rsta Zam lata iste e šam arom i sastavi ga sa zem ljom , a uvrije eni narod graknu: "U dri, posvetila ti se!" Sve ide dobro i svi se dobru nadaju. Popadija se oporavlja" i ve tre eg dana pridig la se u postelji, pa sr e m lijeko iz ase. Prohoda kao i prije po selu, ali je rasijan i sve se trudi da sakrije radost. A kad je nasam o, esto m u se razvuku usta, gleda onu stranu gdje m isli da m u je ena i dijete, po ponavlja "Slava tebi, Gospode!"

A li jedno ve e, kad se vrati iz sela, zastade on pošu u nesvijesti, a Ikonija se sva oznojila kupe i krpam a krv ispod kreveta. Popu se odsjekoše noge. Spopadne petrahilj, nam a e ga na vrat pa stade itati "m olitvu od krovote enija". - Sve zalud! O na otvori još jednom o i. Pokaza svojom utom rukom na dijete pokraj sebe, dohvati onda popovu ruku i poljubi je prošapta: "Blagoslovi me... i oprosti!" Poslije joj se, valjada od bola, razvu e lice, tr e se jednom i onda kao da se osm jehnu i kao da otvori malo ruku, kad joj Ikonija turi u nju voštan icu .

K ad ašov izv isi gom ilu zem lje više popadije, m ahnu pop rukom na nas, i m i odo sm o n jegovo jku i, a on osta sam na grobu . S jed jeli sm o m o e biti jedno po sahata. M i o iznio rakije u bardaku, pa slu i v inskom ašom . P iju ljudi, a ene o thuku ju i uzdišu, a u aši nestaje rakije. Š ta je pop radio sam na grobu, to niko ne zna. Tek poslije jedno po sahata vrati se on, i istom stupi na avlijska vrata, a dijete u sobi zapišta. Ne pozdravi se on ni s kim , ve , povode i se, u e u sobu gdje je dijete bilo. Re e enam a da izi u, a sam osta neko vrijeme kod djeteta. udno da dijete, im osjeti njegovu bradu na svojem obrazu, za uta i zaspa. G ledao ga je on dugo. O nda obrisa o i i u e u narod . Svi poustajaše. - Im ao bih nešto da progovorim sa starijim ljudima - re e pop.

ene, jedna po jedna, njega u ruku pa kao guske jedna za

drugom na kapiju. Imala i svijet ode. Ikonija sama ostala u sobi s djetetom.

- Brao, - re e pop - vi znate kako me je Bog blagoslovio i kako sam mu platio za moje znane i neznane grijeha. Svi u te. Niko se ne usuuje ni da sjedne. I pop stoji, a bijela mu brada as po zaigra.

- Ja - veli -, brao, ostah tako sam sam ohran sa ovijem crvom. Tako je boja volja, neka mu je slava! Ali dijete valja gledati. Šta uja, starinejak, s njim e. Opet svi u te i ustavili dah.

- Pticama nebeskim dao je Bog drugu snagu i pute, a ovjeku ostaje pamet i hrišansko srce.

Opet utanje, niko ne zna kako da po ne, kako da ga tješi, šta da mu ka e. Pop izdi e glavu i pogleda po svjema:

- Je li ono teško selu?

- Ne daj, Bo e! - graknuše seljaci. - Ne govori tako, ako Boga znaš!

Aksentije Smiljan i ista e se naprijed:

- Ako je tvoja volja, popo, i tvoj blagoslov, da uzmemo dobru enu dadilju, ili da ga damo kakoj babinjari da ga prihrani dok ne uzmogne samo jesti.

U taj par otvoriše se vrata od ku e, i Ikonija, sva umazana od suza, iznese dijete na rukama.

- Ja - veli - ne dam djeteta od sebe, ako ete me svu isje i. Mene je pokojna zaklela da ga uvam i pazim.

- Da uzmemo Ikoniju! - viknuše seljaci.

- Dobro! - re e pop. - Ali djetetu treba sisa. Stanoje Gluvi stidljivo izi e naprijed:

- Da prosiš ti, popo, i vi, bra o, vi svi znate da se moja dom a ica prije dva m jeseća pobabila. Dajte m eni dijete i Ikoniju, dok je ono još za sise! Pazi u ga kao svoje!

- Ako je s tvojim blagoslovom, popo, ja velim tako je dobro - re e km et.

- Ne ka je s bo jim blagoslovom ! Ikonija se vrati u sobu.

- Još nešto! - re e pop. - Sm rtan je ovjek, a neznan m u je as sm rti. Naš je grijeh ako um re pored nas ivijeh nekrštena duša. Ja elim da krstim o dijete prije nego ga dam iz ku e.

- Da ga krstimo! - rekoše seljaci.

- Ko e biti kum ?

M e u seljacim a nastaa gor, ali ubrzo izi e N inko V iloti .

- A ko sam ti prav, o e, da se okum im o! Tako narod, hvala mu, mene izabra.

Pop se triput poljubi s njim e. O nda poniješe dijete u crkvi i ona se napuni naroda.

Tako se dijete krsti, i nadjenuše m u im e M arija.

K ad ga opet vratiše u ku u, M i o iznese ponovo rakiju. Prvu ašu dade kum u N inku. O n uze ašu, skide kapu i ustade a seljaci nehotice svi poustajaše i poskidaše kape. N inko otpo e:

- Kum e m o j i o e, sre na da ti je M arija i naše kum stvo. Da Bog da svako dobro i radost od nje da do ekaš: da te utješ i podvori pod tvoju starost, da se di iš i ponosiš njom e, kako se narod di i i ponosi tobom , a sve u zdrav lju i veselju za dugo i na mnogo!

- Amin, da Bog da! - odazvaše se tiho seljaci. Svi se

obred iše rakijom , pa onda nešto prošaputaše me u sobom i Ninko Viloti prvi u e u sobu gdje je dijete bilo i tiri u pod glavu dukat. Za njim kmet, za kmetom Aksentije Smiljani , a za njim svi ostali po redu i starješinstvu , i svaki dariva dijete. Kad se svi izred iše , Ikonija izbroja dva dukata u zlatu i etiri ipo u srebru i krajcaram a ; veza novce u maramu, pa dade popu:

- Na ostavi; ovo je Marijino!

Onda je uze na ruku i ponese je popu da je poljubi, pa s Gluvi em ode njegovoj ku i. Pozdraviše se i ostali seljaci s popom, pa odoše, a on ostao sam kao suvo drvo , i na srce mu pade tuga.

Dugo se opirao srcu ne hote i "srditi Boga", ali starost ga je obrvala. On pade licem na krevet, gdje je ju e još pokojnica. le ala, i gorko zarida. Suze spiraju crme misli, naliju prepuklo srce. Slomljen brod potone, i ništa se više ne vidi. I sam o još što san iz polom ljene paradi stvara nejasne slike.

II

Naša škola bila je u jednoj prostoj dašari. U njoj je bila jedna velika soba za djecu, jedna mala za učitelja i jedna kuhinja u kojoj je i familijaz spavao. Glavna soba, upravo škola, bila je niska, kao i cijela kuća. Vrata od nje gledala su u školsku avliju, a s lijeve strane bila su još jedna manja, na koja je učitelj ulazio. U njoj uvijek udara na prašinu i ljudski znoj. Prozori su bili hartijom podlijepljeni. Na zidu je visila jedna stara drvena ikona svetoga Save. Bila je sasvim poadila i isprepućala, da se jedva razaznavao svetac. Samo gore, gdje je glava, cackle se oči, i ma u koji kraj škole da staneš, uvijek gledaju u tebe. Ozbiljne, crme, prodiru ti u dušu i kao da te nešto pitaju. Ja znam, kad se desi da sam sam u školi, spopadne me nekakav strah i ne smijem da se obazrem na onu stranu. Sve mi se inipro govori nešto i as prije gledam

da zagrebem napolje.

Uitelj je bio jedan krojač, koji je stradao, vrlo miran i vrijedan ovjek. Čio dan je u školi, a noću šije popovske kape i šalje u varoš. Jedva da je što više znao od onoga što je djeci govorio. Pjevao je u crkvi, ali glasa gotovo nikakog nije imao. Pop ga je često do tjerivao, ali se za našeg dobrog uitelja slabo šta lijepilo. Tek on se trudio što je bolje mogao. Ni u što se u selu nije pačao, svakome je ugačao, a popa se bojao. U pravo se ničiv nije uo. Mi smo bili njime zadovoljni: kakav je, takav je - naš je! Ne bih ga ja ovdje ni pominjao da i on nije imao udjela u Marijinu othranjivanju. Vidite ete kako!

Lijepo paze Maru u Gluvičevoj kući. Napreduje dijete da ti je milina pogledati. Čene se nadmeću u ponudama i poklonima. Nije joj bila još ni godina dana, a već je imala arapa, košulja, ubrusa i drugih stvari pun kovčeg.

Kad joj se navršila godina i devet mjeseca, a pop, u dogovoru sa selom, dozida uz kuću još jednu sobu i uze dijete s Ikonijom sebi. Njima dvjema jednu sobu, a sebi drugu. Tako ga ničene ne smetaju, koje su svakičas obilazile Maru, vodile je svojim kućama i dovodile opet popu.

Ona je rasla u kući kod oca do svoje osme godine. Jednog večera sjedi pop, kum Ninko i Stano je Gluviču u popovoj avliji čonda poče pop:

- Uješ, kume, i ti, brat-Stano je! Dijete, kao što vidite raste, hvala Bogu, i napreduje. Još malo pa će sam a sebi plesti kose. Ja sam - veli - mnogo mislio i lupao glavu šta da radim jako snjome. Dijete valja da se pomalo uči kućevnom redu i poslu. Šta će - veli - naučiti u mojoj kući gdje nema ni preslice, a kamoli razboja? A i Ikonija je ostarjela, da se jedva drina nogama. Šta vi - veli - mislite? Da se dogovorimo mi, pa poslije da zapitamo i

druge pametne ljude: da vidim o šta e oni re i.

- Ja velim da je opet date m eni u ku u - re e G luv i

- Jok! - ka e kum N inko . - Kod tebe je bila skoro dvije godine, a kod mene jednom u nedjelji. Nego dajte vi meni dijete u ku u . U m ene je i zadruga ve a, a, hvala B ogu , pam etna su m i eljad , im a e se i kod m ene em u nau iti.

- Hvala ti, kume! - re e pop . - Tako sam nekako i sam m islio . S ju tra em o se razgovarati i s narodom , pa u im e bo je nek ide dijete u tvoju ku u i neka po ne nauk .

A li sju tra se prom ijen i kod crkve sve . Istom pop ispri a i k m etov im a i starijim ljud im a , sv i pristaše , i kum -Ninkova dom a ica , vesela , uzela dijeta za ruku , a tek u itelj kao iz mrtvih:

- M olim vas, bra o , i vi, gospodin-popo, ako dozvolite da reknem i ja.

Za udiše se ljudi:

- K a i-de!

- Ja velim, gospodin-popo, i vi, gospodo kmetovi i kumovi, da nije pravo da se dijete kod tolikog svog imanja potuca po tu im ku am a.

Pop pocrvenje kad u rije im anje, a kum N inko razroga i o i i skide lu lu s ibuka.

- Zar ti - veli -, dronjo, zoveš m oju ku u tu om i zar e se ovo dijete potucati u m ojoj ku i? U itelj se u jede za jezik :

- Molim, molim, gospodar-Ninko i kume, i vi, gospodin-popo i ostala gospodo! Ja velim, ako dozvolite, da se dijete vaspitava kao varoška djeca, jer ovo, vi vidite i tako, m islim nije ro eno da kopa i ore, a to bibilo i sram ota za ovo liko selo; a vašoj ku i ast i poštenje! - Tu

u itelj skide kapu i pokloni se kum -Ninku. - A ja mislim i ka em da se dijete vaspitava!

- Šta to? - re e M ojsilo Proki .

- M islim i ka em da se dijete daje u ško lu .

- K aku ško lu? K o je još vidio da ensko eljade ide u ško lu?

- E, idite u varoš, gospodar i gazda-S tano je, pa ete vidjeti. Tam o idu sva djeca, i m uška i enska, i tako je sad vrem e došlo da e i po selim a po eti, pa je griota da dijete zadocni. N ego ja tako m islim i ka em da se dijete vaspitava, i nikako druk ije! Z gledaše se seljaci.

- Šta veliš, kum e? - re e N inko popu .

- Nijesam - veli pop - nikad na to m islio . D a vid iš, nije luda ova u iteljeva .

- A kako e to i i? - zapita A ksen tije S m iljani u itelja .

- L ijepo, ka em , dijete e u škol i kod m ene s drugom djecom nau iti itati i pisati, pa ne e pod svoju starost m o liti drugoga da joj ita pism a. A dok ona odraste, ne e se pism a tako rijetko pisati kao sada, nego e svaki ovjek m orati pisati pism a. A , poslije, u škol i se u i: zem ljop is, sveštena istorija, prva i druga znanja...

- N e bibilo r avo! - re e km et. - Šta veliš ti, o e, i vi, bra o?

- Pa da ogledamo, a? - re e kum N inko .

I tako M ara ostade kod oca, a po e u ško lu .

Na jedno po godine poslije toga naprasno se razbolje pop, zakovrnu odjedanput, ive m u se inidane enino i iv do ekati, pa zove N inka, A ksen tija S m iljani a, S tano ja

G l u v i a i k m e t a .

- B r a o , - v e l i - t a k o m i s e s v e d o p a d a d a e s k o r o k u c n u t i z a m e a s . N e g o s a m v a s z o v n u o d a s e d o g o v o r i m o z a n e k e s t v a r i .

K u m N i n k o h o e d a s o k o l i p o p a , a l i m u s e j e z i k z a v e e i s a m o g u t a p l j u v a k u . A k s e n t i j e s a S t a n o j e m p o k u n j i o s e p a s e s a m o p r i m a k o š e p o s t e l j i .

- P r i j e s v e g a , b r a o , e v o u o v o m s u k o v e g u o v d j e n a r o d n i n o v c i , a k l j u j e n a t r e z i , p o d p l a š t a n i c o m - z n a M i o . U n u t r a i m a h i l j a d u i s t o i j e d a n d u k a t .

O n i s e z g l e d a š e .

- I z t o g a z i d a j t e n a j p r i j e š k o l u , p a c r k v u . N e m o j t e b r u k a t i s e b e i v e , n i m e n e m r t v a , n i g r a d i t i š t a m u d r a g o . N p o i n j i t e d o k d o b r o n e s m i s l i t e i d o k n e b u d e d o s t a n o v a c a d a n e b u d e t e p o s t i d n i p r e d s v i j e t o m . T o v a m j e n a a m a n e t p a s a d g l e d a j t e !

H o e o n i š t o g o d d a p r o g o v o r e , a l i s e z a g r c n u l i , p a s a m o k a š l j u c k a j u .

P o u t a p o p i o d m o r i s e , p a o n d a , u s t e u i s e , n a s t a v i :

- A m o j e d i j e t e ... o s t a v l j a m v a m a n a a m a n e t ... B o g v a m , a d u š a v a m !

K u m N i n k o i s p r u i v r a t , h r a k n u m a l o , p a r e e :

- G l e d a e m o g a k a o s v o j e ! P o p n a s t a v i :

- S m r t n i s m o l j u d i , n e p r i m i t e z a z l o , b r a o , v a l j a m i s e d o b r o s v a m a r a z g o v o r i t i , j e r s e n e v r a a s p u t a n a k o j i p o l a z i m . N e d a j , b o e , s m r t n a s l u a j a i l i k a k e z a e v i c e , š t a b i o n o , s i r o e , o n d a ? ... N e g o , b r a o , j a b i h v a s m o l i o d a j o j z a s v a k i s l u a j o d r e d i m o m a l o i m a n j a o d n a r o d n o g

dobra.

- Kume, - veli kum Ninko - nije maleno tvoje imanje, a evo u i ja dati još...

Pop nestrpljivo mahnu rukom:

- Stanite, ne razumjeste me! Nemam ja svojega imanja, ni daj, B o e! Sve je vaše ionoga hram a. M nogo binjozi bilo da joj odredite i ovo što ja dosada dr ah. Š ta e enskom eljadetu toliko imanja, a B og zna ija e ona biti i u ije e ruke do i! Tek velim toliko da joj odredite, da se ne ra una baš siro e i da bi se im ala im e prihraniti, da je, ne daj, B o e, v i koji... ekajte dok svršim ! Tako sam ja sra unao i sm islio da joj odredim o, ako je vaša volja, ovo par e zem lje gdje je ku a, i n jivu uz nju, zabran sa šaram povom i livadu s virom .

To neka je njeno! Je l' vam pravo?

- K ako ti narediš!

U kov egu im a u jednom rupcu zavezano šest ipo dukata, im e ste je vi darivali kad se rodila. I to je njeno! - B o je, pa njeno!

- E sad mi je - veli - lakše um rijeti. Spade m i neki teret sa srca.

Ali kad pop skide brigu s vrata, i boljka um inu. Pred no , istina pade u vatru , ali ona ne dr a dugo, i on tvrdo zaspao. Probudi se u sam u zoru i izi e u av liju . M ara m u poli da se umije i starac, iako oslabio, ipak stalnim korakom prije e ulicu i u e u crkvu .

Ali njegova podjela imanja osta. I narod i dan-danas zove onu livadu s virom M arin vir, a zabran sa šaram povom M arin šaram pov. K o ne vjeruje, neka pita sam o koga iz mog sela.

Kad se navršile tri godine i M ara svrši tre i razred, u itelj onda navali na popa i na druge ljude, te je zadržao još jednu godinu dana u školi "na privat". Tako ona po e u iti i etvrti razred. Ve je zovu seljaci da piše pisma njihovim svojcima koji su u vojsci. I popa ona odmenjuje ondje gdje treba pisati, izvaditi kršteno pismo, i takve stvari. A u itelj pored nje izgubi i ono malo nau nog nim busa, jer M ara svrši sve nau ne poslove kao ion. Ve se više ne kaju seljaci što su je dali u školu, a pop, kad je pogleda, uzdi e o i k nebu, i kad god je ko hvali, a njemu idu suze kao malom djetetu. Sasvim ve ostario, obnevidio i postao zaboravan. Znam, kad god mu pri em ruci da me pita iji sam.

Tako smo miranali, a u itelj nije imao ništa protiv toga da je M ara ve svršila "vaspitanje" i da sada pohita u iti se ku evnom poslu. Ve je pop mislio da povede rije o tome s narodom, ali se opet desi nešto što prom ijeni naše ra une.

Teno ido e u našu okru nu varoš vladika. Ne u vam pri ati šta se tu sprem a, ni onu trku i urnebes od popova. Dosta da znate da je naš pop bio najstariji u cijelom okrugu, te da mu je po tome spadala neka osobita po ast i zadatak pri pozdravljanju novoga vladike. Narod odlu i da popu za taj dan na ininove haljine, i u itelj je itave dvije nedjelje šio kapu i do tjerivao što je bolje um io. Kad pop sjede u kola pred našom crkvom, pri ekaše ga dvanaest konjanika što su iz naša sela u narodnoj vojsci i oni otpratiše popa u varoš, a cijelim putem bacaše puške i pjevaše. Za popom, u drugim kolima vozio se kum Ninko i Gluvi, za njim a još mnog i narod. Vele, kad je naš popa došao u varoš, da su lupala zvana i pucale prangije, jer konjanik, što je stojao na raskrš u, kad ugleda popa u onoj pom pi, pom isli da je vladika, pa obode konja muštu luk.

Bilo kako mu drago, vladika do e, i naš pop osokoli tu: "Vladika odmah inio ru ak. Bilo je puno svijeta, a naš

pop vele, sjedio u za elju. Ko e s nam a! Poslije ru ka, vele, razi e se svijet malo-pom alo, sam o ostaše popovi kod vladike.

Onda po e vladika jednog po jednog pitati: kako se zove odak le je, kakva m u je nuriya itd., pa pita i našeg popa. Ka e on sve kako je i hvali se nama - hvala mu! - kao svojom djecom. Onda, vele, re e sveti vladika: - Ti si, o e, od najstarijih ovd je; a bogati, koliko ti je godina?

- Ja - veli pop - i narod ra unam o da m i je tako sedamdeset.

- Lijepa starost! - re e vladika. - Da Bog da još dugo da po iviš! A bogati, o e, ne prim i za zlo, gdje si ti škole u io?

- Ja sam se - veli pop - u io u m oga oca koji je popovao u stara v rem ena, pa kad ga ub iše Turci, ja ostah siro e i pobjegoh u ovo selo, gdje me poslije vlast zapopi.

- A onako nijesi, da re eš, kak ijeh škole u io?

- Nijesam nikakijeh.

- A znaš li pravilo slu be kako valja i "obredoslovi je"?

- Ja, o e vladiko, što rekao nek i stari pop S toko: koga sam krstio nije se po tur io, koga sam v jen ao nije se rastav io, a koga sam opojao nije se povampirio.

Pop M itar povu e našeg popa za m an tiju. V ladika se slatko nasmija.

- L ijepo, o e! - vele da je rekao. - Hvala ti! Taki meni trebaju!

K ad poslije po oše, a pop M itar sko i na našeg popa:

K ako ti da govoriš onako pred njegovim

preosveštenstvom

- Da kako u? - re e naš pop. - Onako je sve u dlaku! Još sam zaboravio da mu ka em da sam i jednog Tur ina pokrstio i eno ga, svi ga znate, valjan hriš anin i jedan po jedan gazda u selu.

Ali vladici zbilja om ilio naš pop, jer prve nedjelje poslije toga, istom pop podijeli naforu, a jedne karuce rrrr!, pa stadoše pred crkvu. Sko i jedan što sjedi s ko ijašem, pa popa u ruku:

- Hajdete, - veli - pozdravio vas gospodin vladika da idete na ru ak.

Sjede pop u kola, pa još i Maru uze sa sobom. G igaju se, brate, ona kola, rekao bi ovjek sad e ispasti, a konji kao bale! Skida narod kape kuda pop pro e, a svakom e puno srce. Nije šala, naš pop! Ali i jeste ovjek! Ta prili i mu da je sam vladika!

Kad je pop stigao u varoš, pri a Janko Radulovi kod koga mi kupujemo so i što mu je ku a do vladina dvora, da je vladika izišao pred vrata i pom agao popu da si e s kola, pa mu nije dao ni ruke, nego se s njime, veli, u lice poljubio.

M ara odmah pritra, pa vladiku u ruku, a on nju u elo.

- Tvoja? - pita vladika.

- Bo ja, pa moja! - re e pop.

- Da je iva i zdrava! - re e vladika miluju i dijete. Sjedoše oni za ru ak. Posadiše Maru do popa, pa joj vise no ice niz stolicu, a sam sveti otac nam ešta je. On da u e jedan star ovjek i unese iniju s jelom, a M ara sko i pa njega u ruku. i a sav pocrvenje.

Kad i a izi e, a vladika pom ilova M aru pa re e:

- O voga iku, ' eri, ne m oraš ljubiti u ruku. To je m oj kuvar!

- N eka, o e vladiko, - re e pop. - S tar je ovjek! Tako sam ja nju u io.

- O d tebe se, o e, - re e vladika - ima im ator ovjek em u da nau i. - A kako ti se zove mala?

- Mara.

- Da je blagoslovena!

Poslije ru ka m nogo se štošta vladika s popom razgovarao. Zvao ga da ga uzme u konzistoriju, ali pop veli da ne m o e nikako ostaviti sela, "a zbog m ene jednog, veli, ne vrijedi do prem ještaš konzistorije u selo!"

Vladika se dobrodušno i lako nasm ija.

I s M arom je m nogo štošta govorio.

- Koji je ono svetac? - re e on njoj pa pokaza na jednu ikonu na zidu.

- Car Lazar! - re e M ara.

- G le! A otkud ti znaš.

- Pro itala sam ono dolje.

- Z ar ti um iješ itati?

- Umijem.

Vladika donese jednu knjigu, pa je dade M ari da ita. O na otvori u srijedi. Nam rgodi svoje o ice, pa po e glasno i m ono tono, kako sva djeca itaju:

M a e vojsku starac Jug-Bogdane,
U Bogdana silna vojska bila...

- Stani! - re e vladika. - Ko je to Jug Bogdan?

- Nije on iv - re e M ara. - On je poginuo na Kosovu.

- A šta je to Kosovo?

- Kosovo je polje gdje su Srbi izgubili carstvo i gdje je poginuo srpski car Lazar.

T u njene o ice ponovo potra iše sliku Lazarevu .

- Lijepo, sine, vrlo lijepo! - re e vladika. - Uzmi tu knjigu pa itaj kod ku e!

- Na poklon? - re e M ara iznena ena.

- Na poklon!

B ješe to jedna velika pjesm arica, sva u zlato uvezana. Pop nagnuo glavu, a od miline sve mu suze kaplju u tanjir. Poslije je vladika pitao šta je u ila i kad ona odgovori da svršuje etvrti razred, zapita on popa:

- Pa šta m isliš sada s njom e?

- M islim , o e vladiko , da je dam u kum ovu ku u da se dijete u i radu .

Š teta bi - veli vladika - bila o trgnu ti dijete od škole . O vo je - veli - glava kakvih malo ima. Nije se ona rodila da bere kud jelju . N ego ti nju daj dalje u škol u .

- N e u ti, o e vladiko , svršila je!

- Z nam , svršila u selu , a sad je daj dalje u varoš , u Biograd.

Popa štrecnu kao da ga neko no em udari.

- Zar da se odvojim od svojega djeteta? - A brada mu zadrhta.

- E - re e vladika - ti si svome djetetu najviše dobru rad. Pa ja velim ne treba da staješ njenoj sre i na put.

- Ne dao bog! - re e pop grcaju i. - Pa šta da radim? Nau ime!

- Pošlji je u Biograd na nauke.

- A koliko to traje?

- etiri godine!

Pop prebljedi kao krpa i razroga i o i.

- Šta se to, pobogu, toliko u i?

- Nauke - re e vladika.

- A šta e to njoj?

- Kako šta e, o e? Druk iji je danas svijet nego što je bio za tvoje mladosti, a još e druk iji biti kad ona stupi na snagu. Kad svrši škole, mo e, ako e, biti i u itelj. A poslije u varoši druga sre a eka dijete.

Pop za uta i dade se u misli. I vladika u ti. Tako to traje neko vrijeme, onda re e pop.

- Treba li tu što god trošiti?

- Jedno pet-šest dukata m jese no. Popu isto od laknu.

- Nem a od toga ništa, o e vladiko! G dje su to liki novci?

- Pa ti - veli - im aš im anja, kako su m i pri ali, na hiljadu dukata.

Pop se zabe i:

- K ak i hiljadu dukata, kakva im anja? N em am ja ništa.
N jo j je, istina, narod nešto odred io, ali ne vrijedi sve ni sto
dukata. N em a tu ništa od ško le!

V lad ika se m alo iskašlja.

- Lasno je - veli - za novce, tek ako ti pristaješ. Sve em o
to lijepo namjestiti. Imam i ja neku crkavicu koju sam za
ško lu odred io, a - veli - ne znam bolje prilike od ove

- O e vlad iko, starija je tvoja i pam etnija od m oje. Sam
jo š da vid im šta e selo re i.

A u selo ko sm ije re i što protiv vlad i ne volje i rije i?
Nijesu se dugo prep irali. Seljaci se š u uriše, sam o ih srce
boli ali što m ora biti - mora!

I poslije m jeseć dana ve se oprem a dijete za put.

S ilne se pripreme ine.

D an pred polazak m utljaju se ene iz cijeloga sela po
popovoj ku i. Tu je kam ara sir eva, kola a od pekmeza i
tijesta lepinja i poga a, lonaca s kajm akom , ivih i pr enih
pili a pastrm e i to liko "zaire" da bi V ojim etovo a rahat
cijelu etu njom e nahranio. M i o donio iz varoši šaren
kov eg i u njega trpa lkonija silne arape, košulje i
ubruse.

ene posjedaju na klupu pod orah, m iluju M aru i pla u a
ona uplašeno ide iz krila u krilo. N e pla e, ve
zam išljenim o icam a gleda u šta m u drago. upka rese na
košu lji i ne govori ništa. N išta ne jede i ne pije. isto
dijete došlo van sebe; nekakva m u vatra pod išla obraš i e,
i kad što progovori, to je kao u nekakvom zanosu.

- D a B og da da ovo sve na dobro izi e! - re e baba

Stevana.

Kad se ve sm r e, razi oše se ene i ljudiku am a, a ostaviše popa sam a. Nije nion gotovo ništa ve erao, a tu no uze M aru sebi u postelju. Ikonija se ne m o e od nje da rastane, i kad je mislila da je Mara s popom zaspala, iznese svoj guber i prostre ga pred vrata popove sobe, pa tu le e.

Kad san, koji ne m o e rastjerati nikaka briga djetin jeg doba, savlada nem irnu dušu M arinu; kad cme trepavice padoše na zapurene obraš i e, a grudi se po eše ravnomjerno dizati, ispravi se pop u postelji. Sobu je osvjetljavalo kandilo koje je gorjelo pred ikonom. Da je u taj par Ikonija provirila, bi pomislila da gleda svetiteljske slike. Nadnijelo se uvelo star evo lice na pun ivota lik djetetov, a s b ijele brade curi kap po kap i isto se zapuši na njenim obraš i im a. I tam an se pop na e da je poljubi, a dijete u snu mahnu rukom, okrete se na drugu stranu i nastavi spavanje. Duboko pop uzdahnu i zavalili se u postelju.

Davno je pala rosa, ve se i istok rum ni, a pop još ne zaspao. I kad u gdje pred njegovu ku u staše kola, ustade i izi e napolje.

Pred ku om kum N inko popušta štranjge konjim a koji se puše u svje em jesenjem ju tru. K o ijaš se ispeo na kola, pa nogom poturuje sijeno pod sjedišta. Pop izi e na kap iju; u selu je još sve bilo m irno, sam o gdje-gdje što škripne eram , ili lupne kapak od prozora. K okoši vade glavu ispod krila, ali još ne ska u sa sjedala.

- Dobro jutro, kume, i blagoslovi! - re e kum Ninko kad ugleda popa. I k o ijaš se ispravi u kolim a i skide kapu.

Pop ga otpozdravi:

- Dobro si poranio, kume!

- Šta u? - re e kum Ninko. - Probudih se ranije, pa kad ne mogah zaspati, a ja viknuh dijete da hvata.

- Hodi u ku u! - re e pop. - Mara još spava, a Ikonija nam m o e ispe i kafu.

Ne rekoh vam da je takav dogovor da kum Ninko vozi M aru u B iograd i ponese vlad i ino pism o kud treba. Pop ne m o e od crkve, a i od starosti. A gdje bi njega, starca, pustio narod na put, i kako bi njemu bilo da ostavi dijete u Biogradu, pa da se sam vrati? Bog zna bi li on to mogao ikako i podnijeti.

Tu oni govoriše koje o em u, a najviše o pu tu i o M ari. Mnogo pop savjetuje i moli kum-Ninka da pazi na ovo i na ono i da dobro upam ti sve, pa da m u poslije pri a kad se vrati. Tako oni brigaju brigu, dok Mara spava tvrdim snom . V e se zablista od istoka. S tadoše još dvoja ko la pred popovom ku om . D o oše ene i ljudi iz susjedstva, a i koji su dalje sjedjeli. Još jedno po sahata, i avlija bješe puna ljudi, a pred ku om više od deset kola, a Mara - još spava!

Kum Ninko pogleda u sunce koje se pomoli.

- Osvaja dan, - re e - ja velim, u ime Boga i s tvojim blagoslovom , kum e, da se kre em o .

Ikonija sa crvenim o im a uta e se:

- Spava još d ijete!

T o bješe prepona. K o m o e stegnu ti srce, pa sad probuditi i dijete?

A li kad pro e jedno etvrt sahata i kad se splasta po e pušiti a sa trave rosa dizati, usta pop pa po e u ku u. Svi

um ukoše, niko ni uhom da m akne, pop u e u sobu.

Dugo gleda m imu i bezbri nu savjest kako spava. S tade pod ikonu i pom o li se B ogu, pa odva no pride krevetu. M etnu djetetu ruku na elo:

- Maro, sine, ustani!

D ijete protrlja o i i otvori ih. D uboko uzdahnu, pa gleda velikim bezazlenim crnim o im a u popa:

- Kako sam lijepo sanjala, babo!

- A šta si sanjala, ' eri?

- Sanjala sam ko ja u nekoj velikoj varoši, pa ko neke velike, velike ku e; pa ko ja se vozim na zlatnim kolim a; pa se sve lju ljaju kao vlad i ina!

- Pa sad eš, ' eri, u im e B oga, u B iograd, - re e pop i silom razvu e usta. - Tamo eš svega vidjeti.

- Biograd!? - re e dijete i prom ijen i se u licu, a srce m u zalupa.

- U stani!... Svi te ekam o ... - re e pop pa pobje e iz sobe.

Poslije je ušla Ikonija s drugim enam a i kroz jedno etvrt sahata izvedoše pla u i dijete koje se i sam o kupalo u suzama.

- A šta balite, vi ene, i cvijelite dijete? V i ništa drugo i ne znate! - re e A ksentije Sm iljani i obrisa rukavom suzu.

M i o iznese M arin kov eg i turi ga u sijeno pod prednje sjedište. Pop poljubi M aru:

- Po i zbogom, M aro! N eka ti je on u pom o i! O nda svi redom po eše ljubiti dijete i najzad je N inko ponese, kao da su joj dvije godine. R e e joj da se prekrsti, pa je m etnu u kola gore. Onda se i sam prekrsti, pa se posadi pored nje

i prišapta joj:

- Poljubi babu još jedanput i kaži: "Blagoslovi me!"

Ona se nađe iz kola popu i pruži ruku:

- Blagoslovi me, babo! - pa nasloni usne na uvelu popovu ruku.

Ona pokriše oči, ljudi eprkaju palicom po prašini i gledaju na drugu stranu, u plot.

Nastala tišina.

Pop metnu obje ruke na Marinu glavu i uze šaputati. A kad on dođe i ispravi glavu, Ninko viknu kočijašu:

- Ošini!

Konji poče. Pop pristade uz kola i zagrlji se u hodus kum-Ninkom, pa reče:

- Uvajte dijete, tako ti života i samosazdanog stvoritelja!

Ninko dohvati dijete rukom ispod miške i privuče ga k sebi, a konji poče kasati. Mara se okrete ocu i prestravljenom viknu: "Ne u Biorgrad! Ne u!" Ali slabjoj bješe glasi. Ne u to ni pop, ni kum Ninko, ni kočijaš.

Konji sve krupnije kasaju i ona nasloni glavu na Ninkove prsi, pa neutješno i silno zajeca. Još malo se vidi kroz oblak od prašine kako se kola kreću.

Već okretoše Zebim šorom, a pop iza njim sav narod ne može se smjestiti i ne odvajaju. Kad već kola zamakoše, pop obrisa oči i pogleda po narodu. Mahnu slaboglavom, kao da rekne "zbogom!", i prijeđe preko puta. Otvori crkvena vrata i ničice pade pred oltar, a on dohvati zemlju. Leao je tako mome biti četvrt

sahata, a kad se di e i okrete, ugleda punu crkvu naroda.

Kad se Ninko poslije nedjelju dana vratio iz Biograda, nije mogao naodgovarati svijetu. Priao je m noga u da što je vidio u Biogradu, da mu jedva vjerovasm o. Za Maru veli da je najprije s pism om vlad i in im išao u jednu školu i predao ga školskom starješini. O vaj, veli, kad pro ita pism o, o tišao je s njim e i sa M arom ku i nekog profesora V u eti a, i tu je M aru predao. Priao je kako u tojku i im a m nogo koješta, da ni deseto ne znaš em u je i zašto je, i kako se ovjek m o e lasno obrukati ako dobro ne pazi. Tako on, veli, i ne gleda, ve pljučka ispred sebe. Kad slu ajno obme o i, a na patosu stoji jedna velika pjeskovnica, zam al', veli, što nije u nju pljunuo.

Poslije, ka e, sve kod tog profesora, nudili m u da naspe orbu sebi u tanjir, ali on, veli, kazao: "N eka, hvala, m ogu ja i iz inije", te nije htio prljati tanjira. - Znali sm o m i ve unaprijed da nas on ne e osram otiti!

Pop ga je as po prekidao: - A Mara? - ili: - A ona šta ka e? - a N inko nam ješta što bolje um ije. Ka e da je vesela kao ptica i da je ljudi kod kojih je paze da ne m o e bolje biti: - Ne slazi - veli - s krila. D a B og da! Sam o što nešto sm eteno pri a kako se rastao s njom e: - Nije - veli - ni plakala! - G dje e to biti da dijete ne pla e?

Š to da vam pri am kako nam je bilo bez nje; što da vam pri am kako je sirom ah pop isto zanesen i esto ho e ovo a radi ono, m isli jedno a govori drugo? Š to da vam pripovijedam kako smo bili kao ubijeni i kako je kum Ninko sav pocrvenio kad poslije deset dana dobi pop pism o od M are, u kom e pri a: kako joj je sam oj, kako je htjela da se uhvati za kum-Ninkova kola kad se on vra ao, kako se sve krije od gospo e za drva i u šupu, pa pla e sam a, i kako, ka e, ho e da um re. Ne treba ni oko toga da se zadržavam kako je pop navrat-nanos spremio kola za B iograd i s tim pism om otr ao vladici. - Sve to samo bi razv la ilo pripovjetku, i sve to samo bi onaj razumio koji

je svoje ro eno m orao poslati u tu inu , ili koji je sam u svojoj m ladosti m orao ostaviti svoj zav i aj. A ko je to sve preko glave preturio , taj zna kako najzad i tuga m alakše ; legnu njeni talasi po srcu i umornu površinu do ti e sam o još pism o od m iloga , kao lastino krilo m irno og ledalo vode.

Dan za danom, nedjelja za nedjeljom, pa i mjeseci klize neosjetno. Š to pro e, in i se da je m alo as bilo , sam o u budu nosti vid i v je nost srce koje eka. K ad je pošljednji mjesec ško lske god ine, ne m o e ovjek iv da do eka. A li nem a više tuge. R azvedrila su se lica i nekakva nespokojna radost ozarila i uvelo popovo lice. U dariše vru ine. Ikon ija ve kre i popovu ku u i sprem a se do ek za Maru. Jednog dana i kum Ninko sjede na kola, pa u ime Boga ode u Biograd, a veseo narod samo jedno poru uje: - Pohitaj, ne zadr avaj se!

M arina soba kao raj. Prozori zak i eni lipovim granam a, pod gredice podvu eni strukovi bosiljka. N a pe i, svako jaka cv ije a; nova šarenica prostrta po postelji. I sam o se još nestrpljivo iš ekivaše m io vladalac koji i ne sanjaše o svojoj m o i nad našim srcima.

B o e, kad ona do e!

Pop van sebe od radosti. - Ikon ija da se uguši od suza, pa ne pušta dijete iz ruku . ena puna ku a, pa se sam o vajakaju:

"Lele mene, kako je dijete islabilo!"

- A da, vesela drugo, gladno i edno u tu em svijetu! - Pa guraj djetetu kola a i druge ponude u ruke i u usta.

A na njoj slaba prom jena. Sam o što je m alo porasla i što je ble a došla u licu , te joj crne o i isto još crnje i još se silnije cackle.

A ona ne zna šta da radi. Prepuno joj srce, pa ne može nigdje da se skrasi! Sjedne na krevetac, dr i kola u ruci i giga nogama. Onda sko i, tr i u kuhinju i tjera Ikoniju da joj pri a koješta. Poslije tr i po avliji, vabi kokoši, g leda kako M i o izgr e ar iz pe i za hljeb ili kako susjed D eri pravi strašilo za ptice. Pa onda hajd N inkovoj ili G luv i evojk u i. A on i kao da im je vladika došao: zaviru ju je sa svih strana i ve ne mogu da je se siti nagledaju.

Tako ona veseli popa i selo. Išla je s popom i vladici. Bila je u školi. Pa poslije opet je s djevoj icama na igri ili na radu. Sve se bolje uobljavaju obraš i i i sve crveniji dolaze, dok ve ne izm a e m jeseć j u l i dok kum N inko ne zapre e konje da vodi dušu sela iz sela.

K ad po drugi put ode, po e sve po starom . N anovo je trebalo ekati godinu dana, i kad se ona navrš i, zak la nas lijepo jedno pism o u kom e veli: "S latki babo! H o e srce da m i pukne što ti ne mogu do i. Pri ao ti je vladika da me je premjestio u jedan pansionat gdje se govori samo francuski. C ijele godine išla sam u školu, a sad m e n i o raspustu ne e da puste ku i. V ele: m oram u iti francuski da stignem druge, itd.". M o ete m isliti kako nam je bilo! A li šta e m o? Popu ne sm iješ ni pom enuti da ustane oko vladike ne bi li je on kako istrgnuo otud i dobavio nama, m a na nedjelju dana. To bi njega sirom aha, sam o još ja e cvijeljalo, jer on je zacijelo i sam ve s vladikom o tom e govorio. Pokun jism o se, pa utasm o.

Preturism o još godinu dana preko glave. K ad je trebalo da do e, pop dobi pism o da ove godine o raspustu ide gospo a kod koje je M ara u B e , pa ho e inju da povede. V ladi ina je volja da dijete, prije nego se sasvim vrati ku i, vidi što više svijeta i nau i se e m u se god desi prilika. Popu je kaza "S trpi se, o e, još godinu dana! N eka dijete pro e svijeta poslije, kad ti do e, ne eš se više od nje odvajati!" Tako opet nastupi vje nost, poslije koje e

zar i nama granuti sunce.

M e u tim , m ijen ja se štošta u selu , - vrijeme in i svoje :
N aš stari u itelj ostavi nas - ode, siromah, na put na koji
se ide zatvoren ih o iju . B og da m u dušu prosti! ao nam
ga je bilo. Bio je, siromah, nekako prirastao za selo.
L ijepo sm o ga sahran ili. Poslije raspustism o djecu , a ško lu
zatvorismo.

Sad sm o se svi nadali da e nam M ara do i za u itelja .
V e je pop s nekoliko starijih ljudi išao zbog toga i
vladici, i on im utvrdo obe a. Sirom ah pokojni u itelj,
isto nam je..., baš se ovjek griješi!... htjedoh re i: isto
nam je, B o e, prosti, stajao na pu tu .

D a vidite jesm o li do ekali em u sm o se nadali.

III

B ješe nedjelja poslije podne. N arod se iskupio kod zapisa
Iznijeli jedan sto iz sudnice, pored njega duga ka klupa i
nekoliko tronogih stolica. Zasjele stariji ljudi i pop, pa
razgovaraju o ovom i o onom , a m lade se igra i veseli.

A drum om za naše selo idu jedna kola, i u njima jedan
gospodin ovjek . udan malo na pogled . N a glavim u
širok slam ni šešir s crvenom trakom . Ispod šešira sm e a
kosa pali na elo . G uste obrve gotovo se sastaju , a m e '
njim a jedna duboka bora koja se ni onda ne izjedna i kad
gospodin ovjek zaturi šešir i rupcem briše znojs ela .
M ora biti da se s njom rodio . udno ona odska e na
mladom licu usred koga sjedi malo kukast nos, a pod
njim e m aleni gusti br i i koje je on na obje strane
raš ešljao , te su na krajev im a rastreseni i širi nego pod
samim nozdrvama. Donja mu je usna malo visila, a gornja
je malo uzdignuta, te se vide bijeli kao snijeg zubi, malo
iskrivljeni kao plot koji je posrnuo. Lice mu je pobljedo,
al'ne m ršavo, a velike sm e e o i dopola zatvorene, m ire
i uvijek gledaju na stranu. Ima mu dvadeset i dvije do tri

godine.

Ništa ne govori s ko ijašem . Puši cigaru iza cigare. Gleda oko sebe i kao da nije veseo. A sa one bore na elu ne mo e ovjek ni znati kako mu je jer uvijek izgleda mrgodan i zlovoljan.

Ide on u naše selo i eno ga gdje u e. Hajd', hajd', pa pravo u narod. U staviše se kola. Gledam o m iko e to biti.

Gospodin ovjek nespretno sko i skola, pa trom o i kao da je bogzna kako um oran pri e sto lu gdje je i pop sjedio. Ne nazva Boga, samo malo klimnu glavom:

- Je li ovdje kmet?

M i pom islism o da je nov ata, pa poustajasm o. Kmet sko i:

- Ja sam, gospodine!

Gospodin ovjek izvadi gotovu cigaru, pa turi u usta i naokriške, a sve gledaju i kmeta, pri e sto lu; zavrati šešir, na e se prema popu i pru i ruku.

- iv bio, sine! - re e pop.

A l'gospodin dohvati kutiju sa igicama koja je pred popom stajala, i brzo tr e ruku nazad. Ispravi se, pa sa strane baci pogled na popa, još ve m a za kilji, a bora na elu kao da još dublje do e.

Onda se opet lijevim ramenom okrete kmetu:

- Gdje je ovdje škola?

- Tu je, gospodine, odmah do crkve.

- Vodi me! - re e gospodin ovjek.

- Zatvorena je.

- A ti je otvori! Ja sam naimenovan za uitelja u ovom selu.

Gle!...: Nov uitelj!... Kako to?

Pop se ispravi pa ga stade gledati. I mi se oslobodismo Posjedasm o opet, prave i injem u m jesta, al'on ne htjede sjestive opet velikmetu:

- Dela bre, umoran sam .O tvori školu i pošlji mi familijaza.

- Sjedi, ovje e! - re e osloboen kmet. - Nije sablja za vratom.

Uitelj se nasmija, al'sam o lijevim krajem usta, i lijevo oko sasvijem mu se zatvori, a onijem drugijem pogleda kmeta u opanke, pa onda u kapu:

- Ne u, - veli - hajde me vodi!

- A ma sjedi da piješ što god! - re e kmet.

- Ne uništa, - re e on oštro, a vrh one bore pokazaše se još dvije preko nje - vodi me! Kmet ode s njime.

- Kakvo je ovo udo? - re e O stoja Peruševi . - Jal' je nešto preve mudro, jal' je sasvijem ludo!

Seljaci slegošeramenim ai, sam i ne znaju i zašto, dadoše se u nekakvu tamnu slutnju.

D rugoga dana izišao uitelju m ehanu .S jedne sam , nam rgodi se, pa uti. Poru i što god da jede, pa opet u školu .D jece nije bilo, jer je ve bio julm jeseć, pa zbog ono nekoliko dana do raspusta ne htjesmo sazivati djece.

Popa se kloni da je udo .Ve je nedjelju dana, a s njim e nije još ni rije i progovorio .K ad bi u nedjelju, a pop ga

eka da dr i pijevnicu . Jes', al' u itelja nem a! Poslije slu be digne se pop da vidi da u itelj nije što bolestan . Kad u e u sobu , a on le i na krevetu koji je na injen od kuh injskih vrata pod koja je podm etnuo na etiri kraja po pet-šest cigala . Na nogam a m u pantalone , a gore sam o košu lja . B osonog le i i ita nekakvu kupusaru .

- Pomozi Bog! - re e pop .

U itelj zanese objem a nogam a kao rukunicam a , pa ih spusti niz krevet . Turi ka iprst u knjigu , pa je m etnu u krilo . Pokloni se m alo put popa , pa osta sjede i na krevetu .

- A kam o se ti , u itelju? - re e pop .

- Evo me!

_ Znam ! A kam o te u crkvu da pjevaš?

- Nijesam pijan da pjevam!

Pop ustuknu jedan korak , na e se naprijed , pa za kilji i gleda u u itelja .

- Š ta m e gledaš?

- N išta! - veli pop . - U crkvi se pjesm om slavi im e bo je .

- Pa kad ti se slavi , a ti ga slavi! A mene nemoj dirati!
V idiš da rad im !

Pa opet se izvali na krevet i otvori knjigu . Pop se prekrsti , pa natraške izi e iz sobe .

O datle ode polako ku i . Seljacim a ne re e ništa . Sam se dade u neke misli .

O d to doba on u itelja nikad više ni za šta ne zapita , niti je s njim e dolazio u dodir . I u itelj , im vidi popa , a on pogne glavu , nam rgodi se još ja e , igra se pruti em i

prolazi kao mimo tursko groblje.

Ko zna zašto on tako čini? Ko zna šta je popo njemu mislio?

I tako se u čiteljsami. Uprste bih vam mogao kazati svaku njegovu riječ, tako je malo govorio. Kad vidje da mu iono malo, što ovda-onda progovori, niko ne razumije, on se dusne, okrene glavu na drugu stranu i mrgodno ode.

Jedanput ide on polako pored kovačnice. Kovač je nešto teretno radio, sav m okar od znoja, zaljepila mu se košulja za široka leđa, a on stao na vrata od kovačnice pa duva. Naspram tih vrata druga su, te se tako igra vjetar kroz kovačnicu i hladiznojava kovača.

Kad u čitelj dođe napored njega, a on se okrete:

- A što si ti, more, stao tu?

- Što sam umoran - reče kovač.

- Znam, a što si stao na promahu?

- A?

- Što si, velim, stao tu, da te tako znojava bije vjetar?

- Vako ja kad se oznojim! Stanem na vjetar, pa isto zabreknem. Pa kad poslije opet uzmem eki, čini mi se da u njemu nemapetdrama, a leđami isto škripe.

U čitelj se nasmija. Onako: jednim krajem usta i jednim okom. Pogleda kovača još jedanput, ne reče mu ništa. Samo se savi u struku i ode dalje.

Drugiput Pavao Deri vodi volove s praznim kolima. Soka se nešto uzarumila, pa neesmjesta, a Pavao se naljuti, pocrvenio u licu kao paprika, viena volove idere

ajdamakom kud stigne.

A tek u itelj pred njega kao kakav kapetan.

- A što - veli - biješ tu m arvu?

- Ja šta u kad ne e da ide?

- A što je ne hran iš dobro , pa bi išla?

Pavao isko la i o i:

- Zar ne vid iš da je svaki kao puce , aposto la m u njegova?
Pa da ga ne bijem! - Pa opet: pljus!

- Gori si od te marve! - re e u itelj. Pavao se isprije i:

- Nemoj-de mi pristajati na muku , ka em ti, ve gledaj
svoga posla! Znam ja tebe dobro koji si ti!

U itelj za kilji o im a:

- A koji sam ja?

- ivu tin - re e Pavao . - Ja te ne vid jeh ni da se krstiš , ni
da klan jaš. Ne znam sam o ivu tskoga zakona.

Tu on još lju e odadre dešnjaka. V o lovi ujedanput
po tr aše. Pavao se dohvati za stra nju osovinu i sjede na
nju , pa po izdaleka , okrenuv se u itelju , viknu : - Upamti-
de ti, u itelju , kom e sikazao da je m arva!

Seljaci su vid jeli, istina, da je ovaj u itelj sasvijem nešto
drugo od pre ašnjeg , im islili sm o svi da je on u evan
ovjek , ali ga nijes m o m arili. O sobito ga je to cm ilo što ga
pop ama ni u usta ne uzima.

N iko se nije s njim dru io osim jednog Jerotija
K ova evi a koji ga je zak lanjao i bran io. Taj je Jerotije
ak i išao njem u. Š ta su njih dvojica govorili, to se ne zna.
Jedanput dovu e Jerotije am erikanski plug i stade se

hvaliti kako ga je u itelj naučio. A l'kad ga zabode u neku kr evinu, a plug pu e na dvije pole kao da je od leda. Psuje Jerotije što mu na usta do e ikad se on dade da ga u ikojeko ko nije ni orao, nikopao. Tako ion ostavi u itelja sebi sam a injegovoj glavi.

Od to doba u itelj postao još ve a utalica i još osam ljeniji. Jedno ve e pisao je nekom svome drugu " ...Boš posla! U rodu se ne mo e ništa u initi. Zauzimaju i se za njega, pišu i govore i, upropastio sam svoju karijeru i spao na to da budem u itelj!... Ovdje su svim oji pokušaji jalovo ispali. Narod je glup i zatucan! Imaju jednog popendu, koji je još s dva-tri kapitalista pritisnuo pola sela, a sve blago astivim nam ještanjem. On s ovim kapitalistima eksploatiše seljaka - podr avaga sve ja e u gluposti -, a sam ništa ne radi!... Ho u da presvisnem gledaju i ovu nepravdu!...

IV

Ve se pribli avaje Petrovdan. Svaki dan iš ekivasm o Marinu poruku za kola. A li do e i Petrovdan, a pisma od nje nema. Jedno ve e, tre i dan po Petrovu dne, vraaju se ljudi s rada, pa stoje pred sudnicom i govore nešto o pušnicama. Ja sam bio s Radojom Nikoljem u lovu, ikad se vratism o, umiješasm o se im iu narod. Ve se hvata mrak. U daljini opazismo neka kola. Kmet pogleda na onu stranu, za kilji o im a i trudi se da dozna ko je. U jedanput pljesnu rukama:

- Mara!

- Mara! - graknasm o m i, a ata, što bolje mo e, popu na muštu luk.

Radoje opali iz dvocijevke. Pop gologlav potra pred kola koja se ustaviše, raširio ruke i rida, vjetri mu se igra bijelom bradom i s ono malo dlaka na glavi.

Mara bješe sama u za elju. Brzo ustade, lijevom rukom pokupi haljine, desnom sam e šešir s glave, dohvati se za lotre i lako sko ina zem lju.

Pop je uhvati objema rukama za glavu, pa je ljubi u elo, a nama idu suze. Pozdravlja se ona s nama, - kakva je, jedva da je poznaš! A kad kom e od nas m om aka pru i ruku, a on sav pocrveni. Iskupi se dosta svijeta, pa je kao mladu odvedo sm o popovo jku i. Pop od radosti ni govori, ni rom ori, sam briše o i, i tek postariji ljudi što je pošto god pripitaju, a m la im a se isto vezao jezik. Nije šala, kao kaka gospo a! Pa kakve su joj one haljine, pa kako ide!...

Sutradan ustala ona, stala na vrata pa gleda. Pop je ve davno bio u gradini i svaki as se vra a da vidi je li Mara ustala. Pred zoru je bila laka kiša. Zem lja bješe svuda vla na a sa duda spram vrata još nijesu isparile kišne kapljice, pa sa obasjalo jutrenje sunce, te se cakli kao poleleju varoškoj crkvi. Na bukvi klik e djetli, a s oraha m u se odziva unja Sunce blista, a oblaci se razilaze.

Mara stala na vrata, pa gleda nekim širokim pogledom. Dubok joj je dah, a udno joj nešto u grudima.

- A što si mi se zamislila, golubice? - re e Ikonija. Mara još dublje povu e paru:

- Ništa! - re e, a pogled joj uprtu daljinu. - Kako je sve divno, puno života, kako je svje vazduh!

Ikonija joj zaviri u o i, pa onda pogleda na stranu kuda Marine o i bjehu upravljene.

- Dud? - re e ona.

- Šta?

- Gledaš u dud?

Mara se slabo nasmjehnu:

- U dud i svuda! - Pa zam išljeno nastavi: - isto sam gladna ovoga vazduha.

- E, pe em ja kafu za tebe - re e Ikonija. - Znam ja, ti si se povarošan ila. V oliš ti bijelu kafu!

U to do e i pop iz gradine. N jegovo svetiteljsko lice bješe opet uzelo zem aljski oblik, jer ga radost bješe obasjala: usta su m u neprestano razvu ena, a na bijelim trepavicam a as po visi kapljica kojim duša rosi kad joj se mrkne i kad svanjuje.

A kroz letve od ardaka u susjednoj avliji cakli se jedno oko. Taj je ardak Nenada eri a, a u njega je sin Pavao, m om ak za enidbu. O naj isti kom e u itelj re e da je marva.

Sjede pop s Marom za sto pod orahom. Ikonija donese bijelu kafu.

Pop ne skida s nje o iju.

- Š ta si rad ila, sine, otkad si ustala?

M ara uzvi obrvice. U m omo krene o im a oko sebe, pa kad ih upre u popa, njemu je kao da ga polijeva nekim ivo tvornim balsam om .

- Gledala sam prirodu - re e ona bezazleno .

Pop proturi prste jedne ruke kroz prste druge ruke, ispru i oba ka iprsta i sastavi im vrhove, pa tako sklopljene ruke polo i na sto. Zavrati se malo na klupicu, a glavu nešto iskrivi na desnu stranu i pogleda u nebo.

- Prirodu! - re e on zam išljeno. - Da! Toj sam se misli i sam poklonio! Velika je to knjiga! Ko nju ita, taj se bli i

Bogu!

Da, ali pop ne zna od koliko se rukom očitati ta knjiga.

Dani izmiu. Mara je car sela. Svakome su puna usta. Nada da e nam ona biti kad - tad u itelj zanosila nas je sve. A ona hoda po polju. Zamišljena je, - ali joj je jasno lice. Nije to tuga, ni briga, što zanima njenu dušu.

To je ona sentimentalnost, valjada svojstvena njenim godinama i školi koju je uila. Hode i tako sastajala se i s u iteljem; najprije ga se, vele, plašila, ali poslije se ve navikla.

Tako je to išlo mjesec dana. U to doba Mara postaje još zamišljenija. Uduvato se po e ponašati.

Sjedi neki put s nama. Ereta i pri a šta ima po svijetu, pa onda sko i; samo što rekne: - Treba raditi! - pa nas ostavi, a mi blejimo za njom.

Ili do e poslije podne, kad se pop naslonio na šarenicu, pa ga gleda, nagne se prema njemu, pa se odjedanput trgne, izdigne glavu, u e u sobu i otvori knjigu.

Ili hoda po polju. Zapjeva slavuj poistiha, pa krepko, milostivno i sitno veselo kao svatovska pjesma, pa tu no kao opijelo. A ona ga sluša, sluša, i pogled joj lu ta po zraku. Onda u jedanput tresne noicom i uzdigne glavu:

- Luscinia philomela! Pa šta? - Ili trgne bokvicu iz zemlje, pa zaviru je prsti koji je još kao dijete porezala i koji joj je Ikonija bokvicom previjala. Gleda liste i misli nešto, pa ga onda isto srdito baci i s nekakvim pouzdanjem šapne: - Plantago lanceolata - prosta stvar!

Neki put, opet stoji sama u sobi. Nešto se strašno bori samom sobom. Udare joj suze pa pla e, pla e, pa opet u jedanput u tre o i, dohvati knjigu, tresne o sto, otvori, pa

navali itati.

Sjela jednom pod orah. Plete, a knjigu metnula preda se u krilo; namrgodila o lice i ita, ne prestaje. A na otkosu više nje stoji m lad ovjek. Podboio se na kosište i traio im a popovu ku u. Ili izvadi dvojnice, duva u njih, i njihov jasan pisak tu no pliva zrakom. Nije to poznata pjesma, nije ni igra - ko e ga znati šta je to! Pa je onda tresne o ledinu, iste e prstim a ono malo dlaica na usnama i m rko gleda u daš aru gdje je škola. Podilazi m u krv na o i, one su vla ne i lice gori kao u groznici.

A kad m rak pritisne zemlju, neko se šunja pored popova plo ta. Ne bijeli se na njem u selja ka košulja, ni na pu tu ostaje široka stopa od opanaka. Nasloni se na vrljike, a iz popove ku e, kao m jese ev zrak, lako se kre e druga slika, u dugim haljinama; kora a plo tu, i dugo i tiho šapu u. N iko to ne vidi, niti ko opa a na drugoj strani iza am bara crne Pavlove o i kako prosijecaju no ni m rak.

- Ne znam prosto šta da radim! - govori slika iz avlije.

- Ostani! - veli slika sa ulice.

- Odmah si se rasrdio!

- Ne marim za male duše, ja ne u ovdje da se s tobom cmakam! Ja ho u rad! Ili m e voliš ili ne voliš! Jedno ili drugo! Ne u tanjir od dva lica. Ne volim ljude koji što ho e ne mogu, a što mogu ne e. Ili - ili... Vidim sve. Bolje se vrati pa itaj sentimentalne romane i ljubio ca u ruku.

No je bila crna kao malo koja njena druga. N igdje se ništa ne m i e, sam o sovu ljaga u e njenu strašnu pjesmu. Psi podvijaju rep pa zavijaju, a umoran seljak prene iza sna, prekrsti se: "O tvoju glavu!" pa opet spava.

Na jedan stub od zvonare stajao je naslonjen Pavao eri i kao soko gleda u pom r inu.

U taj par iz školske avlije izi oše jedna kola, pa gotovo
trkom po oše ulicom .

Pavao opali iz pišto lja, a zapaljena se sukija ustavi pred
"kolskom strehom , a u vrap jem gniježdu .

K o la po oše još br e. Iz susjedne avlije ispade s m alom
pukom starac M atija D enadi koji je, vele, još pod
M ilošem ratovao .

U pom o ! - viknu Pavao potr avši njem u .

- Š ta je?

- Pobje e u itelj!

- B estraga m u glava! Š ta di eš viku? - re e bunovan
M atija. Pavao m u pri e i šanu još nešto. M atija opali i
sam iz pišto lja:

-U pom o , bra o, povede se rob lje! Pop se probudi, pa
uplašen potr a prvo u M arinu sobu:

- Ustaj, sine, nekakva buna!

Ali iz Marina kreveta niko se ne odazva.

Pop pri e krevetu i pipaše po njem u da probudi M aru, ali
krevet bješe prazan .

O n istr a napolje. V e se bješe prikupilo nešto seljaka.
N ekakav strah beše obuzeo popa, da se jedva dr aše na
nogama.

A ksentije S m iljani pozna ga u mraku.

- Pobje e! - re e on .

- Ko?

- Uitelj!

Pop dahnu dušom .

- Srećan mi put!

- Šta? - reče Aksen tije . - A Mara?

- A?

- I ona s njim!

Pop se zanese, a i da padne nauznak, a seljaci ga prihva tiše .

U taj par Pavao izleti iz avlije s kolima i s konjima!

- Sjedajte! - viknu on. - Sad ćemo ga uhvatiti! Dvojica-trojica metnuše popa u kola. Posjedaše još njih nekoliko oružanih, a Pavao šiba konje da sve vrca krv .

Za njim a pristadoše još nekoliko kola .

Narod se iskupio . Iudno da mlađi ljudi, ma koliko da voljeli Maru, smatraše cijelu stvar za izgubljenu, i da nije starijih ljudi, ne bi mođani u potjeru išli. A li stariji bacaju puške, sjedaju na kola i trče izvan sela. Kmet se pomamio.

- Iivog ili mrtvog! - dere se on - Iivog ili mrtvog mođa glava carevu plaća!

I u as, kao nekim iudom, svineodoljivo za elješe uhvatiti uitelja i oteti mu Maru. Gora se digla i silno kao orkan kreće se masa Zebievim šorom. Nekoliko konjanika proletješe kao strijela. I ja se strpah u jedna kola.

Izi osmo iz sela, stizasm o ljude, stizasm o i stizahu nas kola, i cio taj urnebes kretaše se jednim pravcem .

Do osm o ve u prvo selo .

Prem etnusu o školu, jer se našuitelj sa ovim pazio;
premetnusu mehanu; pitasmo uzburane seljake: ne
vidje li ko šta? - niko nam ništa ne umjede kazati.

- Otišli su preko jaruge! - viknugomila, i sve na e, kao
jato voraka, natrag.

- Ovuda! Ovuda emoga presresti!

Zvrkte kola i pucaju osovine, a od lije u naplaci i konjske
plo e.

Al' da se udari putem na jarugu, morali smo se vratiti do
blizu samog sela. Kad se opet primakosmo, usmo
ponovo puške u našem selu i vidjesmo kako se crveni
nebo.

- U selo! U selo! - u se sa svih strana.

I svegrunu opet Zebievim šorom. Kroza selo lete ljudi i
vi u: "Vatra!", "Vatra!", "Izgorješkola!", "Izgorje
crkva!". Pa opet puške, lupai tandrk kotlova i akalja; a
kroz cijelu tu vrevu uje se sitan glas crkvenog zvona.

Kad stigosmo pred školu, a ona gori uvelike. Crkva, hvala
Bogu, još zdrava, itava, samo što vjetar iznosi plamen na
nju, i svaki as ekamo kad e planuti.

Pop, koji je do to doba van sebe leao u kolima, sko i
napolje kao momak od dvadeset godina. U oimamu
nešto strašno, da te svega jeza podie. Bilo nas je koji smo
pomislili da je pomjerio pam eu.

- Vodu! - dreknu on.

- Re kao bi hiljadu kotlova se sasuše u plamen. Ali on još
- huknu suknu daleko iza zvonare, a varnice se hvataju za
nebo. Šljeme bješe sve u plamenu. Pucaju rogovii grede,
ve je tavan dohvatilo; a u školi se svijetli kao u po dana.

Ujedanput zagrmje popov glas:

- Ikona! Ikona!

Mi pogledasmo kroz prozor, a sveti Sava gleda onim istim
mirnim i ozbiljnim pogledom na nas sve.

Pop poletje na jedan prozor. Dvojica ga dohvatiše za
ramena, ali se on trećusko i unutra.

U taj paricio jedan kraj šljemena pade pokraj prozora i
dohvati kuću i sa te strane, te mu zaprije povratak. Dim
se savi. Narod vrišti i sipa vodu, a sjekira tu tnji. Mi više
nevi esmo popa.

Tada Stano je Isakovi lupi sjek irom u vrata. Ona odletješe
i mi ugledasmo popa u plamenu. Dri konu i digao je više
glave.

Nam aiva srca popucaše. Prestravili se, pa zaboravili i da
gasimo. A on stoji. Crven ga plamen obasjao, bijela brada
prekrila prsa, digao ikonu više glave i kroz onaj tutanj i
prasku usm o njegov jasan glas, pjesmu i riječi: " ...
perv je bo prišiel jesi, svetitelju Savo" ...

Ninko ciknu kao guja kad ugleda popa:

- Spasavajte kuma, ako em o svi izginuti! - Onda sko i na
jednu vrbu do samog šljemena, pa kao bjesom u an i ne
znaju i šta radi, stade lupati sjek irom po jednoj gredi od
tavana. Greda s praskom pade posred sobe izme u dvije
skamije, varnice posuktaše, a prolomljen tavan na e se u
plamenu i ho e da dohvati patos.

- Dodajte mi dobar kotao pun vode! - deraše se Ninko.

Dodaše mu.

On dohvati kotao objeruke. O prije se nogam a o vrbovu
granu, a le im a o drugu, pa ga zanjih i bacina provaljeno

m jesto. V rba pu e, a N inko ljosnu na drugu stranu o zem lju, a kotao izru i svu vodu na provaljeno m jesto. vrknu voda, a dim se sk lup a. U sobi se ništa više ne vi aše od dim a.

O pet kao da se u je popov glas, ali je zagušen i ne razb iraju se rije i.

M alo poslije razi e se dim , i m i ga ug ledasm o kako presko i preko grede koja se pušaše na patosu, pa po e vratima

- Vodu na vrata! Obarajte grede! - u je se dreka sa svih strana itav oblak od vode sasu se na zid gdje su vrata.

Pop tam an da sko i još preko praga, a B um azovi koji je stajao sa strane i ne vide i popa, m a e sjekirom po do vratku. Pop preko praga, a plam ena greda više vrata tresnu i lup i popa po potiljku. O n pade ni ice i prsim a na zem lju, a ikonu di e više glave. Sasusm o abar vode na njega i gredu i izvadismo ga ispod nje. U taj par cijela škola su asnom praskom grunu o zem lju i sve se na ini kao veliko ognjište. O dnijesm o popa njegovoj ku i. Iz usta i nosa loptila m u je krv, a noge visiše kao m rtve. Još je disao. Namazasmo mu uljem izgorjelo mjesto na le im a, pokvasism o košu lju octom , pa m u je navukosm o i polo ism o ga u krevet. O n se nije razb irao. K m et viknu skupljenom narodu:

- D obar ko ijaš po doktora, a dobar katana po vladiku!

Dvoja-troja kola u najve em trku po letješe, a V ojin A ma utovi zabode svom e bijelcu ostruge u trbuh.

O nda se spusti grozna kiša. Iz grdne gom ile eravice, gdje je bila škola, sukne još as po plam en, a varnice po letješe nebu, ali pljusak osvajaše. Pred zoru se još sam o slabo pušaše, a vladika i doktor stigoše u selo.

Kad oni u oše u sobu, na našu radost razabra se pop.

Pogleda oko sebe:

- Gdje je ikona? Mi mu pokazasmo.

- Metnite mi ovdje! - On pokaza rukom na prsi, i mi polo ism o ikonu.

Vladika pri e na prstim a, a o i m u pune suza:

- Kako si, o e?

Pop se tr e obrte o i na onu stranu gdje vladika stajaše.

- Šta te boli? - re e vladika.

Pop s m ukom podvu e ruku pod ikonu i m etnu je na srce.

- Ovdje!

- Doktor pri e, obrtaše ga, jadrnika, i ovam o ionam o. U ze ga bosti i o dom po nogam a i sve do pojasa, a sve pita:

- Boli li te? O sje aš li štogod? pop slabo odgovara:

- Ne!

- Boli li te m a štogod? - re e doktor.

- Ovdje! - re e pop i m etnu ruku opet na srce.

Doktor naredi da ga ostave na miru, da ga niko ne dira ni zanoveta, a vladici napolju re e:

- N e m o e ništa biti. Pukla m u je ki m a!

On ode, a vladika se vrati u sobu.

- O e, - re e vladika - eliš li štogod?

- Da se ispovjedim! - re e pop .

Vladika se zabezeknu:

- A kakav tebe grijeh mori?

Pop slabo m ahnu rukom , kao da m u pri em o . V ladika sjedi na stolicu do kreveta, a mi se iskupili unaokolo.

S labim glasom po e pop:

- O e vladiko , sje aš li se kad si m e pitao šta sam u io?

- S je am .

- S je aš li se da m i ti re e da je to dosta za dobra pastira?

- S je am !

- u j m e , o e vladiko , i v i b r a o ! Ja izgub ih dušu što nijesam u io škole . Sa toga izgub ih i dijete , a odvede m i ga nekršten ovjek .

- K ako to , o e ? - re e vladika .

- T ako , o e vladiko ! Ja zatvaram o i , a divno vidim da je drugi svijet nastao . D o e u e van ovjek s kojim ja nijesam smio ni govoriti . Vidim da mu ne valjaju poslovi što radi , ali gdje ja , prost ovjek , sm ijem udariti na nauku ! N em o j , o e vladiko , dr ati više prostih popova kao ja što sam ... što sam bio ... - U u ta i ish raknu se , pa jedva u jno nastavi:

- N i v i , b r a o , uzim ati popa koji nije u e van . Š ko lu odmah zidajte i djecu u ite ... N astaje drugi svijet ! O nda se uhvati za srce , pa isprekidano dodade:

- A njoj ... , njoj oprostite ! ... Nije ona kriva ... , ja sam . U taj par u se napo lju vrisak i vrata se nag lo otvoriše .

N a pragu se pokaza M ara , blijeda kao sm rt , ub ijena kišom

i vremenom, sva mokra, a raspletene joj kose pale niz
pleća

Mi se sklonismo, a kao da nas puška posred srca udari.
Ona korači jedanput, pa pade na koljena. Sačeka glavu,
pokrio i rukama, a crna joj kosa rasu se po zemlji.

Pop se uzdrhta, a suze mu udariše. On mrdnu jednim
prstom. Mi je prihvatismo i privedosmo krevetu.

- Još bliže! - šanu pop.

Ona na koljenima priđe još bliže, ali ne dizala glave ni
rukama.

Pop joj metnu ruku na glavu i nešto šaputaše. Poslije još
poturi ruku pod usta. Ona je dohvati objeruke i obli
suzama. Osmijeh zaigra na popovu licu. On je dohvati
rukama za bradu i izdiše joj lice prema sebi, pa ga gleda.

- Slušaj ovome! - reče pop, a onim pokazom na svetoga
Savu kojim ujeleao na prsima.

Ona peteljno gleda njeno bolno lice. Smiješi se i isto ne
može siliti da je se nagleda:

- Sad mi je sasvim dobro! Sad me ništa više ne boli! To
bješe posljednja njegova riječ.

Prošlo je od to doba dosad šest godina. Ja sam lutao po
svijetu, dok me naš rat ne pozvaku. Pri svršetku
dobijem zapovijest da idem u B. Morao sam proći kroz
moje selo. Na posljednjoj stanici dobijem novog
komandira, nekog Iliju Teovilovića, moga seljaka.

Kaem mu se.

Mnogo smo štošta govorili. Već se primicamo selu. Ona
ja zakopam bluzu, nabijem šajkaču na oči, zamurim i

odvažno upitam :

- Šta je, bogati... - htjedoh re i: s Marom, ali me sam jezik povede, te reko: - šta je, bogati, s Pavom eri em ?

- E, selja e i gospodine, njega je onuno, kad škola izgore, nestalo. Nijesmo dugo znali, dok ne dođe Marko truba iz vojske i reče da je Pavao otišao u Biograd i stupio u vojsku.

Kad ju e idosmo u varoš po trebovanje a naš komisar donese ine pa nam proita: "Poginuli pri osvajanju šanca na Gorici, 29 dekembra 1877, taj i taj, taj i taj, taj i taj", pa onda reče i: Pavao, eri, poru nik!

- Odakle je? - viknismo mi svi. On proita naše selo.

- Bog dam u dušu prosti!

- A ... onaj..., vaš uitelj? Uste li što za njega?

- E kad se onaj boji aneo odre e njega i vrati pokajan popu uitelj, vele, ode u Biograd i oeni se nekakvom što pravi šešire. O stoji bogoslovac pri a da se sad rastavlja s tom enom, Jer ga ona tu ida je bije izlostavlja. Ne e on, selja e, nikad sre e imati!

U osmo ve u selo. U spomene navališe i pritiskoše mi grudi.

- Lakše, Ilija, lakše, još lakše! Zategni uzde. Hodom pro osmo pored nove, velike, zidane škole. Baš zvonjaše na ve emju. Kroz prozor ugledah a i e: ustali na noge, pa itaju molitvu. Pred njim a stoji jedna enska. U prla pogled u svetoga Savu, onoga istog koji je u staroj školi stajao. Poznao sam je.

U maju 1879.

Na bunaru

Kako vetar popuhuje, tako se s brazda, kao neke bele aveti kre u golem i pram enovimagle; nose se stranom na koju vetar duše, pa posle se, u sitnim belim kristalima, kao obocivešaju tebio bradu i brkove i konju o dlaku. - To je ono što ja kaem : ako nisu muve, a ono je inje! Noge se m rznu, a o isuze. Ve ni rakija ne mo e da zagreje srca, i ti se nestrljivo osvr eš, ne eš li gde ugledati ku u idom a ina koji voli gosta,

Ja, bogami, znam kuda u. - Ja idem kod Matije enadi a. Ono mu je ku a što pred njom o šljivi ubogovetno visi u tura sprepenicom ! K o god pro e, nek srkne! - tako voli Matija. A kad mu do eš u ku u, na rukama e da te nose...

More, isto me m rzida pri am , to treba videti. K akva je to ku a, starinska zadruha, - itava vojska! Do i sam o uve e, a da ti se nadaju, pa e te presresti jedna snaha na sam om putu, s lu em u ruci. D ruga stoji u šljiviku, tre a je pred stajom , etvrta odbija pse, peta u kuhinji, šesta u sobi kuda te vode, - itavi svatovi! I sve je u njih veselo, sve skrom no, sve zadovoljno. A ne dao ti Bog da se pobiješ s kim e iz njihove ku e, jer od njih im a šestoro u sam o j vojsci, a jedan je baš pravi vojn ik, staja ak, pod zastavom u Beogradu.

Niti njima treba moba - šta e im moba kod tolikih ruku? Lepo kod njih oru tri pluga bez prestanka; a kad trgovci po u lu iti svinje, dobro zabrekne em eru Matije.

O vog njihova Arseno znam još kad je bio kevilj. Izvadi dvojnice iza pojasa, pa sve urlie pokraj Burmazovive ku e. A u Burmaza je ki, - ki i po! Da projašeš, što ka u, pored nje da ona prevali onim pustim o im a, o as ti m rkne svest, i jedva se dr iš na konju.

A m a se A rsen nav iknu na njene o i i ne plaši ih se.
Zaturio nogu na vrljiku, laktom se odupro o drugu, a na
šaku naslonio obraz, pa govori s njome:

- S tid m e baš da, pom enem babi, a edine bih sm eo am a
baš nikako! B aš da znam da te nikad ni uzeti ne u!

A noka se ne zastide, ko što bi trebalo. Lukavo pogleda
ispod oka, nav i se m alo na stranu i, prikrivaju i lju tinu,
re e:

- Pa dobro, i nem oj! Ja u se udati za V ilipa M ari i a!

- K oji? Z ar ti m isliš da u ja tebe dati ikom e drugom e! B e
ni kost s koskom mu ostala ne bi ko bi te samo prstom
prihvatio!

A noka razm a eno tresne nogom o zem lju, ispup i prsi,
za kilji i zavrti glavu:

- E ? A ti bi, valjda, hteo da ja sede p letem ? V iš, m olim te!

A li A rsen to više ne uje. O n se udavi pod njenim vratom ,
pa je dohvatio za ruku i privla i vrljikam a i sebi. O na se
poprili no zate e, ali prilazi bli e i bli e; i poduzim a je
tajanstvena vatra kad joj se m uška ruka savi oko pasa.

D obra devojka, da je B urm azovi nije strašno razm azio.
A l' šta je znao raditi? O koleri m u pogibe to lika eljadija,
da je posle A noku dr ao kao m alo vode na dlanu. N e valja
to m aziti dete i popuštati m u, pa da je jedno u svetu. Ama
nikako!

T o ve e do e A rsen sasvim zam išljen ku i. Š to m u nije
obi aj - prvo svrati u ka aru, pa m osurom dobro pote e iz
jedne dvojke; a nije on ina e nikad pio. Sede posle na panj
i osta sam u m raku, pa gleda ivotu dvoru. N a otvorena
kuhinjska vrata bukt i vatra crvenim plam enom i li e
gvozdjenjak i verige na kojim a on visi. A rsena sam og po e
pod ilaziti nekakva vatra; i b i m u vru ina, i on se u aše

kako je to: da ga čak iz kuhinje zagreva onaj plamen! A kraj vatre po dvoru pas po pas prolaze crne ljudske slike i psi. Iz aradopire topot od konja, predka arom se ispreu voloviskojima se ovaj pas vratio Nenad iz varoši. Poneka se kokoš otisne s duda i lepršaju i se ponovo se gnezdi me u svoje druge. Pokoja re jasno zazvoni kroz ve emju tišinu. Jedan se miš usudio ve da otpone grickanje baš ispod panja na kome je Arsen sedeo.

Njem u se po e vrteti u glavi. Sporetka u kako mu srce bije ispod leve sise, i od toga kao da se nešto uplaši. Pa onda se u jedanput stade smejati, bezrazložno, suludo - ni zna za što, ni krošto! Posle, opet, udari u plati - ni to ne zna zašto! Samo što mu se ikroz smeh ikroz plati u nejasnoj slici pokazuje Anoka, i tako ga udno upa za srce, da mu se inisad e um reti. On se nasloni na bure iz koga je malo aspio i po e umirati, ali tako slatko da mu se inikao da ga grli Anoka i kao da ga nosi besankulaš O stoji ev. Tako je svakom ko se prvi put opije.

Malo je on tu spavao, a Velinka upade s lu em u ruci da tra i nešto u kari. Tre se kad ugleda Arsen na panju, kraj bureta, sm osurom u ruci. Plašljivo pri ek njemu i dotakne mu se ramena:

- Zlatane!

Arsen otvori zakrvavljene o i.

- Tisi pijan, veselnije!

Arsenu kao da se objasni njegovo stanje. On isto radosno vie:

- Pijan!

- A što to, dobro sre nije?

- E, ja ho u da ubijem Vilipa Mari ia! On mahnu osurom više glave, lupi njime o zemlju, slomiga i uze

se smejati.

I Velinki se dade na smeh:

- A što, zlatane? Šta ti je u inio Vilip?

- E, a ho e da uzm e A noku!

- Pa? Neka uzme!

- E, al' ja ne dam!

On posko im alo napred i htede se di i, ali le im a beše sasvim prijatno susedstvo od bureta, i ona se uporno vratiše u svoj prvašnji polo aj uz bure.

Velinka se zavrati od smeha:

- A što, zlatane? Ho eš ti da je uzm eš?

- Ja šta radi!

Al' kad to re e, on se zbuni, obrte se kaci, stade plakati i kroz pla govoriti:

- E, a kako je se bata o enio? Ho u i ja..., jes'!

On htede da udari u potvrdu sebe po kolenu, ali pesnica, bez njegova pitanja i odobrenja, lupi o panj. Za kaznu on je turi u zube i ujede je.

Velinka se sve sla e sm ejaše:

- Kuku m ene, siro to dete! Pa uze eš je ti, zlatane, ne boj se! Ja u ve eras govoriti babi, a babo e babi, a baba e ve s edom i narediti stvar kako treba. - Hajd' da te odvedem u vajat da te, bolan, ed ne vidi takoga! Hodi da spavaš! Ne boj se - isprosi em o m i tebi devojku ..., baš ako eš i A noku!

- Hoću ja, bogami!

Isnaha iznad kuće provede pijana devera po m raku do vajata. Pokri ga ponjavom i ode u kuhinju da priča je trvam a šta se zbilo.

Ali se nijedna ne obeseli tom e glasom. Smijaše se, istina, ali im smeh ne ide od srca.

- Nije ona za našu kuću!

- Jedna nam iguša!

- More to, al' m aznica, da te Bog sa uva!

- Sve bi nas zavadila!

Matija je enadi ovek sasvim star. Na elu mu se vidi belega od rane koju je dobio u Hajduk-V eljkovu šancu. Osim njegove eljadije, i celo ga selo zove edom. ena mu je davno u zbegu umrla. Od starijeg brata ostala mu je snaha koja s njime sada deli starešinstvo, - Radojka joj im e. Ona za sofrom sedi desno od dede, i u kući se ništa va nije ne dešava dok ona ne da svoj glas, ili bar dok je eda ne zapita. Ona potpuno razume svoj položaj i ne zloupotrebljava ga. Npr., eda zapita:

- Šta veliš, snaho, za Marije ev zabran? Da uzmem o?

- Kako ti narediš, brato, ti si muška glava! Ona ljubi dedu u ruku, a sve drugo, što ina e nije običaj u našem selu, i ensko i muško, ljubinj u ruku.

Posle Matije i Radojke još je lan kućevnog saveta najstariji sin edin, B lagoje, otac Arsenov. Osim njih troga niko se ni za što u kući ne pita nego sve lepo sluša i pokorava se. Ako je Matija odneo porez, Radojka otišla crkvi, a B lagoje da pola e stoci, - u kući je kao u školi odakle je izišao u itelj. Sve je slo no, veselo i ljupko, i svako gleda tom prilikom da se dobro išali i ismeje. Kako

se, pak, koje od njih troga pojavi vrata, odmah nastaje red, ozbiljnost i poslušnost. Njih troje se pogdešto hoćim i no skloni da se deca provesele i ljudi serbez napuše duhana.

eda je bio ... bio ..., kako u vam kazati? Znate: star ovek - gotovo dete! Prsne nekih puta za najmanju sitnicu grdi, praska, pa bogme hoće i da udari. A nekad, opet, mekan kao pamuk, traći sam o da m iluje decu, daje im po deset para i ni za šta se rasp la e.

N pr. ka e:

- Eto, ja ostah kao suvo drvo u planini! Pa udri ridaj. Mladost - ludost, starost - slabost! Sutradan po pijanstvu A rsenovu do e B lago je R adojci sasvim ozbiljna lica:

- S trina! O vaj naš A rsen, prosti me, zam ilovao onu B urm azovi evu vi lju!

- Arsen?... To onaj što smo ga letos zam om ili?

- Taj!

- V eliš, onu B urm azovi evu vi lju?

- Ja!

- Anoku?

- Nju!

- N ije ona za našu ku u!

- N ije, i ja velim ! A li on, prosti me, zaneo se baš zorli. Pri am i V elinka da je sino nešto ru no inio.

- A šta?

- Nemoj ti, molim te, pri ati edi!

- Ne daj, Bože!

- A ma Velinka veli: opio se, pa psovao i pretio da hoće da ubije Vilipa Marii a; jer on, znaš... obilazi tamo.

- Nuto-de!

Baba se zamisli. Najzad odgovori:

- Ja u ve pomenu ti edi; da vidim šta će on reći!

- Nemoj ti, molim te, pominjati što za ono!

- Bog s tobom!

Kad Radojka posle sve ispriča edi, on se zamisli, zamisli. Najposle mrdnu obrvama:

- Znaš, snaho, sve je tako! A ma ja sam slušao od starih ljudi da ne valja deci kvariti taka posla. U nas je, hvala Bogu, velika kuća. Ne verujem te nas neće biti osam deset duša.

- Ima, bogami, i više!

.- Ima, hvala Bogu! Pa da ako se ona jedina povede za drugom decom!

- Daj, Bože!

Na nekoliko dana posle toga kazala je Anoka jednoj svojoj drugarici: - Znala sam ja da sve mora biti po mojoj volji! Nema, more, ovake devojke ni do devetog sela! - Onda izvadi iz nedara kutijicu s ogledalcetom i stade kovrditi zofe.

Nesreća je to što ona, ikad u euku u enadi evu, ostam aznica, kao što je i u oca bila.

Ona zna sve najbolje!

Uvek mora biti na njenu!

Ne e da radi što joj se kaže. Kaže: - Nisam ja to ni u oca radila! Što da ja mesim hleb za carevu vojsku? Meni i mom Arsi dosta jedan!

enskadija ne sme nijedno ništa da proslovi. Mu evim a se gdešto i potu e, ali Radojki i ediko sme što pom enuti?

Dugo su trpele i krile svoju nevolju. Radile su sve za nju i po njenoj volji. U njenu dr anju bilo je ne ega zapovedni koga, tiranskoga, kao da si je morao poslušati. Mo da je to bila i njezina lepota što je tako silno vlastvovala nad enama. Njene jetrve ogovarale su je izme u sebe, a zaklanjale i branile pred starijim a i tu incim a. I Bog zna do koje bi mere one izdr ale bez roptanja, da Anoka, i ne sastavivši punih šest meseci u njihovo jku i, ne uze sve više i više besneti. Ru no je ak i pri ati o nekim stvarim a; npr., šta je kazala kad su je zvali da sadi kupus ili kad je koja zam oli da joj pri uva dete. Po e naposletku tra iti da se druk ije i bolje odeva. Arsen, sirom ah, kaže joj: da eda i Radojka kupuju svu robu, i da on ne sme ni pom enuti eda njojzi samo kupi nov srmali-jelek; ali on odgovori da za edu nije ni pošla i da e ona i i svome oci i iskati da joj on kupi, jer joj je mu dronja i ne sme joj uzeti ni šivatke dok ne pita onoga starkelju. Arsen se našao na muci. D am u je samo da ga ne pogleda onim o im a, a on bi njoj sudio. I ponegda turi ruku pod pojas, zaglaba i bu i , a batinu uzme preko srede; ali im ona pogleda i digne nos, a on se uparadi kao da stoji pred vladikom.

Tako ona sve više i više besni i baš ho tim i no ide uz nos. Pusti pse u kuhinju, pa povade sve meso iz lonca. Ne pazi kad zavr e slavinu na buretu. Hleb joj pgori, da se cela pe mora baciti svinjam a. O bla i staja u robu radnim danom . Ni glave ne obr e da vidi šta rade deca, i zbog nje je Jovankino dete i upalo u kre anu. N ijedne jetrve nije ostavila da joj ne izdene ime. Radojku zove d erim a, a

edu jevtika. Svaki dan sve ve e udo i pokor, a kad joj ko što god pom ene, ona odmah preti da e da se vrati ocu. enam a ve dogrdi, i kad A noka jednom , kad je trebalo da bude redara, ode na vašar, one se skupiše u tajnu sednicu.

- Ja ne znam , druge, šta sm o m i B ogu zgrešile da ovo patimo!

- Ni ja, bogami.

- Bogme je ovo napast i nevolja!

- Jedan nam B og sam o m o e pom o i!

- O vo ovako ne m o e ostati. A ja!

- D a ka em o babi, a ona e edi!

- Pa ka i ti, Selena!

- A što ja?

- Pa je l' ti kazala da si joj ukrala belenzuku?

- E , a zar tebi n ije kazala da ti je m u div lji pop?

- Pa kazala je i Mirjani da se dovela iz gladi!

- I Velinki da je rodila kopile!

I teško bi se ene i opet odva ile da ka u da R adojka sve to ve izodavno i ne sluša i ne gleda i da nije sam A rsen sutradan, kad je ona svoj nov novcat jelek isekla na drvljaniku, otišao ed i na tu bu.

A rsen je tih ovek. O d detinjstva nau io sam o slušati. N i drva on ne um e prodati dok m u kod ku e ne ka u : koliko da ište i pošto da da.

eda, kad A rsen u e k njem u , se aše sam u sobi. K ako

ništa drugo ne može raditi - on komi grah.

Arsen skide kapu i priere ruci.

...eda se nešto nam rštio. Ne dijeglave, ne dade mu ruke, samo suvoparno promrmlja:

- i'bio!

- edo, molim ti se, ja..., nije vadje..., obraz pod noge!

Deda ga nam ršteno pogleda.

- Ja, - nastavi Arsen - nije vajde..., nemoj što da se lju tiš!

...eda sasvim izdieglavu, srditooturi od sebe sauricu s grahom i na bezuba usta ljutito istrese:

- Znam ja to sve! A kakav si ti, more, ovek? Zar si se ti našao sonom..., onom... Malko u uta.

- Onom..., jednom... Zar ti dami rasturišku u? Arsen tunjez, skamenise kad u da...eda sve zna. Glas ga izdade:

- Molim ti se, edo, ja ne znam šta u! Oprostim i! On poere ruci. Deda tre ruku:

- Odlazi, nemoj mi poganiti ruke! Zar si timuško? Arsen okreteglavu zidu i zaklonio i rukavom od gunja:

- Radi, vala, od mene i od nje šta ho eš! Mene ubij, a nju oteraj! Da ti je bogom prosto! Nemoj me samo oturiti od sebe, ivoga ti Boga!

...edi zadržta malo brada.

On htede da prikrije svoju uzbu enost. Gospodstveno se usturi, di eglavu u tavan i nakrivije malo:

- Vidiš, sinko, sam si je izabrao! Jesam li ti ja kazao ni

dela, ni nemoj?

- Nisi, ne daj, Bože! Svemu sam sam kriv. ediponovo
polete brada nosu. On se ponovo ukruti da izgleda van:

- Pa sad ja da ispravljam što si ti ukvario!

- Bog, pa ti!

- E, ama ja evo ne znam kako.

Da je bila Radojka, ona bi opazila kako se oko nabranih
edinih oiju pokaza nekaka detinjsko-lukava
samopouzdanost.

- Kako te Bogu i! - reče Arsen.

- A... ti... nju... onako... je li ona tebi baš mrska? Arsen se
zbuni. Hteo bi o utati, al' eda sasvim uporno gleda
pravce u o i.

- Namor je!

- Znam, znam! Ama ja pitam: mariš li ti za nju? Arsen
opet uti. Hteo bi da izbegne odgovor, al' i eda sasvim
uporno gleda u o i i uti.

- Mora biti - reče Arsen - da je Burmaz zdravo mazio!
Znaš, jedinica mu je!

Deda kao da izgubi strpljenje:

- Uješ ti, more, šta ja tebe pitam?... Pitam ja tebe: ka i ti
meni, miluješ li ti Anoku? To ti menika i!

Arsen podi e glavu, turi nos u šaku, stade vrteti ramenima
levo i desno, i kroza stida sasvim protegnuto odgovori:

- Ja ne znam!

- E, a ti treba da znaš, jer uja po tome da sudim, da ti

posle ne bude krivo i da ne rekneš ovaj i onaj!

- Jok ja!

- Dobro! A sad idi dok se ja razmislim!

Na edi, ko um e da ita, mogao bi odmah poznati da je on ve sasvim odlučio šta da radi i da je zadovoljan svojim planom.

To ve e, kad sedoš e za ve eru, pore aše se ljudi po starešinstvu, kao i obično. Osim Radojke, ene nije bilo nijedne. O ne jedu za sebe. Samo što po dve-tri slu e ljude.

Baš je bio Anokin red.

Dok druge dve unose i iznose jelo i naslu uju pi e, ona se naslonila le im a na vrata i a kanos.

eda am a baš da je pogleda. Svi u te. U Radojke bije li srce - bije! A Anoka ništa i ne sanja!

Pošto se ve era, ljudi se po eše krstiti i ekaju na edu, pa da ustaju.

eda oturi ispred sebe kom ad hleba, la icu i viljušku, no turi u cagrije. Nasloni se na laktove, pogleda unaokolo po svima, pa stade na Anoki.

Nju nešto štreću. Otpusti ruke niza se. Ispravi se i po e napolje.

- ekaj-de ti, k eri! - viknu eda neobi no jasnim glasom .

Svi se trgoše. Tim istim glasom nastavi deda:

- Ti, sinko ..., s tobom , ujem ..., tebi je sasvim nepravou mojojku i ikod mog naroda!

Ko je još video da enska glava što odgovara? I Anoka uti, ali stegla rukom svoju ro enu butinu, i nokti upadaju

u meso.

Deda opet istim glasom i mirnim licem nastavlja:

- Ja ne u to, dok sam ja živ! Ne dam ja da je moja kuća
ma za koje moje dete robija... ujem da ti ove ene (on
bradom pokaza put kuhinje)... da ti se ove ene natresaju i
pakoste! Al' ja sam ovde gospodar!

Anoka vide nešto zlobno na edinom zbrkanom licu. I
pored mrnje, ona prvi put oseti nekakvu bojazan.

- Tebe sve nešto zadirkuju. Sve bi htele da ti za njih sve
rintaš i radiš. Kao da si ti došla iz neke gole kuće!

On se na ini tako nespretno ljubazan i ne an da se Anoki
po e kosa dizati na glavi.

- Al' ja to ne dam! Ja sam star i nemotan, i teško mi je
samom dijanisati u tolikom narodu. I evo ne u više, ja
sad...

Lice mu se izbe i, a usne mu po eše drhtati. On po e
strašno i promuklo vikati:

- Svima vama - slušaj i ti, Radojka, i ti, B lago je, i svi
ostali! - svima vama i vašim enama zapovedam da u
svemu slušate ovu ovde - rukom koja cepti kao prut
pokaza na Anoku - i ne u ništa da mi radi u kući, da ne
uprlja gospodske ruke. Ni vina da nato i! I ubio ga Bog
koji je i za šta ne poslušati ili je i najmanje u em uvredi!

On sko i. Siromah starac! Veli anstven, pa ipak smešan i
alostan. D rš e kao pik tije kad izi e napolje.

Svi se prekrstiše. U stadoše. Ute ki pro oše pored Anoke
a sve naokriške, boje i se da je se koje ne do takne.

S trašan i u asan bes razdiraše Anoku.

Kao pomam na ulete enama u kuhinju:

- Jeste li ule, vi?

ene, pa da ne uju.

- Ja hoću sad da mi se prostre pod lipom. Hoću edino šiljte, Radojkin uzglavak, Bagojev guber; i hoću ti, Petrija što ti je bratna robiji, da uzmeš podupiraču, pa da rasteraš kokoške s lipe i da svuno stojiš više mene. Ako ne poslušaj - "ubio ga Bog!" Ej, bre, jeste li ule?

Boemoj! Baš je ovek neki putgori od ivineta.

Niko ne ree ni re i. U sve je ušao neki strah, a povrh svega edine re i: "Ubio ga Bog!"

Arsen pobegao ak na gumno. Turio glavu me u krstine, pa šmie. Zalud mu je - nije san guber, pa kad hoćeš da ga navućeš na glavu.

Inam estiše Anoki da spava.

Jes', al' nije tako lasno zaspati, kao što je mislila!

Što nikad nije bilo, to ona sad oseti samou! Pa još bez krova nad glavom, na besnom konju bez uzde, na la i koju lju lja vetar, a kmanoša nema. Na nju kidiše besno i njeno roeno srce, a nema ko da ga odbije. Svet se prevrnuo i ona stoji strmoglavce.

Al' pasjaluk ne popušta:

- Šta dremáš, ro, kad ja zapovedam? Zar hoćeš da te Bog ubije?

Mesec izgrejao na podne. Sve je umrlo, al' ubrzo oivi, a na Anokino se srce sve više svijaja i gnezdi nešto mrtvo.

Ovako nemoe ostati - al' šta da radi?

Da se vrati ocu - šta da mu kaže? "Deda zapovedio da me slušaju!" - A ja, kuda će ocu? A no sve više osvaja, i najzad i ona će proći, blesnuće dan i sunce ogrejati, a ona, nesretnica, kudim a pogledati? - Da besni još više - kud će više? Da se miri, - kako? Zar da se ponizi? Aja!

Mislili se isprekrštaju kao iverice na šarenici, izaperu se, isplau; umor savlada strasti, i ljubav, i mornju, i glad, i je. Kad se na kapke od oiju navališe itava brda, a oni se ipak ne mogu da sklope, - tada joj bi tako teško, nesnosno i dugo, da bi da joj je, pošto-poto, jednim mahom da prevrne svet, da turi glavu pod vodeni ni kamen, pa da zaspi, ma i mrtvim snom!

Ali sru ne zapoveda eda, niti se on boji njegove kletve!

Anoka se diće. Pogleda tamnu sliku Petrije više sebe. Naprasno joj se nešto prevrte u grudima. Sasvim iznenadno, a beskrajno silno, neka hrišanska ica zazuja u njenim grudima:

- Petrija! Idi spavaj!

Petrija ništa ne reće. Baci podupira i poće.

- Petrija!

Petrija pretrnu i stade kao ukopana.

O, Bože, gde nove slasti! Kake su misli, kuda se to nose?

- Petrija, sestro, oprost mi!

ensko srce odvugnu, zadržta i rasplinu se:

- Anoka, dušo, da ti je bogom prosto!

- Petrija, sestro...

Ona je dohvati za ruku, posadi je pored sebe, zagrli je, i

obe se zaplakaše.

Kako slatko jecaju - kao sisana d!ad!

Sve u ti, ništa se pod nagim bogom ne uje; samo se njih
dve zagrlile, jecaju i ljube se. Anoka nju gde stigne,
Petrija nju u vrat i u elo. Im esec kao da je nadigao one
njegove obrve.

- Petrija, srce moje, ja u da umrem! Ti eš me, sestro,
ukopati! Metni mi dosta bosioka. Zagrizi i jednu jabuku,
pa turi u sanduk! Niko me više ne voli do tebe!

- u ti, ludo moja, kako te ne voli? Svi te vole!

- Jok, jok, znam ja!

- Kako znaš, radosti moja, kad ti s nama nisi dosad ni
govorila? Ja bih pre umrla nego što bih dala da ti neko
rekne okome re i!

Opet obe jecaju i zagrle se.

- A eda?

- D eda je, dušo, star i dobar. Idi ti samo njemu, sam a tako,
pa da vidiš!

- Dobro, idem!... Zbogom, srce moje, ako umrem.

Petrija joj metnu ruku na usta.

Anoka skide ruku i savi je sebi oko vrata:

- Ako umrem, nemoj me po zlu pominjati! A sad idi
molim te!

- Ne u ja tebe ostaviti dok sam i va!

- A li ja te molim, kao što se Bog moli!

- A ti kuda eš?

- Pusti me! Tako mi je slatko! Pusti me, tako ti Bog pomogao, tako ti tvoga deteta, pusti me! Ne znaš kako mi je!

Petrija se kloni za vajat da m o tri kuda e A noka. A li no još caruje, te ne m o e videti kako A noka ode kod vrata od edine sobe i sede na prag .

N i eda nije svu no trenuo .

Prvi petli zapevaše, prvi vesnici novoga dana i ivo ta. A noki se nikad dosad nije njihova pesm a u inila tako lepa.

D eda se di e, o turi guber, prekrsti se, podavi noge poda se, pa osta sam u m raku, sede i na krevetu i preturaju i svakojake misli.

D rugi petli zapevaše .

D eda usta i po e na bunar.

Na pragu, a tek kroz rasvitak, opazi ljudsku sliku.

- Ko si ti tu?

- Ja sam , edo, A noka! H o u da um rem ! O prosti m i, ako m o eš!

Deda pretrnu i zaljulja se:

- D ijete, grehota ti je od B oga! V idiš ovaj per in! N i u ovce nije belji!

Anoka uhvati peš od gunja kojim se eda beše ogmno i poljubi ga:

- Ja sam ti grdno zgrešila, ja sam ti ku u zam esila. O prosti

m i, ako znaš za im e bo je!

N išta lakše nego starca raspakati. N jem u grunuše suze.
O beru ke je dohvati za glavu i poljubi:

- Hodi ovamo!

O na u e za njim u sobu.

- Sedi tu!

O na sede na klupicu , eda na krevet. - Dede malo komi taj
grah! Ona komi grah.

Deda zadovoljno gleda kako ona komi.

O boje u te, ništa ne govore, samo srce in i svoje i dan
osvaja.

- Hajd' sad ovamo!

O na po e za njim u konjušnicu i polo i kako joj on
kazivaše svim a konjim a. N iti se ona što boji, baš ni
B lagojeva brnje što ho e i nogom i zubim a.

- Hajd' sad ovamo!

Opet je odvede do svinjca. Ona razbi devet bundeva i baci
svinjama.

eljad se isprobu ivala, poustajala, pa boja ljivo i s
razroga enim o im a pristaju za njim a dvom a, ali se dobro
uvaju da ih oni ne opaze. A rsen se tako uprepastio i
zbunio, da se popeo na orah, sakrio se u liš e, pa gleda
nevi eno udo.

D eda se podm ladio. isto pocupkuje kad ide.

- H ajd 'na bunar! D o oše na bunar.

- Vadi!

Anoka izvadi kovu.

- Sipaj!

Anoka zahije vrgom i eda celu kovu ispljuska po licu i po glavi.

- O brišime!

Anoka raspLETE kosu i stade ga sušiti. Lasno je vodu obrisati, ali su slabe oči u starca, i suze kaplju bez prestanka. eda ugleda nekoliko njih u dvoru:

- Hajd'ovamo, vi! Što se ne umivate? Viš, Anoka eka da poliva!

Detinjsko neko dostojanstvo carstvovaše na njegovu licu.

- Svi, svi! Svim a e ona, sirota, politi! A da ona nekom, rekne: "Polij mi!", bilo bi trista uda!

Sboja livošu prilaze ljudi i ene bunaru, i kao kakva gospoda, svaki, pošto se umije, kaže Anoki: "Hvala!"

Arsenu se razvedri pred oim a. Pri e i sam bunaru, raskora i se, na e se napred, a ruke podmetnu:

- Dede!

Ona po e polivati.

Arsen na devetom nebu!

- Ama, kako to polivaš? Sve po zaponcima!

- Ne e, ne e! - Ona mu levom zadi e rukave, a desnom naginje vrg.

- E, iva bila!

Petrija tr i od jedne jetrve drugoj i sva um azana od suza
šap e nešto , m lata rukam a i lupa se po prsim a .

Deda sve navijaju i se u e u svoju sobu .0 tvori kov eg i
izvadi jedan erdan od nekakvih starih orlaša . Turi erdan
i jedan ubruš i u nedra i do e ponovo bunaru .

Svi se behu umili, a svima je Anoka polivala.

Sve se obuklo u neku tajnu sve anost i svakom zuji u
ušim a nešto nalik na: "G las gospodenj na vodah ." I sam o
da negde zatrešti prangija, sve bi se uzelo krstiti.

Deda s bezazlenim dostojanstvom pogleda po svima.
Siromah, siromah starac!

- A njojniko da polije? Svi potraše kofi.

- Sad, pošto ja ka em . Sad volim i sam polivati. Dede,
sine, umivaj se!

N e zna se da l'njem u više drš u ruke, il'A noki srce.
O brisa je svojim ubrusom .0 besi joj erdan o vrat:

- Sve ona, sirota! A l'ja vam ka em , pazite što sam vam i
sino kazao: "K o je i u em uvredi, B og ga ubio!"

Ljudi! Istina je da se i nebo nekih puta isto osmeškuje i
adu je. D vono ac ga gleda, širi ruke, te m u zvezda pe e
pod levu sisu i duša se kao nevidljiv tam jan penje i vezuje
za nebesko kube. - Jes' bogami!

Na novu godinu 1881.

Verter

B anja i rat imaju nešto zajedni ko: za rat se, naim e, ine
spreme godinama, a i za banju. U ratu se troši bez ra una i
istresa se dr avna kasa nem ilice, za banju se tako e

potpisuju menice lako kao ljubavna pisma. I u ratu i u banji svi se na pare, i svako gleda da ono malo života - do smrti ili do povratka iz banje - u tu e na najrasipljiviji način. Najzad, po svršenom poslu pravi se s prijateljem, odnosno sa enom ugovorom ira, i posle se pristupa smanjivanju plate inovnicima i toaleteni.

Još ima nešto u banji što veoma nali i na rat, - to je šarenilo. Vidite, npr., onog profesora Nediala! - Da niste došli u banju, ne biste verovali da ima u svetu takvih ljudi. Iako i u špagu od prsluka na i ete m u kakav *Dodatak Augzburškim novinama* ili depešu *Političke korespondencije*.

Pa poštar Košuti, koji se prezvao Popović, ali mu je sam g. ministar na njegovu molbu dopustio da svoje do tadašnje prezime zameni "svojim fam ilijarnim imenom Košuti", iako on nije imao nikakve familije i Bog zna dali on sam zna gde se rodio. Taj Košuti tako je lepo i bezazleno znao da pri a puno ludih pri a o kurjacima; o preobuenim carevima koji udaraju svojim ministrima šamare, a kojekakvim protuvama daju zobnice, "zobnice, moj gospodine!", s dukatima i postavljaju ih za velike dostojnike; o nekakom velikom topu u kome sviraju dvadeset, "dvadeset i više Cigana"; o kasama koje, kad probaš da obiješ, zvone, deru se i vi u za pom o. Nije ni sebe zaboravljao u svojim pri ama: npr., kako se pere svako jutro hladnom vodom, "a u zimu snegom", jede m nogo paprike i bibera, ustaje rano, i m nogo koješta što je tako sitno kao šljunak kojim su posute aleje u parku.

On se dru io, ili upravo nam etao za prijatelja poru niku Vasiljevi u, neobi no lepom i stasitom oveku, koji neprestano uvr e br i i voli da ga sablja sapli e, te je nikad ne pridrava rukom nego je u hodu zakora uje desnom nogom, te tako dobija izgled nemarnog ritera. Štrašno mu je m ilo kad mu ko ka e da je avo ili obešenjak, i trudi se da zaslu i te epitete, slu e i se

bljutavim izrazima, npr., "grozno glup", "gadan da bljuješ", itd. Voli da govori o juna kim stvarima i m nogo dr ina svoju, kao što on govoraše, "oficirsku ast", ali voli da ga dimeš u oko, nego da m u protivre iš. O sobito u " isto vojni ke stvari" ne trpi da se m eša "laik". Tako, npr., profesor Nedi stade jednom m latati rukama i s takim oduševljenjem govoriti o pruskim oficirima, da je sasvim uprskao m ladu udovicu koja se sporu nikom dr aše ispod ruke. Poru nik isturi grudi:

- Gospodine, dajte m i pruski bataljon, pa ete videti šta u u initi?

- E, gospodine, - istr a se brzopleti profesor - a što vi ne na inite pruski bataljon? Nije bataljon pravio oficire, ve oficiri...

- Gospodine, - upade m u dostojanstveno u re poru nik - ja sm atram za bezobrazluk da se ovek m eša u govor koji ne razume.

- Znam , al' ja se nisam m ešao, vi ste se...

A l'poru nik ve ode dalje stazom sudovicom .0 krenuo o i od nje, za kiljio s pouzdanoš u i pravednom srdnjom psuje:

"Stoka, stoka bez repa!"

A udovica se tako pripija uz njega i ve bi htela tvrditi da ta stoka i rep nosi kad eto tako o igledno nasr e na ljude stru njake.

O naj, opet, onde, u slam nom šeširu s belim platnenim "engleskim" cipelama, to je apotekar Katani - strašan obešenjak i velik i intrigant. On i poru nik im aju nešto zajedni ko - punu svest o svome ja, s tom samo razlikom što apotekar ne veruje ni sam o j svojoj pam etim nogo, a bistar je, zbilja, kao suza, a poru nik, opet, dr i da je sav

svet "glup kao izma" a svoju je karijeru počeo od
ešagije. Za obojicu se, pak, cela banja interesovala.
Poru nik je bio lep i bezobrazan, a po teka pikan tan i lukav.
Znao je sva ije tajne, i nekih puta, kad zna ajno m irne,
isto m u na elu piše: "Znam ija je ono lepeza ili: "V ideo
sam kad si je o epio." On igra šaha, ali sam o jednim
okom gleda u figure, a drugim na udovicu što se ve as
po zavra a od sm eha i pokriva usta lepezom , jer je
poru nik obasipaše neslanim dosetkam a.

Kao god što vele da vašar ne mo e biti bez kiše i C igana
tako ni banja se ne da zam isliti bez kartaša. N jih se ne ti e
ni samo kupatilo, a kamoli partije, parkovi, muzika, dame.
On se samo navrat-nanos okupaju, pa se posle svi zajedno
znoje obi no u zasebnoj sobi, a kao što se to veli, "uz
trideset i dve". N jihove ene idu sam e po parku, hu u, i
jadaju se svakome koga samo uhvate. Kraj njih je bilo
puno bezna ajnih li nosti koje, ako zapitaš ko su,
odgovori ti se: "I on se ovde kupa". " in i m i se da je iz
a ka". "M islim da je neki inovnik iz kontrole" itd.

Jedan pak gost ove banje junak je ove pripovetke.

inovnik, ovek od trideset godina, im enom Janko. O bla,
bleda lica koje izgledaše sasvim bezna ajno, sam o što u
o im a kao da se itaše neka naivnost i e nja. To se vi a
na ljudim a sasvim mladim koji još nisu pokvareni
"svetskim lukavstvom ", koji još škripe zubim a kad slušaju
za "suze rajine" i lupaju pesnicom o sto, kad se peva
što god gde sevaju jatagani, - jednom re i: to beše ovek sa
širokim grudim a i tesnim cipelama. Tim udnovatije
izgledahu njegove o i od dvadeset, pored brkova, od
trideset godina. Tom e e zar biti uzrok njegovo vaspitanje
i ivot od kolvke. O drastao u bogatoj fam iliji, odgajen
ne no kao devojka i u celom ivotu tako slu en sre om ,
da nikad nije itao *Hamleta* ni ve eravao luka i hleba.
Dok je bio kod ku e, im ao je dobre u itelje koji su m u i u
gram ati kim analizama dav ili pou ljive prim ere, npr.,
"dobar ak dobija pohvalu"; a kad je pošao na put, dobio

je pismo od oca, u kom su u sedam naest ta aka bila razlo ena sva pravila pam etnog i dobrog vladanja. Preko, "na naukama", bio je do pre pet godina bave i se upravo ni im , ili, kao što se to onda zvalo kam eralnim naukama". Strasno je itao Viktora Iga i oduševljeno govorio o njemu, a u sebi eznuo za rom anskim junaštvom ! Beše ve zagazio u doba mu anstva, ne srknuvši iz aše ljubavi, osim što od jedne sitnice iz njegova detinjstva po esto natezaše da na ini, po svim a propisima Lem keovim ,^[1] idilsku ljubav. Pa ipak on u srcu ose aše tu ljubavnu prazninu, i kako m ladi ljudi što god itaju aplikuju na se, to se i on jednom bavljao m išlju da obu e gvozdene cipele, pa da ide po svetu tra iti svoj ideal, kao što je to u nekakvoj knjizi za nekoga itao. Bave i se tako sam im sobom , m o da više no što bi trebalo on se, kao što on to zvaše, "izra ivao", to jest sve radio, ili hteo raditi, po nekom principu. Sre om , iz francuskih rom ana zaboravio je brakolom stvo, a zapamtio ast i slavu. A im a li u ovom e koga tako silnog kao što je Francuz! Otuda je on poštovao svoju re ve do detinjarluka; otuda skidao kapu zastavi gde god ju je video; otuda ga je za vreme bokeljskog ustanka jedva u Novom Sadu stigla potera koju je otac za njim poslao, a bez koje bi on izvesno o tišao u Boku. Najzad, sa toga "izra ivanja" sebe sam oga dolazi i ona neobi na prevrtljivost raspolo enja: as veseo do, raskalašnosti, as tu an i sum oran kao da sav svet gori, a sve s kakve sitnice: npr., što je na elnikovica poslala pandura da istera prosjaka iz av lije ili takvo što .

Gotovo se ni skim i ne dru i. Sreta se, istina, s gostim a jutrom ive erom kod izvora, skida im kapu, ka e ili pita koliko je sahata i pripaljuje cigaru, - al' više ništa. O bi no be i pod onu lipu u brdu do koje nema ni staze i gde ga niko ne m o e sm etati; ali i tu gana e jednog ve era profesor Ned i i stade m u vatreno pri ati o situaciji velikih sila i o him eri evropskog ekvilibra. Janko da isko i izko e, ali na elna u tivost ne da m u da brutalno odbije

profesora. On se stade uvijati:

- Da, da, gospodine, pravo ka ete! Nek radi Englez šta ho e, Rus je tu, a Tur ina ne em o m nogo ni pitati...
V rem e je ve eri!

Is tim re im a, koje se nim alo ne odnosiše na govor g .
N edi a, upu ti se u gostionicu gde se hran ilo više od
polovine gostiju.

Pred gostionicom ve se ahu istajahu gladni gosti. N iko
n ije ništa radio, sam o se advokat Nestor igrao novim
kartam a i vad io je na zahtevanje as etiri keca, as etiri
andam a. N ebo se crvenelo na zapadu, a sunce se in ilo
nekako sum orno, veliko i ravnodušno, kao obrazi u onoga
bandiste što e posle ve ere svirati u klarinet. N a širokom
drum u le i za šaku debela prašina i po njoj isto sanjive
brazde od kolovoza. U z m aleno brdašce penjahu se jedna
kola s arnjev im a, i na njim a zveketaše m a ka i papu a
koja s ka tranicom višaše o sr anici. U m om i gosti
radozno lo pog ledaše na nove putnike, i isto celo dru štvo
o ive. R adoznalost i ništavi razgovori, in trige, kartan je i
ljubavne scene, to je glavni damar svakog kupatila na
svetu. N eka do e sam o jedan nov, odmah raspituju za
njim . A ko je m a od kakvog polo aja u dru štvu, ve e se
najdalje za dvadeset etiri sahata znati ko je, šta je, odak le
je, je li enjen, ko liko m u je godina i plate, karta li se itd. I
tek ako m u je i spoljašnjost i polo aj bez ikakva zna aja,
on e se i posle dvadeset i etiri sahata zvati "onaj s
raseenom usnom ", ili "ona sku etom ". N ije, dakle, udo
što sva publika, m ada beše obznanjeno da ve era eka,
osta napolju da vidi novog putnika.

etvoronoške ispod arnjeva izvu e se jedan ovek visok,
suvonjav, m alo svedenih obrva, gotovo nam rgo en, od
m o e biti trideset i pet godina. M esto na jarmac, stupi
nogom na drep anik, posnu napred, odbi se rukom od
konjskih sapi i sasvim nespretno sko ina zem lju.

- Dr 'se! - progovori Košuti tako da ga je sam o najbli a oko lina mogla uti. Stade se onda slatko ceriti i obazirati ho e li još ko pristati uz njega. A li radoznalost carstvovaše na licim a svih, a njegova dosetka propadne.

Gospodin koji je iz kola isko io pru i svoju ruku s crnom rukavicom pod arnjeve, i na tu rukavicu naveza sa druga, uta im alena. Gospodin izdi e malo poviše ruku i ukrti je. Za utom rukavicom pom oli se cela ruka, pa onda jedno ple e, i ubrzo isko iceo jedan bo ji stvoru vidu enske.

Ja ne znam kako bih je opisao. Mo eš je vazdan gledati, i opet, da te ko upita, ne bi mu znao kazati kakva joj je glava, kakav nos, kakvi obrazi. Sam o o i! O ne crme, poluotvorene o i što uvek izgledaju da su sanjive nekim nebeskim snom e nje. Sam o ih pogledaš, a pred tobom izni u kao iz zem lje šarkije, jatagani, besni konjici što nose u druge krajeve lepe devojke na krilu junakovu, m ando linate, hand ari, dueli i sva ona uda što se pri aju u ju nim pripovetkam a. Ako si m om ak i gazija, isto ti krivo što je prošlo rittersko doba te nisi pristao ni da pašeš ma , ni da se kalu eriš. Za takve se o i išlo na m uke, za njih se lila krv, gubila ast i o tad bina izdavala.

O va enska to liku je pa nju na se obratila da malo ko vide i jednu devojicu, tako od sedam do osam godina, koja tako e izi e iz kola:

ak i enski gledaoci to liko se behu zablenu li da im se na licu ne vide ni traga zavisti.

Poru nik Vasiljevi ne m o e otrpeti da ak u prisustvu udovi inu ne obnarodu je svoje divljen je koje se zavilo re im a:

- Pa one o i! ista arapska krv!

U dovica je za kiljila o im a. Katani se lukavo nasm eši, a

Košuti ve po e pri atio nekoj enskoj zbog koje su se trim om ka ubila, i to jedan iz "levorvera", jedan no em a jedan se udavio.

Janko pak, kad ugleda tu ensku, prebledi i pretrnu. Srce mu zalupa i u grlu ga stade golicati, pa onda daviti. On se brzo povu e za jedan stub od gostionice, odak le nabrzo um a e. U e u svoju sobu, zak lju a vrata, sede na krevet, za m uri i još i ruku m etne preko o iju, i onda:

Ugleda je malenu, to lišnu, nije joj bilo ni pet-šest godina. O ko glave zam otala beo šal i, te joj lice iz njega v iri kao iz kakvog okvira. To beše ona zbog koje je on tako esto kao studentu velikoj varoši u sum raku turao ruku na o i i predavao se m islim a punim e nje kojoj tako isto nema osnova ni kraja ni konca, kao ni onoj m elanholi noj ariji koja mu iz vergla dopire u odlomcima kroz otvoren prozor, iskidan lupom kola i m ete om velike varoši. To beše ona kojoj je on negda "poklonio" par ence zem lje, ogr a eno iver icam a, koje su oni oboje zvali "livadom", i u njem u ubodenu gran icu vrbe što su oni zvali "grm om ". To je ona pred kojom se on negda hvalio kako je s tikvam a Ive V uki evi a prep livao Savu - a to baš nije bilo - i kako je na besnom ujakovu konju presko io plot - a to je još m anje bilo. Pred njom se on jednom razm etaše kako e, kad poraste ve i, oti i u vojsku i se i Turke kao onu tatulu u vrtu. Ona se sumnjivo nasmeja: - A šta eš raditi ako te udari puška ili sablja? - Ništa! - A li e te boleti? - Pa ako! - Pa eš plakati! - Zar ja? - On izvadi svoju britvicu, zabode veliku stranu sebi u butinu i kora aše ispred nje s uzdignutom glavom. Kad ona ugleda krv po njegovim beli astim pantalonam a, vrisnu i obeznan i se, a on u ekstazi produ i svoje hodanje kraj nje, dok najzad i sam ne klonu i ne pade pored nje. Od to doba ona mu je sve bezuslovno verovala i sasvim mu se predala tako da ju je jedanput, bez i ijeg pitanja, odveo ak u kom endiju. Tada m u je ve bilo trinaest godina. K ako li je se ona tada s pouzdanjem stavila pod njegovu zaštitu i gurala se za

njim kroz gomilu druge de urlije pred ulaskom! A li kad se ona sasvim ponosno namesti pored njega na klupu, i oboje se predadoše ovom najvišem u Ivanju, - tada njegov otac, sav zapuren, u traja usred predstave odvede ih oboje kući, dreri njuzaruku, a njega za uvo. itavu nedelju dana posle toga ona ga je pipala za uvo pitaju i: - Boli li te? - I, gle u da, sad mu se u inida ga ono još tišti!

Posle se seti onoga bezna ajnog cm akanja i isto se i sad sti aše re i kojim a ju je uveravao da je voli i da e je uzeti, i njenih, kojim a se obe avaše da e "po i za njega"; i svoga "dnevnika" u kome je stajalo: toga i toga dana "poslala m e nana da kupim h leba", posle "o terali ko ijaša Nikolu, zdravo sam plakao", a na takvom jednom listu stajalo je: "ja se dogovorio s Marijom da se uzmemo". Posle m u do e na um rastanak i oproštaj koji je za njega bio lak, jer je išao u svet, u veliku varoš gde e se m o i slobodno kupati i pušiti, a posle koga je plakao, a i sad bi se zaplakao kad se seti kako je ona grcala i jecala, kako se krila za drva i kako m u je dala na put par e pandišpanja, ali da ga ne pojede, nego "da ga uva", - eno ga još u njegovoj botani koj kutiji s ostalim detinjskim znam enitostim a: jednim zrnom ilibara, jednim tabanom od puške, prvom njegovom britvom itd. Sad - presko i nekoliko godina svoga ivota i ponovo je ugleda ve kao devojkicu od sedamnaest godina, kad pogledi dobijaju zna aj, ruke se po nu stiskati, a poljupci su pravi vezikatori za ugrejano srce. Tada je kao na predstavi m a ion i ara, blesnulo i opet iš ezlo njezino lice, jer se on odmah sutradan morade vratiti s ocem u Beograd, odakle je samo na jedan dan došao radi svadbe svome bratu od tetke. I samo na toj svadbi, u onome svetlu kraj muzike koja trešti i kola koje se savija kao put uz brdo, samo je tu m ogao videti, pozdraviti se i progovoriti ozbilja etiri re i: "Se ate li m e se?", na što ona ništa nije odgovorila, samo je pocrvenela i svoje velike trepavice spustila na jagodice, a o i na ru u koju je na prsi bila pridenula. Posle su se te o i sasvim oprostile s ru om na prsim a i tra ila njega, i

sam o njega u celj onoj tišini. Posle toga je on otišao, i ništa se više nije desilo. Ali šta e mu više? To je dosta da sam iz sebe, kao ono pauk, isprede itav jedan sladak, iako pau inast, horizonat; dosta da ga u asovim a slatk ih nada prati slutnja da e s njom kad-tad nastaviti svoju detinjsku ljubavu mu anskom obliku. I eto sad sav se stresa kad pomisli da se ona malopre skinula s kola, da je svi ubezeknuto glede, da joj o isjaje onim detinjskim ognjem koji kao plam eni ma tone u grud i i tupi se u m esu srca. N jega isto plašase, a svakako neizm erno uznem iravaše pom isao da je ona tu, m o da u prvoj sobi do njega, da m o e s njom govoriti, da im a prava rukovati se, da e se sutra svakako sastati s njom e u šetalištu i da e se poznati s njenim m u em , jer "onaj ovek tek ne m o e biti niko drugi do njen m u !" I od toga se tako uplaš i i zbuni, da najpre po e gledati po svojim stvarim a i m isliti da be i zorom , a posle po e sm išljati kako e se pred njom ponašati. ak upali sve u, stade pred m aleno ogledalo na sto lu i pokušavaše da se ravnodušno i u tivo sm eši.

V e se davno ugasio ivotu gostionici, i po hodnicim a, i po sobam a, a on as po paljaše i gašase sve u, m u e i se da razvedri ili razagna misli. Ali zaspati mu se nikako ne dade. V e nastaje ona isplakanost u m islim a, i ve m u po in je bivati ravno sve do m ora, ali san nikako da ga obori. Stade skakati mislima s jednog kraja na drugi. M išljaše na m ater, u zelenoj šam iji, kako mesi pitu. Na Jovu šark ijaša kako je za m urio dignuo glavu, razvalio vilice i peva pesm u u kojoj im a re i:

"A moj dragi" - pa onda neko liko re i kojih se ne m ogaše setiti, pa "k leti". D ugo ga m u iše te re i. O nda na silu odvede misli na Stevana Ani ina, kako se davi u Savi i prevr e o im a; na slom ljenu vetrenja u pod kapijom iza koje Ivan pandur vrlo vešto istresa onu zak lju anu kutiju u koju se spuštaju krajcare za siro tin ju. Posle m u pade na pam et kako je jedanput išao preko kre ane i tam an što je prešao dasku, a ona se opu i i pade, i strašno ga stade

mu tim isao: šta bi bilo da se daska ranije opulila i kako bi se sav ispekao, pa moze biti i umro?

Sve zalud! I kad se san prikrađe, Marija tako furiozno zdere onaj veo pod kojim se sklapaju oči, ispružaju noge i zeva, da Janko sasvim ljutito nehtede "baš ništa više misliti". Seti se onda kako je čitao u nekoj knjizi da kad se ovek u razbije san, treba da broji, i on, da bi rasterao misli, poe tako svesno brojati, kao da je Gavanov kazna eji; te kad god nabroji stotinu, on ispruži jedan prst, i tako mu se nekako činilo da baš mora ta no paziti koliko je nabrojao. A l'kad ve dođe do blizu tisuće, a san se, kao neki teak, mekan i ravnomeran pokriva poe prostirati po njemu i kao da poe od nogu pa naviše. Janko još sam oseti kako mu se nešto raskriva u mozgu, i zaspa.

Kad se probudi, ve je bilo davno svanulo. Ispred prozora u se smeh i koraci. Janka nešto štreću. On se seti sno nice i kao da zadržta, ali tada mu se u jedanput prevrte nešto u mislima. Stade se čitavo uditi šta mu je. "Gle sad!" kako on sebi, a ko nekom e drugom e govoraše: "Šta je kao bijagi! Jesam li ja kriv kom e što god? Šta je s tom enom? Bog sam nom bio! Koga se ja bojim?"

I onda se stade brzo oblađiti, hote i se sam om e sebi na initi ravnodušan. Stade ak izvi dukati, i kad bi gotovi izi e napolje, srce mu ponovo i u jedanput silno zalupa kao odularen konjic koji se sve više zaigrava što ga više m itiš i ruku mu pruž aš. Jer tek što stade na vrata od hodnika i pogleda u park, a ona stoji s mu em isonom devojicom. Pred njim a su kola i mu zam e e nogu na jarm ac, i još ga Janko i ne sagleda dobro, a on ve ispod armjeva mahaše eni i onoj devojici rukom. Kola odoše. Njih dve stajaše same na putu. Janko othuknu i kao da mu se nešto svali s duše. On se pribra. "Što mora biti - mora!" i poe njim a dvema. Muka je ponavljati poznanstvo uopšte, a kam oli ovakvo. Kad se s nekim nisi dugo video, a nisi s njim e nikakav osobit prijatelj, ti si u zabuni šta da

m u ka eš, kako da m u poka eš da se interesuješ za njega. Pa i to teško ide. O tuda ona poslovice: "K ad si došao? K ad eš da se vratiš? D aj m i cigaru duvana!" D a kako je obnavljati ovakvo poznanstvo?! Ljubiti se s nekim detetom pre toliko godina, pa ga sad videti kao enu; se ati se onih poljubaca i pridavati im sadašnji zna aj, - to je, ako ništa drugo, a ono bar da se ovek pošteno zbuni. - Sam o daj da se o tpo ne šta m u drago!

Janko razvu e lice na ono obligatno sm ešenje, sk ide nespretno kapu i pr u i ruku:

- D obro došli, gospo o!

Al' gospo a se najpre tr e, pocrvene do ušiju, brzo stište Jankovu ruku i sasvim iznena ena o tpozdravi ga s nekom vatrenom iskrenoš u.

Janko opet odahnu.

- V ideo sam vas još sino kad ste došli.

- Pa, zaboga, što se niste javili?

- E, pa tako!... Mislio sam..., kako da vam ka em ?... Putovali ste, pa umorni ste; i, posle, gospodin... Nisam poznat sa gospodinom... onim...

O n pr u i ruku u pravcu kojim su kola otišla.

- M ojim m u em ? - G ospo a opet pocrvene. - Pa ja bih vas upoznala!

- Tako?... Ta da!

- A ..., šta sam hteo da ka em ?... D a! Jeste bili kadgod ovde?

- Nisam!

- Pa ne znate ni vodu, ni kupatilo?

- Znam, bila sam jutros rano sa ujom. Gospođa pomilova
ensko dete:

- Moja zaova!

- A, tako!

Janko, kao da to mora biti, pomilova i sam dete koje se
stidljivo smešale.

Opet u taše. Janku se u inisavim nezgodno stajati s
njima dvema nasred staze. - Poru nik Vasiljevi s
poštarom proemim o njih. Drsko gledaše enu u lice,
onda lako i, kao što se to kaže, "obešenja ki" mignu na
Janka, pa ode-dalje.

Janko se ponovo izgubi. Izvadi sahat.

- Devet!

I ona izvadi sahat.

Ala joj je malen prst koji je bila ispružila pri otvaranju
sahata.

- Hoćete li da šetate ili da idete kući? ... To jest..., molim ...

On tresnu malo glavom kao ovek koji se na nešto odlučio.

- Jesam li vam na smetnji?

- Bojemoj, - re egospođa prostodušno - a što ste nam na
smetnji? Ako ćete, hajdem o zajedno! Vi ste ovde poznati.
Pokažite nam mesto. - Hajde, Cujo!

Dete kao dete zazjavaše ovde-onde. Sagibaše se te ubiraše
cvetice. Po oše glavnom širokom alejom i razgovor postave
odrešeniji. Janko se vepeu sebi uditi što se
upravo toliko bojao ovoga sastanka. Sad govoraše sasvim

slobodno. Pokaza joj esmu s jednom i esmu s drugom vodom. U poznavala je s gostima. Prišla joj doktoru koga zovu opodeldok; pokazala joj ruskog korespondenta sa staklenim okom uveravajući je da sam a ne bi nikad opazila: - Ništa, ništa se ne primenjava. -

Srećoše i Srećena kam enjara, koji je po tome slavan što pije na dan etrdeset čaša vode i u hladnom basenu sedi svaki dan sahat i po. I u tom razgovoru on se osećao tako lako i prijatno kao čovek koji se jedanput bacio u hladnu vodu, pa sad osećala unutrašnju toplotu.

Sunce već poče pripicati. Srećoše voćna staza uzana stazica desno, i tamo se u šipragu i hladovini viđala jedna klupica. Gospođa skide maram u kojoj se beše ogmula i dade je detetu:

- Čuj, idu baci ovu maramu na krevet, pa dođi opet! Mi ćemo te čekati ovde! - Ona rukom pokazala na klupicu u šipragu.

Njih dvoje, oboje uteći, dođoše do klupe. Ona sede na sredinu, Janko na samom kraju.

On se osećao da bi imao nešto da kaže, moga da joj govori, ali mu se činilo da su mu usta olovom zalivena, i da povrhu svega stoji strašan pećat na kom su slova: ast, porodica...

Brzio odvažno odagnao te misli, napravio i zapalio cigaru i poče opet sasvim obične razgovore o banji, o bolestima, o varoši, pa onda ponovo ipodručje za utišanje. Čas po čas padaloše na pamet kojekakve anegdote i smešne pripovetke koje bi ga izvukle iz neprilike u taju, ali on ipak utišao bojeći se da time ne prekine ovo, njemu makako nezgodno, ipak prijatno stanje hotim i nezategnutosti, iza koga se krije nešto nalik na prikriveno poverenje i slatke izjave. I ma koliko da se on pravdao boja da i najmanjim imenima pokuša da stane na nogu

staroga, detinskoga poznanstva, isto tako uvažava se da
digne pred sobom most na koji ne može išljaše nikad i i.

I tako sede i pokrajnje i oseaju i neko slatko galijanje
on se ve dr aše za mu enika asti i poštenja, i to mu
laskaše i on hvataše sebe sebi.

Ali baš to navali no uvanje da joj se ne približi, to
o ajno uveravanje sebe sam a da je ona tu a ena i da on
mo e biti samo zlikovac, baš to zatezaše sve gore i gore
njegov polo aj prema njojzi, to injaše da se on sve više
zbunjivaše, to ga dovo aše gotovo do o ajanja.

On upravo tra aše predmet za razgovor, ali ga ne na e.

Stanje postade nesnosno. Poru nik pro e još jednom
pored njih, i Katani, i poštar, i svi gledaju nju, i smeše se
lukavo na njega: govore nešto polako, a pruti em se
puckaju po pantalonama.

- Ma šta! Ma šta! - m išljaše Janko - samo da se govori i
onda se prima e njoj, se e sasvim kom otno na klupu. Kao
da skide neki obru koji ga stezaše i preko grudi i pod
grlom. Zavrati se malo. Zenu ak i - oslobodi se ponovo:

- Ovo baš pripie! Ja leti zdravo volim lake haljine sasvim
lake. Ali ko e poneti u banju sav kom fort?

U taj par Vasiljevi se sam vrati stazom i opet oštro
posmatraše enu. Janko se isto o ajno boraše da istraje
kako je zapo eo. Ion oštro gledaše Vasiljevi a, ine i se
pri tom ravnodušan. "Sam o slobodno!", i opet nastavi:

- A zdravija je zima - verujte! Istina, malo se ovek izla e
opasnosti da nazebe, ali ovako... ovo je da Bog sa uva.,
On obrisa rupcem znojs ela.

- Jeste li doru kovali? Da..., naravno..., najpre ste hteli i
da pijete vodu.

Gospođa razumede ovaj Jankov govor. I sama se brzo okreće, i kao da se obradova ovome tonu:

- Nisam, nisam još, naravno. Hoćemo li?

Uto dođe i Čuja.

- Hajdete! - reče gospođa. - Hajdete i vi s nama. Mleka imam, uzela sam dosta misle i da e i Mladen doru kovati. Ali on popi samo crnu kafu. Hajdemote!

- Ne branim - reče Janko s puno pouzdane ravnodušnosti.
- Znam izvesno da će vaša kafa biti bolja nego u mehani...
- Ove poslednje reči injahumu se da su smešne, on se smejaše "ha, ha, ha!"

I tako po oše. Oboje osećalo da su našli, iako nezgodan ipak jedini mogućan modus vivendi. Janko se toliko pouzdano ponašalo da se isto i u licu promenio. Hodaše pored nje ravnodušno šire i noge i gegaju i se, što inače nije njegov običaj.

A unutra se osećalo tako pouzdan i tako zadovoljan kao gladan čovek koji se, mesto ostriga, raka i pala inaka dokopao jagnjeve pleke. "Samotako", mišljaše on, "pa se nimoj, ni njezin mirne poremetiti!"

Siromah! On ne zna da je ovo je srce Indijanac. Delaš, obaveštavaš, govoriš mu iz dana u dan i ve gavidiš da di e ruke k nebu, posti, krsti se, metaniše i pom inje ime Hristovo; ali razdrli košulju, pa eš mu na grudima o vrpca i idola od porculana. Zgr io se, turio kolena pod bradu, pa kao da se zadovoljno i lukavo smeši jednom sam rtniku. Janko je s njim a zajedno doru kovao, posle ih ostavio da odmore, i opet pred ru ak po njih došao. Pogodio hranu u mehani, odredio jedan sto u uglu na kom e da se "postavi za i persone". I doveo ih na ru ak.

Kad su oni ušli, sva se mehana u u ta. Gospođa se pokloni

gostim a za najbli im dvam a stolov im a, pa sede, okrenuvši se le im a prozoru a licem unutrašnjosti mehane. Svi mirno ine mi u i se gledaše. Samo Vasiljevi s neobinom drskošu, nam iguju ina apotekara, di e svoj tanjiri premesti ga na drugi kraj stola, tu e i se da ga onde pe e sunce. Tako beše licem okrenut gospo i.

Janko opazi ovo i odjedanput srda no i silno stade m rzeti poru nika.

Tek kad se zapuši supa i zazve aše la ice, društvo otpo e onaj potm uli nejasan govor, i m uškarcipoeše brisati salvetom brkove, te tom prilikom bacatio ina onaj sto.

Naravno da je Janku spo etka bilo nelagodno. Nije um eo se nam esti na stolic i. Supu sve m u se inida i suviše sr e. V ino kad pije, inim u se da zdravo kloko e; - al' kad se eludac napuni, kafa zapuši i zam irisa duvan, celo društvo kao raskop a jake i othuknu. Razgovor posta najpre ivlji, paše i po koja dosetka, i poneka pesnica lupio sto; posle se m nog im a zaokrug liše o i, i društvo se sve više razlabav ljaše. Pa nja i interes popusti, ve slabo ko da još seva o im a na sto gde je Janko. Samo što Vasiljevi još pogleda onamo, pri a o svojem u konju kako jednom nije hteo da nai e na bure, a on ostrugam a svega iskrvavio i sabljom isekao po vratu i sapim a. M om ci podigoše na neko liko stolova aršave, pa na njih m etnuše karte, krede, "piksle" i tablice. Kartaši posedaše, ostali poustajaše. I Janko s gospo om i Cujom ustade i ode.

- Hajd'mote kod nas da pijete kafu!

Kako da ne po e?

Ali tada se beše ve oslobodio, da m alne skide i kaput kad je ušao u sobu, nam eštenu kao sve sobe u našim banjama: dvama krevetima, jednim stolom uz prozor i jednim ivilukom; a prozor zastrven debelom strukom te se sunce zalud m u ida ubaci i jedan zra i. I gospo a i

dete behu ve sasvim obikli na društvo s Jankom .
Pristaviše "m ašinu" za kafu , eretaše , popiše , pa Janko
ode u svoju sobu , a one ostadoše u svojoj.

Tako prolaziše dani. Mirno , tiho , odm ereno , gali ljivo-
prijatno , pa ipak , kao što Janko m išljaše , "ozbiljno" . On
postave i prema sebi to liki glum ac da svoj odlazak k
njim a i neprestano bav ljen je uz M ariju objašnjavaše
obi nim dru enjem i sim patijom , i tada ga ništa ne bi
moglo o tom e razuveriti. U to doba itaše rom an jednog
ruskog majstora, u kome se ovaj svojim anatomskim
perom sm ejaše ob i noj zabludi idealista da se m lad ovek
im lada enska, koji nisu ni rod ni pom ozbog , mogu voleti
kao brat i sestra. Janko baci knjigu i dvaput pljunu, kao
gnušaju i se, ali u srcu kao da oseti neki prazninu . Za lud
ispru inogu , isturi grudi i lupi šakom po njim a, - iznutra
kao uprkos da zazvoni: "Ala da ti je da bar jednom
nasloniš glavu na grudi!" On le e na krevet i dade se u
m isli koje se tru aše da odagna, ali ih ipak , kao ispod
ruke , po tpuštaše . D vaput m u padaše na um da spaku je
stvari pa da be i iz kupatila, ali se varaše da to m o e uvek
u initi i da bar s tim ne m ora hitati.

Ta sitnica u tom e rom anu sasvim ga uznem iri. K ao da baš
od toga dana posta sasvim sumoran, i kao da ga ta sitnica
neodoljivo gonjaše da pre isti ra un s tom " enskom " . I
taj ra un , koji se "m orao pre istiti", ostav ljaše on s dana
na dan , a sve bivaše s njom i uz nju , sve m išljaše na nju i
posta sasvim sum oran , neveseo , presta ak i jesti i predade
se, kao što on m išljaše , "dubokoj studiji o ivo tu", a u
samoj stvari sasvim plitkoj ljubavi.

Sve je to Marija dobro opazila, a još bolje apotekar i
poru nik .

M arija ga jednom ne pozva posle ru ka na kafu . Janko ne
h tede ni posle ve ere oti i. Taj dan oseti neku lako u u
grudim a i on tapšaše sam sebi: "Tako , tako treba! u dna
m i uda ostaviti se tu e ene! N isam li ja jednom itav

mesec dana ostavio duvan?"

Ali ve su tradan on ode ne sam o posle ru ka, nego ina doru ak, i posle ru ka i posle ve ere, i što je najgore, se aše ceo dan snjom e i uz nju, a ni re i ne progovori. A i od ovoga je ak bilo nešto gore, a to je što i ona ne progovori ni re i i što je tako e neobi no m alo jela.

Toga dana uve e Janko se sasvim dockan i sasvim zam išljen vrati ku i. U e u svoju sobu, upali sve u, obu e se i izi e napolje. u kako iz kafane dopiru nejasne promukle zdravice i kako zve e aše, i uputi se tam o. V rata od kafane, koja gledahu u "m ali park", behu širom otvorena. Janko u e na vrata a ne opazi da pod orahom napolju u mraku stoje dve ljudske slike u suknjama.

U kafani za stolom u uglu se aše brigadir Veljko, advokat Nestor i upravnik kupatila, i igrahu karata. U drugom uglu bubnjaše i sviraše Cigan i. Na sred in i, za velik im stolom , beše jedno desetak m lad ih ljudi, kao što se to veli, s ašam a u ruci, a u sam o j stvari s vinom u glav i. U gornjem elu toga društva se aše poru nik Vasiljevi a u donjem apotekar Katani .

Janko o tp ljunu kad ugleda od vina nam rgo eno lice ov ih ljudi, a osobito kad mu se pogled sukobi s podmigljivim i bezobraznim o im a poru nikov im , ali on ipak u e. Beše to nekako o ajan je koje ga unu tra gon jaše.

Poru nik, kako ga ugleda, sko i sa stolice:

- A , dobro ve e, krd alijo! A gde ti je... onaj... onaj..., ona tvoja du l ineja?

Re du l ineja uo je on od urednika "Svetlosti", i ta m u se "francuska" re tako dopala da ju je svaki as upotrebljavao, obi no pak u frazi: "što rekao Francuz; du l ineja".

Janko preblede i zanesse se kao osetljiva dama kad vidi
abu. Htede vikati, nagrditi poru nika, udariti ga bocom i
stolicom, pa ipak stajaše na ulazu kao bezjak i u taše.

- Ta šta si se tu ukipio? - deraše se poru nik. - Ovamo!
ive la tvoja du l ine ja!

On u levoj ruci di e ašu, do e Janku, uhvati ga desnom
rukom i povu e unutra turaju i m u ašu pod nos.

Janko iskora i desnom nogom napred, dohvati poru nika
za prsi i gurnu ga svom snagom od sebe.

- Odlazi - dreknu on, a glas m u se sk lup a i zap ti u grlu.
Vasiljevi tresnu o sto na kom e se prevrtoše neko liko
stakladi.

Katani se um eša s lukavim dostojanstvom :

- Gospodo! M ahnite se orava posla! - i zadr a
Vasiljevi a koji ponovo po lete na Janka.

- Sad u ga..., sad u ga!... N a m oju oficirsku ast!... -
deraše se Vasiljevi i pr u aše ruke put Janka.

Janko prekrsti ruke i sasvim m irno i prezrivo re e:

- Gospodine! Ja ne u s vam a da se ovuda rvem . A li ako
m i u najkra em roku ne date satisfakcije, kao što to rade
ljudi od asti, ja u vas m orati u parku bi em istu i!

On da pod i e glas:

- Razumete li?

- Oho! Ovamo, ovamo, bre!

Poru nik isuka sablju .

Janko brzo skide s iv iluka brigadirovu sablju . Z asuka

malo desni rukav i diše sablju više glave.

Brigadir Veljko poklopi svoje karte na sto i metnu ruku na njih.

- Meni još pet - re e polako svome društvu, onda se sam o licem okrete "duelantima" i viknu:

- Gospodine poru ni e!

- Izvol'te, gospodin major! - odgovori Vasiljevi i spusti ruku na sablju.

- Ovamo sablju!

Vasiljevi uhvati svoju sablju za oštricu a balak pruži brigadiru.

- Uhaps! - re e brigadir i pokaza rukom na jednu pobo nu sobu.

- Razumem! - re e Vasiljevi i s jednim vrlo nekoordinovanim "levokrugom" ušla na vrata koja su mu pokazana. Brigadir balakom lupio stonedi u ruku s karata. Momak dođe.

- Neka se zaključa ova soba, a ključ neka se meni donese. Na, ostavi ovu sablju... Plaćate li? - Igrati pomlašše karte. Brigadir zgrnu pare i ponovo, kao ovek koji je izdangubio, stade umomlašati karte, a preko ramena govoriti Janku:

- Ja ne znam, gospodine, šta ste vi tu došli samo da kvarite društvo! Pa, posle, uzeli ste moju sablju, kao da je to..., šta je bolji?... kao da je to opštinska stvar..., koštaju obe tri dinara!

Janko turi sablju u korice i pođe nešto spleteno da se izvinjava. Katani ga poverljivo povuče na stranu:

- O stavite se, nije potrebno! Idite bolje kući! Vi ste, vidite, vrlo pošten i osetljiv човек!

Janko biga isto zagrlio. U ovoj neprilici gleda kako mu se prijateljski javlja човек gotovo nepoznat! On veštače da suzama brani svoju nevinost.

- Mahnite se, mahnite se! - reče Katani, uze ga ispod ruke i oba iza oše napolje.

I tom prilikom Janko ne vide ono dvoje što stojahu u zasenku, ali Katani evu oku ni to ne izmače. On podiše glas kad veš behu u parku:

- Meni vas je baš što se ova neprilika desila. Vi slabo poznajete svet..., ne primite za zlo..., i zamisljate u svakom svoje srce i svoje obrazovanje. A to je gledaš veštače vrlo pogrešno i nepraktično..., nemojte se srditi! To je...

Janko mu stisne ruku:

- Hvala vam, gospodine. Vi ste pripomogli da ga ne udarim. Hvala da vam stogubio i u boljoj prilici vratim!! On mu stisne ruku.

"Smetenje! Kakvu uslugu?" - misljaše Katani i obradova se kad ga odvede do vrata i kad se jednom oslobodi njegova stiskanja ruke.

Vraća se natrag u mehanu, on stade nemarno pevati i zaobišeo oko oraha, ali pod njim više nikog ne beše.

"Bez sumnje je ona s detetom!" - misljaše Katani. - No! Sad se valja uveriti da je... - On veštače reče "smetenjak" ali onda stade redom misliti kako je stvar tek la i izbrisao reč *smetenjak* iz toga razgovora sa samim sobom.

U mehani zastade celo društvo koje se veštače i ne se aše na aferu i beše dobre volje. Joca Miji zavratio glavu,

peva pesmu "Lepa naša domovino!" na glas, "O namo, onamo!" i tu i se što nikome da mu sekunduje. Steva praktikanat zama e prste u vino, te njima piše po stolu svoje ime. Profesor Nedj prevodi nekakvu besedu nekog lana engleskog parlamenta. A advokat Nestor tu i se kako mu se "odbila karta".

Katani ne na e za potrebno da se oprašta, ve se ute is vrata okrete i ode u svoju sobu.

Sutradan ovako su stajale stvari:

Na brigadiru Veljku nije se opalo nikakve promene osim što je malo oštrije nego obinopsovao momka što mu nije doneo debelu govedinu. Ovo pak nije se moralo niukoliko dovesti u vezu sa sino nom aferom, jer je brigadir imao tri uzroka biti nerasporeno: prvo, što je meso bilo od ista m ršavo; drugo, što je on bio kao i obino vrlo gladan; a tre e, što ga je advokat Nestor sino jako "uštino".

Na poru niku Vasiljevi u opalo se, opet, to što je danas u šetalištu sasvim opustio sablju, te šara po pesku, a obinuju je pridevao na lan i, te mu zapli e noge i što je bi em lupao po liš u na kestenovim a. U govoru je bio sasvim odrešen, slobodan kao i uvek, i inio se toliko ravnodušan, kao da sino nije prevrnuo ni šolju s kafom. Tek u kupatilu, kad se nekako našao u krugu sino nog društva, govorio je najpre o duelim a uopšte; posle je prešao na svoj sudar s Jankom, i tu je sasvim velikodušan bio: "Badava!... Dirnuo sam ga malo gde ga boli! Pi! Tako se to neki put otme oveku pri ašivina! Sirom ah! Da, da! Pomislite, on... Pa mene zove! Dakle, ja sam pozvan, - biram oru je i prvi pucam! Ve em ga za dud, im am prava, pozvan sam..., pa napunim top..., naravno, ja biram oru je!... i..." - on lupi dlanom po vodi i zviznu.

Katani se na to tako gromoglasno zasm eja da se svi okretoše. A li on se tresijaše i sve glasnije sm ejaše.

Šmurnu se i pod vodu, ali i više njegove glave izbijaše velik klobukovi. Kad se ispravi, obrisa dlanovima oči, slatko se smejui, reeporuniku:

- No, taj zacemento ne bi lasno prošao! Tome biste vi pokazali skim hoeda se dueliše! - Pa onda nanovo prsnu u smeh i isprekidano nastavi:

- Naravno, vi ste pozvani..., izaberete top..., ha, ha!... Pa njega za dud! Ha, ha!... Sirom ah, ni par eta od njega ne bi ostalo! Ha, ha, ha!...

Porunika ne samo da ne uvredi ovaj smeh nego se i sam stadesmejati. Najzad se opet namršti:

- E, ali sad je sve prošlo! Ja sam još eкао do osam sahata pismen poziv, kao što je to red. Ali on ne pozva! - Tu porunik sleeramenima.

- A to je red? - reeKatani spritvornim i glupim interesom.

- Naravno da je red! To tra i im oja oficirska ast.

Katani isto zbunjeno sleeramenima.

Košuti je dokopao priliku da pri aonekim "amerikanskim" duelim a gde se, inimi se, protivnik poji rastopljenim olovom, guta pilule od inamita i na sve se to još ravnodušno smeši i najpre a ka zube.

Janko, pak, bio je u tako alosnom stanju, da nije znao kud da se okrene. Strašno ose anje stida i poni enja, koje se ne da izgaditi nikakvim taktom ni heroizmom. Pitao je sam sebe: koji ga je avo nosio da ulazi kad je video pijane ljude? Posle se kinjio što je tako primio srcu re "dulineja", i naposletku sav se znojio od stida i jeda kad se se aše kako je, kao kakvo derište, izvukao sablju brigadirovu i doveo sebe u "glup, gluuup, najgluplji polojna svetu!" Što je najgore i najcmje, to je što sad

ne zna šta da radi. Da ga zove ponovo na duel, - koješta!
Da se bije s njime kao kakva propalica u parku, te da
na ini još ve i skandal - "pi!" On se pljesnu rukom po
elu. - "Svako udo za tri dana!" A li daj pre ivi ta tri
dana!

A Marija toga ju tra beše tu no m ilostiva. V elike o i behu
još ja e prekrivene trepavicam a. Kad se na e u parku s
Jankom , ne re e m u ni "dobro jutro!", ali ga tako zna ajno
stište za ruku i tako m ilostivno pogleda, da je on iz toga
više pro itao nego što im a u celom M ajerovom *Leksikonu*.
O igledno beše u tom e ono slatko sporazum ljenje koga se
on to liko kao bajagi bo jao. On u te i hodaše pored nje, a
grudim u brektaše pod nekim ose anjem koje se u neku
ruku pre livaše u beskrajan, tih, sladak bol. "Sve zna",
m išljaše on u sebi, i u jedan m ah, ne hte vši i ne m isle i
ništa, a okrenuvši glavu od nje progovori:

- Vi sve znate!

- Sve! - re e ona tako e ne obr u i glave. I oboje gledaše
u travku, par e šljunka ili crvoto inu; ali kroz te stvar ice,
kao kroz okular m ikroskopa, širi se velik i. nepoznat,
prim am lživ svet, pre liven u desnim i bo anstvenim
za inom .

C eo dan ne progovoriše re i, m za ru kom , m za ve erom
i kao da be aše jedno od drugoga, a ipak se svaki as kao
nehoti no sukobljavahu. Posle ve ere odoše od m ah svako
u svoju sobu i oboje osetiše po trebu da dugo, dugo još,
pošto je sav svet spavao i hrkao, gledaju u od oblaka
progrušano nebo i da se razgovaraju po zvezdam a. U to
gluho doba Janko, s nekim tajnim ose anjem od koga je
drhtao, otvori širom vrata od svoje sobe, le e nesvu en na
krevet i pokri lice rukom. Sve je tiho kao u groblju.
U jedared on u da nešto šušti, a grešna m isao odvede ga
na Mariju. A li, je li to san u koji se bo jaše pogledati
otvorenim okom? Šuštan je pre e u njegovu sobu, kad on
di e bo ja lživu ruku s o iju, ugleda nju više sebe, u belo j

haljinu, nagla se nad njim i sluša mu dah. Valjda ne zna da li on spava. Tada jedva ujno prošaputa:

- Što si tu an?

On htjede skoiti s kreveta, raskinuti jaku što ga tako strašno davljaše, stisnuti je u naru je, pa tako valjda umreti, ali ga snaga ne poslušala. Nemrdnu ni prstom, ni okom ne trenu, i na jedvite jade tako e prošaputa:

- Volim te!

Ali tada mu ve pomre svest, i on više i ne vide kako ona ostavi njegovu sobu.

Baš tada proe pored njegove sobe poru nik, stupaju i krepko i otresito, tako da mu ostruge u ovoj tišini zvoniše isto kao praporci. On pevukaše neku pesmicu od ne baš sasvim solidnog znaaja. Ion ostavi vrata od svoje sobe otvorena i polako se skidaše zvi du u i. Kad bi gotov, napisa ovakvo pisamce:

Gospodine! Vaša se ena vrlo lepo ponaša ovde. Nekig. Janko ne izbiva od nje ni danju ni no u.

Jedan vaš prijatelj

Onda proita pismo još jednom, podvure i "ni no u", zatvoriga u koverat i zapeati ga polovinom dinara. Adresovana mu a Marijina i zadenu ga za kapu da ga ne zaboravi predati. Onda zevnu, prevrte se na krevet i zahrkamirno, spokojno i slatko, kao ovek koji je u inio dobro delo i hrišansku du nost.

A Janku udno beše te no i. Tako se je oseao jednom još kao dete, kad celu no ne sklopi oka, nestpljivo ekaju i kad e svanuti dan Vrbice da obu e nove haljine. Sam o što u ovom prijatnom ose anju beše ne ega, kao što rekoh, bonoga, ion se sneobinom voljom zadržavaše baš na tome. Svaki as mu seinjaše da uje opet ono tiho

šuštanje. Isto obam re, i po prsim a kao da m u puše neki m irišljavi vetri koji ga tako zanosi kao ono kad ovek na lju ljašci za m uri. Ponekad raširi ruke: hteo bi nešto zagrliti u naru je, - pa tek kad vidi da je sve prazno i tiho oko njega, onda ga još ja e obuzme ose anje udaljive sre e koja m u se, kako m išljaše, ve više ne izma e. Njen balzam i an dah još kao da m u om otava ugrijano elo ispod koga je tako boja ljivo iskliznulo ono "volim te!" Sad, sad da je opet da do e, kako bi joj on znao kazati zašto je tu an - "zato..., zato...", ali on ni u mislima ne dovrši re enicu, ve se prostire pred njom , celiva joj vrh cipele, pa posle sakriva elo io i u njenu dugu kosu, rastapa se u ništa pod njenim tu nim m ilostivim pogledom . Sad m u se in i da joj je naslonio glavu na ram e, pa se zalud m u i šta da joj ka e, kakvim re im a da prospe pred nju ono varivo u srcu svome, prema kome je usijana lava ledeni aparat; jer, naravno, niko pre i niko posle njega nije mogao ljubiti, "ovako ljubiti". "Jer šta ja im am od svega ovoga!" m išljaše on. "Tu u enu!" I sa toga se sve ovo za injavaše nekom nejasnom m išlju slatke smrti u kojoj kao da je neizbe an vrh njegove ljubavi.

Tek u sam u zoru, kad o tpo eše škripati vrata na sobam a i sanjivi momci i devojke promicati hodnicima, usta on s kreveta i zatvori vrata i prozore. ivot koji se bu aše napolju utišavaše onaj ivot u njem u. Kao da m u sm etaše m išljenju ono tabanje pored njegovih vrata, te prodrema malo, pola u snu, pola na javi, s Marijinom slikom koja se tako koketno prikrađaše k njem u i opet be aše od njega im što napolju lupne.

K ad ustade i napolje izi e, brzo i strašljivo pro e pored vrata od njene sobe i isto se radovaše što je ne vide. Na ulasku u ku u istr a pred njega sobarica sudije Perinovi a, koja je i M ariju poslu ivala, i predade m u jednu ceduljicu . C edulja ne beše u koverti, ne nošaše nikakve adrese, a unutra stajaše: "V i ste još spavali kad su po mene i Cuju došla kola M ladenove tetke iz sela koje je ovde preko

brda. Bavi u se koji dan." Potpisane beše.

Janko se u prvim ah obradova ovom e, ali ve oko podne spopade ga strašna amaiose anje beskona nosti.

Nigde da na em ira! Leškari na krevetu, turi ruku preko oiju pa sanja, sanja. Onda u jedanput sko i, pa po sto puta pro e sobu tam o iam o. Posle opet legne na krevet, pa se daje u m isli kako ona ulazi kao senka, šap em u. Zam išlja kako bi mu bilo da ga pom iluje rukom po usijanom elu, kako bi se on onda topio, kako joj ne bi ništa govorio, samo bi uzeo kraj njene haljine, pa bi ga ljubio..., aja, ne bi ga ljubio..., naslonio bi ga sebi na obraz..., njenu bi ruku naslonio na obraz..., samo bi je malo dodirnuo usnama. Ako bi ga ona poljubila, on bi..., šta bi on radio?... On bi kazao hvala, hvala!... Ne! Ne bi ništa kazao... umro bi, da, umro bi - to je najlepše!

Ali i to se ve dosadi, spopade ga nestrpljen je. Pred ve e po e putem kojim je ona otišla i i aše napred, a sve mu se injaše: sad e je sresti; i im uje da otud zvrkte kola, ve sm išljaše kako e kazati da je sasvim slujno pošao ovuda da šeta, a nije upravo ni znao da je to taj put. A da e se ona vratiti ve eras, sad odmah, - to mu je govorilo srce njegovo, i stoga i aše sve dalje napred, i sve slobodnije, jer se sve više osamljivaše. Ali u jedanput se tre, kao da stade na guju, jer pod jednom vinjagom ugleda profesora Nediasnekom knjigom i crvenom pisaljkom u ruci. Nema kud natrag, pozdravi ge s njime, obrisa znojsela i primi ponudu da i sam sedne pod vinjagu.

- Pazite samo šta ovajka e - re e profesor i po e itati neku duga ku re enicu iz knjige koju dr aše u ruci. Janko je uo samo spo etka jedno: "*als*", na kraju "*worden ist*", i u sredi dvaput "*hohere Regionen*". Iz u tivosti izjavi dopadanje i zamoli da razgleda knjigu.

- Baš bih vas molio, ako imate što za itanje - re e on

Nedi u, a ujedno se obradova ideji da e kakvom prijatnom lektinom mo i rasterati am u.

- Drage volje, drage volje! - re e profesor. - Ja imam ovde Abhandlungen über die moderne Politik^[2] od Levenštajna, nekoliko Geteovih stvari, - znate, i taj je bio veliki mislilac; pa onda imam: *Ueber das Wesen der Gedankenlehre*^[3] od Sonenštajna, pa onda, onda... od Sauertajga...

- M o lim vas štogod od G etea! - prekide ga Janko.

- D rage volje, m o lim ! H o ete li da se vratim o, pa da vam odmah dam?

Janko pristade, ali se kradim ice svaki as obrtaše, sve m isle ida e ga sti injena kola.

O n u svojim m islim a ine u kako m u Nedi celim putem deklam ovašte stihove iz *Fausta* i pretresaše poredom ono nekoliko krmjataka što je pro itao iz G etea.

- Ovde imam i *Vertera*: Patnje mladoga Vertera - ako ho ete to?

- itao sam nekad, - re e Janko - ali davno. Mogu bas to uzeti!

- Dakako! - Koliko se mladih ljudi ubilo zbog toga! Haj haj! K ao m uve. Pro itaju *Vertera*, pa pišto lju elo!

Janko, koji se kao kroz maglu se aše V erterove sudbine pri ovim Nedi evim re im a isto oseti nešto hladno na elu.

"To e tam an pristati za m ene", m išljaše on i gotovo s nestrpljenjem ekaše da do u ku i i da uzm e knjigu.

U toj se knjizi pri a kako je neki sanjalo, po im enu V erter došao u neki kraj gde je tiho i m irno, idilski, i tu poznao

jednu devojku koja se zvala Lota, a bila zaručena sa nekim Albertom. Verter se odmah zaljubi u nju, i ve ne zna od ljubavi kud udara. Albert, koji je za vreme poznanstva Verterova s Lotom bio negde na putu, vrati se i ven a s Lotom. Verter, da bi razagnao svoje jade, primi se nekakve slu be i ode odatle ali nabrzo se vrati, i njegova se ljubav prema Loti još ja e razbukti. Jednom, kad joj m u nije bio kod ku e, spopadne je ljubiti, ali ve posle toga nije m u ostalo ništa drugo nego da se ubije. On ozbilja napiše, kao što se to obi no radi, m nogo pisam a, pogori svoje hartije, napuni pišto lj, potegne i ubije se.

Janko sam o malo pove era, pa se naklopi itati. O ho, kako je to beskrajna slast deliti s nekim sudbinu! Ve na prvim stranama Janko vide da je i on sam Verter, i, pri svakoj sceni u knjizi, tra aše kakvu sli nu sitnicu iz svoga ivota. Verterova jadikovanja za samo ga srce ujedahu, i on m u u pam eti stiskaše ruku koja je ve davno na nebu s Lotom zajedno. Sve, sve m u se dopadaše, i u svem u on vi aše sebe. On se sla e s Verterom da m u ne trebaju knjige, jer je srce i bez toga uzburkano; samo mu treba tiha, mirna pesma koja se peva deci uz kolevku. I njemu je, kao i Verteru, najmiliji onaj pisac u kome on nalazi svoj svet i gde je sve nalik na ivot itao ev. A u Verteru je sve tako nalik na Janka. N alik ono be anje od sveta a tra enje Marije, nalik je ono ose anje koje ga pro im a od glave do pete kad se, kao što veli Verter, njegov prst nehoti no takne njezinoga ili kad im se noge sretnu pod stolom. "Ja trgnem nogu nazad, a tajna neka sila vu e m e opet napred - meni mrkne svest!" Sve tako, ama u dlaku! I njemu je Marija nešto sveto, i u njenom prisustvu uti svaka po uda! L ju ti se na Verterova prijatelja što m u savetu je da se pro e Lote: "Lasno je to kazati!" Pa kako je dobra Lota koja pušta Vertera da se pokatkad ispla e na njenoj ruci! - I on e to pokušati kod Marije, to je zaista uzvišeno a nevino zadovoljstvo. Verter ita Loti onaj prevod Osijana^[4], a Janko? - On e Mariji dati *Vertera* da ita. "N ek vidi m oje jade!" I što se više prim icaše kraju

knjige, tim se sve više zbratim ljavaše g Verterom , i najzad, kad Verter uzim a pišto lje, i Janko pogleda svoj revolver na zidu , koji m u izgledaše kao nekakav signal, i iza njega kao da vidi bono i blede Verterovo lice koje kao da m u zna ajno klim a glavom : "T ako , tako , bratac , m i jadni sirotani! Ljubim o , ali tu e ene ; poštteni smo, pa zato treba da umremo! Hodi!"

"Zdravo, zdravo mi budi, pobratime, - poklicavaše Janko u sebi - skoro em o se videti!"

I upravo ne tra e i nikakva dalja razloga, on se oprijatelji sa sm r u. I onaj nerazum lživ i trenutak , u kom e se prestaje iveti, tako prijaše njegovoj sanjala koj prirod i, da ga gotovo s nestrljenjem ekaše. S latko m u bi kad pom išljaše kako e ona m o da na njegovo, ve jednom kao m ram or hladno elo pritisnuti svoj ugrejani poljubac. "Tada, tad u biti najsre niji!" A da li e on to ose ati? "D akako! Š ta ka e Verter?" O n ponovo pro ita ona m esta sebi ne filozofije gde se bez ikakve rezerve patnicim a obe ava nagrada "tam o gore".

itanje se produ ilo i su tra do podne, a posle podne Janko ve po e po propisu ure ivati svoje stvari, pisati pisma i m e u njim a jedno sasvim veliko, u vidu dnevnika, a nam enjeno M ariji. O sobito u ivaše u svojoj "m irno i", a m irno om on zvaše glum a ko navla enje osm ejka ili m rština na svoje lice, iako se unutra u duši uvijao kao crv .

I u celom tom svom delanju on nijedanput ne pokuša da da sebi ra una zašto on to sve in i. Zašto je on tako nesre an i šta sve m ora ovek im ati pa da se ne m ora ubijati? B eše li i ovo posledica njegovog vaspitanja ili neke uro ene prenadra enosti? N a to se ne da lasno odgovoriti. Š to se njega sam oga ti e, on , kad je pokušavao da to sve sebi objasni, odmah je posustao i zaklanjao se za bolešljivog Vertera i za veliko im e G eteovo. Tako rade i matori ljudi koji se u mladosti nisu napatili!

Od prvog sastanka Marijina s Jankom Katani ga ne beše ispustio iz oiju. Pratio mu je svaki korak; znao je i za naimanju sitnicu. Ništa mu se nije otelo - njihove šetnje, razgovori, pa čak ni pismo poru nikovo na Marijinog mu a, ni Marijina cedulja na Janka, ni sam oitan je Vertera. Jedno je sam o što on nije znao, upravo nije verovao pri anju poru nikovu - da je Marija no u ulazila u sobu Jankovu.

Mogu no je da je Katani am nogo što šta kretalo da tako pazi na Janka; dva su, pak, uzroka poznata i nama: prvo, što beše od prirode radoznao, ako se, to jest, mo e nazvati prostom radoznaloš u ono interesovanje za potanku istoriju svih i svakoga, i uivanje u saznavanju najskrivenijih misli u ovek u koga posm atraš. Mo da se tim e zadovoljavaše njegovo uro eno vlastoljublje jer se i na tajna in u neku ruku vlada svojom okolinom. Eto, npr., u kupatilu ne beše nikoga ko nije isto zazirao od Katani a, i niko ko ga poznaje ne bi se za udio kad bi mu Katani u razgovoru, uz re pom enuo za kakvu duboku tajnu. S druge pak strane, Katani je bio vjkadašnji prijatelj M laden a, Marijina mu a, u ijoj je ku i odrastao poslu uju i još kao ak. M ladenov ga je otac dao, po svršenoj ni o j gim naziji, u apoteku, pom agao mu da ode na kurs i jam io za njega kad je otvorio apoteku na svoju ruku. O tud se on ose aše vezan za M ladenovu ku u i M ladenovu rodbinu. Za M laden a li no i po tom e što se njihove naravi podudaraše, iako se obino ka e da se ne mogu voleti dve sasvim jednake duše. U ostalom, one i behu jednake samo u jednoj polovini svojoj, a to u ozbiljnosti i u odvratnosti prema svemu što je nosilo tip izjava prijateljstva ili ljubavi. Ina e, kad bi se, kao što se to poneki put radi, poredile udi sivo tinjskim osobinama, Katani bi morao biti ma ka, a M laden lav, - ipak, dakle, oboje *felis*^[5]. Katani a ste ve unekoliko poznali. Ako mu oduzmete malene lukave o i, pa ih zam enite osrednjim, uvek otvorenim; ako ironi ne brazde s oba kraja usana dignete i turite ih me u obrve, - onda

imate Mladena! Najzad su mogli ledno drugo voleti i stoga što im se interesi nikad nisu u neme ukrštaše. Kad je Mladen otišao sa slubom u Beograd, i njihovi se odnosi prekidoše, jer nijedan ne beše voljan pismima krpiti li no raskinute veze; ali veza koja se još u detinjstvu zatekla nije popustila u snazi. Kad se Mladen enio, poslao je i Katani u štampan poziv na svadbu i na njemu je još dopisao perom: "Nikako drukije da ne uiniš nego da do eš!" Katani mu na dan svadbe estita samo icom, i to beše sve. Pa i posle svadbe njihova korespondencija ne oive - pisali su samo po kakom poslu. Tako, npr., kad je Mladen kupio ku u, traio je od Katani a dvesta dukata na zajam za tri godine. Katani uzajmi toliko od Stojana Bardagdije i posla Mladenu s ovakvim pismom: "Evo ti šaljem novce! Ne trebaju mi pre dok i sam ne kupim ku u". Te novce vratio mu je docnije Mladen sne noš u koja ne prili aše njegovoj naravi - u kesici koju je njegova ena izvezla za nepoznatog prijatelja svojega mu a. Katani, opet, sa svoje strane, zamota kesicu u finu hartiju, turi je u jednu apotekarsku kutijicu i zatvori u ono odeljenje verthajmova e koje se zove "trezor". A obojica bi se oni nasmejali nekome drugom koji bi tako radio. Ono ve e kad je Mladen došao sa enom i sa sestricom u kupatilo, Katani ga je, naravno, odmah video, ali ne mogaše odmah pri i, jer po svojoj opreznoj, ma joj prirodi hteo je najpre da se sam sa sobom dogovori kakav e polo aj da uzme prema Mladenovoj eni. U ju tru pred zoru probudi ga jaka glavobolja, tako da je jedva u deset mogaao ustati i izi i napolje; ali Mladen ve beše otputovao; a s njegovom enom šetaše se Janko po parku. Katani je umeo biti Evropljanin i znao je kako mu se valjalo javiti Mladenovoj eni, ali ga od toga zadr a ili njegova narav, ja a od Evrope, ili neka lukava sluttja da e, ovako povu en, mo i bolje paziti na ljubavnu igru koja, kao što mu se na prvi pogled u ini, beše neizbe na, a kojoj bi zasad bilo nerazlo no stati na put. A live posle etiri dana on se uplaši od onoga što njegovo bistro oko naziraše kroz zbunjeno lice Jankovo i još sanjivije o i

Marijine. Tada on napisao Mladenu dugačko pismo, najduže koje je ikad napisao, u kojem mu nagovesti kako se zbog glavobolje nije mogao još ono veče javljati Mladenu i njegovoj eni, a sutra, opet, beše pozno. Tu dalje, kao uz reč, a sasvim zatrpao u druge sitnice, stajao je i to: kako svakidnevno njegovu ženu, zdravu i veselu, "s gospodinom Jankom, koga ti izvesno poznaješ". Na posletku je dodao još i ovo: "Jako bih se radovao kad bi ti došao što pre, da se vidimo i malo porazgovorimo, i da me predstaviš tvojoj eni. Tom prilikom imao bih ti saopštiti jedan vrlo važan plan o jednom preduzeću koje bismo mogli oba učiniti." Pod ovim "preduzećem" on je zamisljao kupovinu vina, ili ma kakvu la koju će ve spremiti dok Mladen dođe, a glavno mu beše da Mladen vidi Janku i da se zna na nju. Mladen, kad je pročitao ovo pismo, nije upravo ni obratio pažnju na toga Janku, misleći da će to biti kakav prijatelj njegovu kući, kojeg Katani ne znaš pravog imena. Jednomu se sam oduševljenoinjaše: ne reče o "preduzeću" već preko mere dugačko pismo Katani evo. Otkud to? A li več posle posahata on ode u kancelariju, zatrpao se poslom i sasvim zaboravio na Katani evo pismo s Jankom i preduzećem, pored koga nije ni opazio podvukene reči "što pre".

Trećeg dana posle onog poružnikova pisma i posle odlaska Marijina u selo, uveče, kad je Janko najvije uređivao svoja pisma i premisljao "kakom paklenom spravom da razori svoje bedno srce", šetao se Katani s poružnikom kroz glavnu aleju. Poružnik pobedila ki pričaše kako ga Marija od dva-tri dana oštrije gleda: "Dobar znak, fiksira me!" i uveravaše da je on u stanju zadobiti ljubav svake ženske na svetu: "Mlad sam, nisam ružan", a u sebi mislijaše: "Nisi valjda orav, vidiš kako sam lep! Oficir sam, a sve ženske luduju za oficirima, pa još konjiki!" Katani bi drugom prilikom uređivao u ovakvom pričaju i još bi izazivao poružnika da to vrlja i dalje, ali sad beše isuviše zamisljen i ozbiljan. On se brzo odvojio od njega i poe u svoju sobu, smisljajući kakim

na inom da ponovo pozove Mladena da dođe, "jer je ve-
krajnje vreme!" Dama kaže istinu - "to bi ga ubilo, a stvar
se još daje popraviti". Ali šta da radi, kako da pone? Ve-
ga izdadoše sve kombinacije, kad ga umalo ne pregaziše
jedna kola iz kojih iskoči - Mladen!

Doga je ko dobro uočio onoga dana kad je doveo Mariju
u kupatilo, opazio bi da je sad još mrvaviji i bleđi, a obrve
kao da su mu gušeti je pale na oči.

Katani stade kao ukopan, pljesnu se najpre po čelu, pa
onda dlanom o dlan; i onda se zagrla s Mladenom.

Mladen se plašljivo osvrnu:

- Mamo!

- Otišla je nekoj tvojoj rodbini ovde u selo.

Mladen plati kočijašu. Uze Katani a ispod ruke i ništa ne
govore i povede ga prvom stazom koja od gostionice
vođaše u park. Nikoga ne beše na pogled. Mladen izvadi
poru nikovo pismo iz špaga i ute ipru i ga Katani u.
Katani i ne zaviri dobro u pismo, a već mu ga vrati:

- Znam!

Mladen ga uprepašeno pogleda. Katani se na nju
ravnodušan:

- Laje taj pas! Znam ja ko je to! Pokazaju ga i tebi. Istina,
nešto ima i u stvari - Katani se ujede za jezik; to jest,
nemaništa..., nešto ima..., izgleda, to jest, kao da ima... ali
ništa, ništa ravo!

U taj par behu naspram esme. U blizini se aše zamišljen
Janko s otvorenom knjigom u ruci.

- To je on! - reče Katani i pokaza Janka Mladenu.

Baš u taj par Janko ostavi knjigu na klupu i pri e esm ida nato i ašu vode.

U naokolo nikoga ne beše. K atani se pa ljivo osvrte. D okopa knjigu s klupe, turi je sebi pod kaput, pa po e dalje ne osvr u i se i ivo govore i i gestikulišu i.

K ad se odm akoše podaleko, M laden pogleda K atani u pod kaput gde je knjiga stajala i za u eno zapita:

- A što to?

- N a, pa no as razgledaj! K o zna? M o e ti trebati! M laden, ne znaju i zašto, gotovo pobo no uze knjigu, pa je uri sebi pod kaput.

ute i idoše dalje. K ad ve za oše u šum u, M laden sede na jedan panj, turi glavu m e 'ruke i uzbu eno, a jedva ujno progovori:

- D ak le, sve je svršeno!... Propalo! K atani isto zadržta:

- B og s tobom ! Š ta ti je?

- N em ojn išta kriti! N e verujem ni em u drugom , ali na tvom licu vidim da je sve sušta istina.

K atani bi sam og sebe ušio. H teo bi nešto govoriti, tešiti ga, ali ne zna aše kako. S tvar od ista ne beše za o ajanje. O n ovako m išljaše: Sve zavisi od M laden a! M arija sad nije ni ija. K o od njih dvojice bude bolji, M laden ili Janko, onom e e se i prik loniti. ena je što i dete. K o m u da bolju igra ku, onoga više voli. "D a sam ja", m išljaše on, "njezin m u , ja bih ve znao kako bih po eo!"

A su ton se po e poistih a i isto boja ljivo spuštati. Vazduh kao da se proced i kroz nešto, stade m irisati i isprav ljati k lonu lo liš e. K om arc i po oše u plja ku dr e i se pravca prema gostionici, odak le se za uše zvuci

neure ene muzike. Mladen izdi eglavu.

U njegovu pogledu beše nešto bankrotsko, u Katani evu, opet, toliko ne nosti da ih zbilja ne bi mogao poznati ni onaj koji je s njima svaki dan. Ova dva, po svome ophoenju, ina e kao kost suva oveka injahu se u ovaj par kao dva goluba. Jedan sa slomljenim krilom, klonuo; jedan zdrav, s punom gušom, voljan da ga zahran i. Katani ne beše više on; na licu, u dr anju, u govoru, u pogledu, više ni traga one lukave opreznosti, povu enosti i zatvorenosti s kojom kao da se beše rodio.

On dohvati Mladena za ruku i uzbu eno progovori:

- Mladene, tako ti Boga, budi ovek! Evo ti se kunem svim na svetu da sam pazio na svaki korak i da ništa nisam video što bi ti kaljalo obraza i doma. Trebalo je, istina, ranije do i, ali to pismo Vasiljevi evo sušta je la. Tako mi Boga! Evo oba moja oka ako tu ima truna istine! U ši da odse em ako nije sve presnala!

Mladen isto oive. Pogled mu se razbistri. Katani, okura en, nastavi:

- Stvar je u ovom e... Vidiš: tvoja ena, ona je u neku ruku sanjalica, pa naišla na oveka sanjala. Verujem da oni oboje isklju no po tome što su im prirode sline, sim patišu jedno drugome, ali kakva je to nesre a? Vidiš: ovaj slepac ita Vertera, i bogzna koliko ga on cenisam o zato što odgovara njegovoj prirodi koja tra i neprestano da gori i bukti! Ali, nesre nik, nije on kriv što mu se dala prilika da baš u ovom e pravcu hrani tu svoju prirodu. Nije on zato nepošten. Treba mu samo otvoriti o i, to jest, i njoj i njemu, i turiti ga na drugo ognjište, samo da opet mo e biti u groznici, pa e se on sam pro i tvoje ene, a i ona njega. Poniziti verterizam u njegovim o im a, a di i što drugo, pa eto ti i izlaska! Zainteresovati ga za politiku, prijateljstvo, otad binu, što mu drago, ve na i e se šta!

Razum eš me?

Mladen je za vreme celog ovog razgovora blenuo samo u Katani a, imadama umisli biše na sasvim drugoj strani, mada ni reine razumede, ipak se ose aše umiren, jer iz Katani evih oijuiodse nog glasa sijaše odsudna pouzdanostioduševljena mirno a.

Kad se vratiše, mrak beše uveliko pritisnuo kupatilo, i njegov park, njegove ku e, esme, kupatila, - sve to izgledaše crno i veliko. Mladenu seinjaše da je to vraška peina, sklonište zlih duhova. Podi ega nekakav strah i jeza, i on se obradova kad stigoše gostionici gde blešte sve e i vesela lica bezbri nih gostiju.

Sedoše u jedan kraji ak u parku pred m ehanom i ute i ve eraše. Pa posle odmah odoše u Katani evu sobu. Tu Katani ponovo razvr e svoje nazore, poglede, mišljenja i verovanja. U tom Mladen izvadi ukradenu Geteovu knjigu, pa je pru i Katani u:

- A sovim šta u?

- Kako šta eš? - re e Katani izdignuvši obrve. -

Razgledajno as, mogu no eš na i štošta što e ti trebati! Nisi nikad itao *Vertera*?

- itao sam .

- Pa zar ti, koji poznaješ svoju enu, a uo si šta sam ti pri ao za Janka, zar ti ne vid ištusli nost s Verterom? Ovaj smetenjak bar isti je Verter, i ja ne verujem te nije još i toliko lud da bi se i ubiti mogao.

Mladen po e zam išljeno prevrtati knjigu, ali mu odmah padoše u o i silna mesta, gotovo na svakoj strani, ispodvla ena pisaljkom. On po e paljivo itati. Da li je ta mesta podvla io sam Janko, da li gospodar knjige, profesor Nedi , to ne znam ali Mladen, naravno, mišljaše

sam o na Janka. I iz tih ispodvla enih m esta on sastavi sebi potpunu sliku Jankovu, i ve m u se injaše da ga poznaje odvajkada. Ne znaju i zašto, on na jednoj hartijici po e praviti kojekakve primedbice na Vertera i uvek bi ih najpre saopštio K atani u: "Pazi, m olim te!" pa bi onda pro itao s usiljenom deklam acijom kakvu benastu Verterovu lamentaciju na svet, na ljude, na nebo i boga, i sve što vidim o i ne vidim o. K atani sa zadovoljstvom slušaše M ladenove zajed ljive prim edbe u kojim a on nazva jedanput G etea ak i budalom .

- E , vidiš sada! Sad znaš toga Janka, a znaš svoju enu. *Vertera* si pro itao - sad treba krojiti plan.

- Znam - re e M laden, a upravo i ne sanjaše kakav bi to m orao biti plan. K ako ve beše um oran, on opet pru i K atani u knjigu:

- A ovo?

- V rati em o m u. Z ar on, m isliš, zna da ju je onda dr ao u ruci?

- u ješ, - re e M laden - nije lepo od nas...

- Š ta nije lepo?

- Pa to! - on pokaza o im a na knjigu. - Š pijun isali sm o oveka u neku ruku.

- Hajde, molim te! - re e K atani . - Lezi pa spavaj! Još eš i ti po eti plakati kao V erter.

Mladen, da ne bi bio V erter, nasm eja se i poslušno se izvali na krevet.

Sutradan, oko devet sahata izjutra, vrati se Marija s Cujom iz sela. M laden beše s K atani em u njegovoj sobi. K ad ugleda enu kroz prozor, on obam re. N eko liko pu ta

duboko povu e vazduha, pa sm ušeno po e napolje.

— ekaj! - re e m u K atani . - Stani da se dogovorimo!

- Znam ja ve sve!

- Ama stani, priberi se!

- N e boj se ništa, ve u se pribрати.

O n opet po e vratim a. K atani ga zadr a:

- O no pism o poru nikovo pokaza eš joj. O nako, naravno, uzgred, u smehu, ili...- D obro, dobro! M laden se otr e i izi e. K atani po e uzbu eno hodati gore- -dole po sobi.

Sastanak M ladenov sa svojom enom bio je mnogo lakši nego što bi ovek m islio. U zbu enje je bilo s obe strane podjednako, a pri tom tako jako da jedno drugo ne m ogaše posm atrati hladnim okom koje jedino m o e suditi. M laden je išao s tugom za izgubljenim rajem , M arija s nem irnom saveš u. Sastanak beše ipak toliko krepak da u odsudnom trenutku izgubi svu snagu i o ajanje, s jedne, i gri u savesti, s druge strane. O n na e nju isti onaku kakvu je i doveo - otvorenu, iskrenu, veselu, vedra ela, s o iglednom radoš u, a ona njega isto onako velikog, blagog, s nekom gotovo o inskom ne noš u. Slatko obmanjivanje sebe sama razli se povr h ovog sastanka i prekrili sve crne m isli kojim a ionako izlaska ne beše. T a o ajanje i nem irna savest ne stanuju lasno u grudim a ljudskim . ovek ih bije im stigne, a najsilnije samoobmanom.

M laden dr aše da je nem ogu no, "apsolutno nem ogu no";

M arija advokatskim išljaše: "Pa šta sam ja, kao bajagi, u inila?" i isto je ikala fakte koji su se i u njoj i napolju nagomilavali.

Po eše sasvim obi ne razgovore. P itaše se za zdravlje, za

put, ku u i tako koješta. I B og zna da li se na ovom e ne bi
svršila cela istorija, da oboje isto plašljivo ne pogledaše
kroz prozor da li se otkud ne e pom o liti "taj Janko".

M ariji bi najm ilije bilo da se ovoga asa putuje. Sun erom
vesele zaboravnosti brisaše ona ivo svaku scenu iz svoga
ivota i odnosa prema Janku, i u slatkom ose anju asnog
ivota postajaše sve ble a i hladnija vatra koja je dan pre
sagorevaše. U tim m islim a ona se iskreno i ne no savijaše
oko M ladena koji s punim srcem m ilovaše njenu m eku
kosu. V e beše došlo sve na staru m eru, kad sunce stade
biti pravce u teme.

Po oše na ru ak. U oše u gostionicu. Za onim stolom ve
se aše zam išljen Janko.

M arija onom silnom snagom ,uro enom našim lepim
polovinam a, veselo i otvoreno predstavi svom e m u u
zbunjenog Janka, "moga prijatelja iz detinjstva, koji mi je
ovde u svemu bio na ruci".

Preko M ladenova lica prhnu sam o jedan obla ak
neprijatnog iznena enja, ali on se ubrzo pribra, stište
dobro ruku ovog "prijatelja svoje ene" i, m isle i na
poru nikovo pism o, izjavim u zahvalnost: "koji ste bili
tako dobri da ste..., koji ste imali dobrotu..., naravno, kako
je ona sama ovde bila"...

Janko se zaplete. Rukom, kao da se brani od p ela
odbijaše zahvalnost:

- O, molim, molim, ja mislim i svaki drugi..., naspram
dam e ...M i se ve odavno poznajem o!

On se usili da opravda ovo "staro poznanstvo":

- Znate kad sam vas ono vodio u komendiju?

- Pa ste posle izvukli... - re e M arija, pokazuju i lepezom

kako se bije.

Oboje govoriše neprirodno veselim i razdraeno nemarnim tonom. Mladen jasno, osobito po pokretima lepeze, vide neprirodnu koketeriju u svojoj lici. Janko mu izgledaše sav zelen. Sve o čemu je sam osumnjao, sad mu se pokaza suštom istinom. Pa ipak mu se Janko činjaše više za saaljenje nego za mizost. Svakako, pak, valja ga pobediti, pa ma kako bilo. Tu mu pade na pamet Verter, i zamalo što, bez ikakva povoda, ne poevikati na Vertera i Getea icelunemakuromantiku. I Bog zna ne bi li se on i upustio u deklamovanje da Katani ne priestolu.

Mladen odmah skoči. Predstavi ga svojoj eni i ponudi ga da snjima ruca. Katani se, kao ono ma ka što se uvek doeka na noge, obešenja ki prakti no na eu ovom e društvu. Zaturi odmah razgovor, i, posle pola sahata, njegove anegdote tako osvojiše, da i Mladen, i Marija, i Janko, pa i Cuja, brisaše suze koje im od smeha udaraše. Mladen sasvim zaboravi svoju brigu, tim pre što gledaše raspoloenog Katani a, jer on ne opazi da mu šala ne ide od srca i da mu se anegdote aspo m o gu prim eniti na Mariju i Janka.

U takvom razgovoru zate ih veive emje. Katani predlo i da se prohodaju, pa posle kupaju. Svi pristadoše. U tome stieive e.

Pove eri Mladen pozva i Katani a i Janka na vino i kafu.

Neko vreme, pošto razgovor posta odrešeniji, Mladen se poe sasvim nevešto vrteti oko teme romana. aspo bi hteo da navede razgovor na Getea, pa da se osveti i Janku i Verteru, ali mu se bojanikako ne prim aše.

Katani se ve poe jediti i ugrizivati za usne. Najzad ga izdade strpljenje. On ispovrti iz špaga Getea i tresnuga o sto, tu e i se da ga ulji u kaputu.

Janko, iznenađen, dokopa knjigu:

- A gle!

- Šta?

- Knjiga!

- Pa da!

- Ta znam, ali moja!

- V aša?

- Ta da!

- Gle!

- Znam, pa otkud vam?

- To sam danas kupio od onoga malog perera.

- Perera? O bešenjak, ukrao mi!

- Ka e, našao je!

- Našao? Verujte! Maladen se obradova.

- Šta je to?

- Gete, - re e Janko. Pa tu je *Wahlverwandschaften*,
Werther...

- No, e leo bih znati ko to još može imati!

- Molim vas, - re e Janko, isto uvređen - a zašto?

- Bog s vama, kako zašto! Jeste li imali?

- imao sam.

- O no bolesno nagva danje što se zove Verter?

- Nesrećan mladi!

- Smetenjak! - reče Mladen ivo. - Smetenjak! Pravi proizvod nema ke poezije. Gledajte video Rusovljevu *Novu Eloizu*, pa i on napisao *Vertera*. I pomislite što je najudnovatije: za tim šmokljanom Verterom ludovalo je nekada celo nemačko društvo. Sad, molim vas, uzmite samo: ugleda on nekakvu Margaritu da se e decihlebac...

- Lotu! - popravi ga Janko.

- Lotu, da se e decihlebac, - i ni pet ni devet, nego se odmah zaljubi! I još zna da ona ima svoga poštenog mladoenju koji e je uzeti, Vinklera, kako li se ono zove?...

- Alberta - reče opet Janko koga u srce diraše ove reči.

- Da, Alberta, i to njemu ništa ne smeta da opet trkara k njoj i da misli još da je voli, a ovamo bih teo da je otmene od tog Morica..., kako rekoste?..., da, Alberta, njenog poštenog mladoenje. I što je najsmješnije: ta Greta... Lota, Lota, jest, Lota!... ta Lota tako isto zaljubi se u Vertera koji nema nijednog uslova za ljubljenje osim što slinikad gleda u mesec. Pa šta mi je to sad?

Janko htjede nešto odgovoriti, ali lutka kojom se on igraše beše već razbijena.

Mladen nećkaše da mu se da povoda da nastavi:

- I vidite što me najviše jedi, da su naši ljudi mami: sve što vide u drugoga, - dobro, ravo, to im se dopada. Nadali dreku: "Gledajte, Gledajte!", a ovamo, analizirajte ga s koje hoće strane, on je najjači u toj bolesnoj fantaziji. Pomislite samo na Fausta! Faust je...

Mladen ne zna aše šta da kaže. Pokaja se što je skočio s Vertera na Fausta, kad ga se Faust ionako ništa ne tiče. On

proguta pljuvaku, pa nastavi:

- Faust je to isto što i Verter. Mislim, naravno, ne po predmetu. I vi mislite da Verter može imati kakve vrednosti! Šta hoće on? Da ne radi ništa, da se lunja ovamo-onamo, "idilski", da pravi deciku e od karata i da treba boraniju! Odrastao, mlad, zdrav ovek - pa kao bogalj. Pa onda još sam sebe na silu Boga pravi nesretnim. I pomislite, ako se ne varam, njemu se čak prikrada elja da umre onaj estiti i poštenim u Lotin. I on sad misli da je voli i da bi je samo on mogao usrećiti, valjda tim e što slini pred njom! Pa da bi krunisao tu svoju ljubav, me e ruku na sebe i piše njojzi - njojzi, volim vas! - njojzi on piše pismo pred smrt i opet se prene ma e kako se ubija iz pištolja koji je ona dodala njegovu momku. I to je sad ljubav, i to je ovek! Pa icelo je društvo bolesno i ludo; i njen otac, i taj Gustav..., Albert..., svejedno kako mu je ime, taj njen zaručnik, posle im u , trpida se on dovlai u ku u. To je - neka viša taktika. Bre, ne bio to kakav zdrav Šumadinac - on binjega na brzu ruku izleio. Pa, verujte, ni na pamet mu ne bi palo da se prene ma e.

Janko se o ajno usiljavaše da brani svoga nesu enog pobratim a, ali mu se jezik zaveza. Sve što bi on hteo re i, kad bi ga jezik slu io, bilo bi: "Ali srcu se ne zapoveda!" Tim e m išljaše da bi pobio M laden a. Ali i bez toga M laden nastavi:

- Ili, valjda, treba ga izviniti što ga je ljubav obrvala? Dabogme! Lopova - što je sirom ah, ubojicu - "što mu je takva krv", izdajicu - što je plašljiv, otim a a ena - što je zaljubljen. Pa onda nam nije niko kriv, ali ostajemo bez asti i ponosa!

M laden bivaše sve ivlji i ivlji, i aspo dolivaše sebi vina u ašu. U svoju enu ne smede pogledati. Da bi izgadio svoj oduševljeni razgovor, koji svakako nem aše ovde mesta ni smisla, on, šale i se, dodade: - Ovo vino

mene baš ugreja -, pa opuni dalje:

- Ta zar je to tema gde se izliva poetski talenat? Gde je ona plemenita, ista, zdrava ljubav? - On ste e pesnicu i udari o sto. - Kam o m ati, ena, deca, kura , otad bina, ast...?

Onim u zasvetleše:

- Zar m o e išta biti lepo što je beš asno? Zar m o e biti ljubavi bez rtve? Zar je za sa aljenje ovakav ovek? Pi! Pi! Ja ga se gnušam ! A i L o t a ga se m oralu gnušati, ako nije bila..., nije bila...

On pljunu.

Katani oštro posmatraše M ladena koji, da li zagrejan vinom , da li unutrašnjim arom ,injaše se itav m ali atlet. Janko se aše najpre potišten, a posle uzbu en. N jegovju erašnji idol, V erter, posta odjedanput obino june. On se isto u aše kako se to odjedanput sve u njem u obrte; ali prevrat beše sna an. Z lato beše la no - on ga baci!

M arija s nekom pobo noš u gledaše svoga m u a. C u ja je drem ljivo a kalanos.

- Daj-de još vina! - re e M laden sm eju i se. - Š to nisam neki ovek od pera da barka em našem svetu da se ne hrani spla inama. O vakve su stvari ubita ne za m lada oveka. Ne raditi ništa! Pravdati svoju lenost nekom višom filozofijom , kaljati ku ni prag , razoravati m irnu i savesnu ljubav jedne enske, turati ugarak u ku u poštenih ljudi a još svojih prijatelja, - i to sve pravdati nekim višim , plemenitim ose anjem koje ak treba da se zove ljubav! To je lopovluk, izdajstvo! Pa onda napao lamentovati i tu iti se na svet koji ne e da se preokrene stoga što je tako njegova razm a ena volja! T o m o e initi sam o sm etenjak kao što je V erter, a na i pristalica sam o u svojih zem ljaka

koji su ludovali za njim.

Katani u se uini da je dosta. Tim pre što se bojaše da će najzad i Marija i Janko opaziti krajnji cilj ovoga razgovora. Jedan mu se odeljak Mladenove besede osobito dopadaše, a to je ono kako bi kakav Šumadinac leio takvog prijatelja svoje ene, kao što je Verter. "Ovo, istina, nije romantično", mišljaše Katani, "ali je ja e od celog razgovora." Da bi se završio, on naslušivim a vina, pa di e ašu:

- E, ti si veeras razvio ceo govorni kidar. Najzgodnije e biti da još po jednu popijem o. Hajd'bar za pokoj duše tome - kako ga ti nazva? - šm okljanu!

Doseotka ne beše nikakva, ali celo društvo, pa i Mladen, rado pristaše da se usiljeno smuju i da iskape nato enu ašu.

Katani zametnu razgovoro poeziji uopšte. Njegov ljubimac beše Njegoš.

- Vidite zdrave poezije!

On po em estim ice deklamovati *Gorski vijenac*.

- To je zdravo! Zdrava je *Marseljeza*, zdrav je *Don Kihot!* A to! - on lupi šakom po *Verteru*. - To je samo sentimentalni pivarski trbuh... Dete još ovu, pa da idem o!

Meutim je vino inilo svoje. Osim Cuje, koja je ve spavala, i Marije, koja je nešto daleko sanjala, na svima se opaše lak, veseo, vinski duh.

- ekajte, sedite! Bog zna kad em o se opet videti - re e Mladen. - M ilo mi je, veseo sam što sam me 'svojim prijateljima. Eto, otkad se samo s tobom nisam video; pa sad sam stekao još jednog prijatelja! Nadam se, gospodine Janko, da se ne em o zaboraviti. Ja sam vaš du nik - treba

da vam vratim ljubav za ljubav. Spasajte se!

Janko se uvijaše:

- Molim vas! Ja sam drage volje, i šta više! Na spasenije! -
A, hvatam vas za reč, - reče Mladen spuštajući ruku na sto
i brišu prste - hvatam vas za reč. Prijateljku e nije
nikad izlišan. Ja vas molim samo da mi i dalje ostanete što
ste mi dosad bili. Eto, ja već sad tražim, molim vas za
uslugu. Sutra putujem, Katani tako je, - na vama opet
ostaje Marija; molim vas, nemojte je ostavljati.

Prsi Marijine počele silno odskakati. Janku se preli u srcu,
kao u ašiku koju mu Mladen nasluša. On malo ne pade u
nesvest, malo što ne briznu u plač kad dokopa prvu
Mladenovu ruku:

- Ja sam vaš, vaš; sasvim vaš! Raspolazite samnom kako
vam je volja! Iako bi vam trebalo, što kažu, i krvi ispod
grla..., ja...

Katani u beše već tu no.

"Na što više?" - mišljaše on. "Komedija je već odigrana."

On stade pružiti ruku svima redom. I gotovo povuče
Janka za sobom napolje.

Kad njih dvojica izi oše, Čuja je već uveliko spavala.
Mladen otvori prozor da iziđe dim od duvana i pimu u
sve u da se ne kupe komarci.

Oboje u taše. Marija se nasloni na prozor i gledaše
napolje.

Mladen joj priđe.

Dole u parku crne se drva, gore blistaše zvezde.

Mladen joj nasloni ruku na rame:

- Kuda gledaš? Marija obrisa suzu :

- Tam o! Vidiš onu zvezdu? Ja je dosad nikad nisam videla! To je nova zvezda!

Mladen poznade Marsa koji bleštaše svom svojom crvenom svetlošću i treptaje isto namigujućina ovo dole što se zove bura u srcu. Da li je on te verija esjao nego obino, da li se samo kroz vla ne oija rasturaše njegove zrake, - tek iMladenu beše kao neka nova zvezda. Onmetnu eniruku na teme i poljubi je uelo :

- Nije, sine, nova zvezda; ona je uvek na nebu. Pogledaj je! Mo da je to tvoja zvezda?

A Mars kao dvostrukom snagom da zasvetle tako silno, pa opet tako pomirljivo i tiho.

Rano sutra došao je k njima Janko s jednim pismom u ruci, kojim ga, veli, poziva sestra na smrti.

Na rastanku rukovao se s Mladenom sedam, a sa Marijom etiriputa. S Mladenom i Katani em se i poljubio. Iz kola se nije više osvrtao .

Od to doba prestao je baviti se ljubavnim predmetima, i kad god bi ko po eo govoriti o tome, on bi dokazivao da su to same "švapske bljuvotine". Ali ipak svake godine u inipokakvu budalaštinu. Jedanput se fotografisao s crnogorskom kapom . ujem da se upisao iu farmazone. A pre nekoliko dana vozio sam se preko Mišara. K oijaš m ipri aše kako je preklane vozio tuda jednog gospodina koji, kad izi oše na mesto gde je podignut krst "Poginulim Srb-junacima", re em u da stane.

- Gledam ja šta e! A on: hajd', hajd', pa upravo do krsta. Skide onda kapu, kle e, prekrsti se, pa poljubi najpre krst, pa posle zemlju. Posle opet sede na kola, pa teraj dalje! avo ga znao šta mu je!

- Kako je izgledao, o iju ti? On mi u dlaku opisa Janka.

Napomene

1. Karl Lemke, nemački estetičar, znatan Popularnom estetikom (1865) prevedenom na više jezika.

2. Rasprave o modernoj politici

3. O suštini nauke o muslima

4. Engleski pisac Makferson napisao je po narodnim predanjima škotskim kolo epskih pesama koje je izdao kao da su od staroga keltskoga Omira - Osijana.

5. Latinsko ime ("maka") rodu grabljivih sisara, u koji spada, osim lava i mačke domaća i divlja, još tigar, panter, jaguar itd.

Sve će to narod pozlatiti

I sum rak se po e hvatati, a la e još nema. Svet koji ju je i e kao po e se razilaziti. Ode ide ko s crnim zem i kam a i kapetanica s bajatim licem. O doše i oba praktikanata, s Markom stolarom, svadivši se najpre s gostioniarom što im je to io još prošle srede otvoreno pivo. Po oše i ko ijaši nude i se da po dva groša voze u varoš; ali ve ina, "radi apetita" ili "opruganja nogu", ode pešice zametnuvši prut na rame a palac od leve ruke za špag od pršnjaka. Ni ena Marinka magazad ije ne htede sestiu kola ve po e sa svojim malenim društvom pešice, okre u i as po le a onim a s kojim a je govorila i to ne iz nepristojnosti, ve prosto zbog tepeluka koji tako bezazleno blistaše, kao da je Zaje ar procvatio, a kroz Knja evac protekla reka od mleka.

Sunce se beše raspelinulo u dalekoj prekosavskoj ravnici, i sam o još povrhmesta gde ga je nestalo pruhu se u nebo

duga ke, svetle beli aste zrake, kao da je otud sa zapada pomolio neku grdnu šaku sa raširenim i nagore okrenutim prstima - upravo onako kako to prave dobri i r avim oleri. Sava, koja je bila tako opala da se gotovo na svakom mestu mogla gaziti, sanjivo oticaše, odbijaju i slaba ak crvenkast refleks od obla ka povrhnje.

Zamalo još, i svet se sasvim razide. Osim slugu i inovnika parobrodskih na obali stajahu još samo dva oveka, - jedan u fesu i akširam a, drugi u munduru i mamuzama. Onaj u fesu - B lago je kazandija - ceo dan nestropljivo hodaše: svaki as zapitkivaše koga pošto god; obrtaše se neprestano, kao da ga cela snaga svrbi pa ne zna odakle da se po ne ešati; ula aše u stani nu gostionicu i isto kao da e odocniti usplahireno istravaše ponovo napolje, upiru i pogled daleko preko mirne Save. Njegovo lepo izbrijano, isto lice, s lakim površnim borama, nalik na one oblake na ilibaru, sa sedim zolufima i brkovima, stajaše nekako u kontrastu s malenim, plavim, vedrim oim a koje ivo, pa ipak s pouzdanjem, skakaše s jednog predmeta na drugi. Ibuk je neprestano dr ao u zubima, pale i lulu istresenim kokicama. Svaki as je zapitkivao im om ke i agente: Što nemala e? Da li ima kakva depeša? Je li voda takomala? Vu eli kakvu tereticu itd., - na što mu im om ci i agent, s uro enim gospodstvom stranih dr avljana, vrlo ukratko i osorno odgovaraše.

Kapetan, pak, po imenu Tanasije Jeli i, stajaše gotovo ceo dan na jednom mestu, podbo ivši se na sablju. Lice mu beše okrenuto strani s koje la a dolazi, a o i umorno i nestalno bludiše oko togamesta, kao ono sasvim izgubljena glav ina oko ojedene osovine. Na njegovu licu ne beše onoga hero noga izgleda koji se kadšto vi a i na pensionisanim potpukovnicima, pa ipak ono te opominjena om arinu iza koje se di e oluj, ode u i eram ide sku a i kape s glava. Puna ki, maleni, s obe strane postrjeni brkovi, malen ali podebeonos, osrednje sme e o i, rehave

obrve, okrugao obrijan podbradak i isti, masno u ti, ali ne
m ršavi obrazi, mala usta s poverljivim konturama, velike
ruke, aljkava uniforma, a kao sneg bela košulja i kao
mleko ista sablja, - sve to izdavaše gospodina i gejaka,
oveka od koga išekuješ da zna aranovati kadrili
o istiti oštricu, a opet te nimalo ne bi iznenadilo kad bi on
okrenuo damile a, obrisao nos salvetom ili akzabo
viljušku u lokumie.

On dakle stajaše, a kazandija se neprestano vrtijaše.
Naposletku, kad mrak stiepre lae i ne mogaše se videti
ni zlatan pervaz na agentovoj kapi, i njih se dvojica
pokunjeni vratiše u mehenu.

- Nema je, pa nema! - ree kazandija ljutito kao ovek
kome ne ide karta.

- Nema je - ree i oficir, ali mirno, kao periodičan
inovnik koji zna da posle pet godina mora do iklasa.

- Štoli, Boe? - ree opet kazandija. - Valjda..., ta da...
ovde i nema Turaka... A la a se valjda i ne moe
bobandirati?

Kapetan u ti.

- Kogavi ekate? - upita opet Blagoje.

- enu!

- A ja sina! Ranjen je.

On se malo strese, brzo stade istresati skoro punu lulu i
ponovo je napunivši i pale i nastavio preko ibuka:

- Ali lako, sasvim lako! Pisao mi je njegov drug Jole.
Ovde i ovde! - on rukom pokaza sasvim neodreeno:
najpre preko leve pleke, pa onda du cele desne noge.

- Sam o ga okrzlo! Otpušten je ku i iz bolnice da se

popravi, pa posle u ime Boga opet!... I treba... treba goniti peksijana!... Sam o neka nam je Bog u pomoći!...

- A šta vam je sin? - reče kapetan, po inju i u estvovati u istoriji kazand ijinaj.

- Moj sin? - Kazand ija! Eh, da vidite kako taj radi. U njega ruka, vidite, ovde deblja nego u mene noga ovde. Ja sam zbog ovih oskudnih vremena prodao sve što sam imao - šta emi? -, samo sam alat ostavio. Ali dok je njegovih ruku i alata, bi e nam a dvojici hleba, pa baš da nas je i desetoro.

- Znam, znam - reče kapetan -; ali šta je on u vojsci?

- U vojsci? Pešak! Jest, pešak! Ja uvek ka em : ti, brate, ti bi trebalo da si tobdi ja. Ti bi lepo mogao povu i top. Posle, ono kad grune - m ilina oveku uti! A li on ho e u pešake. Ka e: ovo vredi, - ako eš na puškom et, ako eš za gušu! Strah te pogledati kad se nalju ti. Taj gde udari, tu trava ne ni e!

- A gde je ranjen?

- Bogami, ne znam. Ne znam - badava! Pisao mi je, istina, njegov drug Jole, ali ja sam zaboravio. Sm ešna im ena tamo. Evo pisma! U dve borbe - u dve...

On izvadi sasvim masno i izguvano pismo iz ur eta i predade ga kapetanu koji ga ponese u ruci da ga pro ita spram sve e u m ehan i.

U oše u m ehanu sm asnim duga kim stolovima, a avim zidovima i od muva upljuvanim sahatom. Na vratima koja vode u avliju stoji napisano obligatno "Sre na Nova godina" itd." a ispod toga "Ilija! Srem evi 14 gro: od-raki". Na sredi tavanice obešena lam pa kiljila je, jedva probadaju izrake kroz ve sasvim crno staklo. Nasred srede stajaše jedna drvena stolica sa slam nim sed ištem i

slomljenom i tako živopisno ispruženom nogom kao da hoće da se fotografira.

Kapetan sede na dugačku klupu kraj prozora i počinje čitati vrlo zamrljano pismo. Blagoje skloni najpre onu stolicu, psuju i "što će ovo čudo ovde", sede posle prema kapetanu, zagmu rukav od ur eta i pogleda po stolu, htevši se nalakčiti. Ali se odjedanput, trevide i po stolu grdnu, crvenkastu masnu mrlju.

- Ej ti, more! E, ovo je baš preko jega! Gledaj ti, molim te: malo ne pokvarih koporan! Uješ ti, bre, hodi ovamo! Obriši ovo!

Odnekud iz mračnog ugla dovuče se jedno prljavo stvorenje.

- A šta je ovo ovako masno? Je li, magari e?

- Pa, mehana je, majstor-Blagoje, - reče prljavo stvorenje s toliko nepobitnog razloga, da se Blagoje razgoropadi:

- E, gle ti njega! Meersi tinekim udrac! Pa valjda ne sede svinje u mehani?

italac će se vrlo ogrešiti ako pomisli da je Blagoje kakav angrizalo, - boće sahrani! Sada je on samo u groznom stanju od nestrpljenja, pa traži samo sebi zanimanja. Pristao bi on sad i da se bije, i da ga biju - samo da mu proćevrem e. Nije on, inače, bio baš ni vrlo razgovoran čovek, i veerašnje njegovo upravo napadanje na svakoga koga sretne beše samo očajnički pokušaj da razagna čamu. Zbog toga on opet juriša na kapetana:

- Jeste li videli onoga s nogom?

- Koga s nogom?

- Ta onoga bez noge?

- Koga bez noge?
- Ta onoga sa štakom ?
- Koga sa štakom ?
- Sa štakom ! Onoga što su mu doktori odсекli nogu!
- A što su mu odсекli?
- Pa, ka u, hteo je da umre od rane što je dobio na Javoru, pa mu onda odсекli nogu, pa sad ide bez noge... Zar vi ne znate onoga s nogom?
- Ne znam - reče kapetan - nisam ga video.
- Pa sve prosi pred crkvom!
- Hm!
- U h, Bože! - Blagoje se strese. - Ovakav badrljak amo! Bolje bi mu bilo sto puta da je umro! A on ništa - živ! Pa još puši! Ništa mu, kaže, ne škodi!
- Pa dabogme!
- Samo to mi se ne dopada što prosi.
- Pa mora da jede!
- Znam! Ali on kad je u ratu izgubio nogu, treba da mu se plati! Lepo da mu kažu: Na ti, brate! Hvala tebi koji si za nas prolevao krv, i take stvari... Ovek je, u neku ruku, to se vidi - kako da kaže? - izgubio nogu, ide na štaci! Sad njemu treba da jede, da pije. Hoće, bogme, i lulu duvana... Ovek je...

Kapetan se oseti pozvan da objasni kazandiji položaj invalida:

- To je lepo što je on za svoju zemlju osakatio sebe. A li

zato on ne može tražiti sad da bude savetnik. Vidite: svaki onaj koji je prolio krv za svoju zemlju treba da se računa u sreće, jer se odužio svojoj majci, svojoj zemlji. Svaki je dužan svojoj zemlji, zemlja nije nikome ništa...

- E, znam i ja te vaše filozofije! Znam ja, ako eš, i "zemlja jesi, u zemlju oditeš"! Ali daj ti, brate, što god ušiva usta! Vidite: to je isto..., kako da kaem?... to je strašno pogledati! D ovde odse eno, - a ovek ho e hleba! Pa sad zar da prosi? M ora! N e m o e da ore, n e m o e da kopa! Pa još, m o e biti, poneki put slabo što i naprosi. B re, da je m eni vlast, ja bih i znao šta bih radio! Ja bih lepo izku e u ku u. U em , unutra sedi gazda i jede pite od oraha. - "A, ti jedeš pite?" - "Jedem!" - "A je li krv jeftinija od pite? A kamo onome onde s nogom?" - "A šta m e se on ti e?" - "H a, ne ti e te se, je li? D aj ovam o, doktore! Jedan, dva, pet, - koliko ih treba! Dede seci! Secite mu noge ovde! Jok, ne pitam ja treba li ili ne treba: seci ti samo! Tako! Sad vidi kako je onome onde! Ha sinko!"

Kapetan v ide da se s B lagojem ne da objašnjavati u višim regionim a. On se spusti ni e:

- Tako je, tako je! Ali e oni i dobiti svi pristojno izdravanje iz državne kase kad se svrši rat. Nemajte vi brige!

- To, to, moj gospodine! Samo ako je to zacelo i onoliko koliko treba, da ne stoje opet pred crkvom i da ne prosja e po vašarima. Zar kad bi neko zbog mene izgubio sam o mali prst, pa ja... A ovam o drava... S lušajte!... Zvi di!

- N e zvi di! - re e kapetan.

- T a zvi di, B og s vama.

B lago je istr a navrat-nanos napolje. Malo posle vrati se

pokunjen.

- M ora biti da je neko vabio vaške. A im a i ugursuza, pa duvaju i u klju . Tu pre, kad je ono S reta išao u B eograd , a onaj obešenjak M i in sakrio se za direk , pa pišti u klju . Svi poskakaše, i sam na elnik sko i! Posle se sam o vratiše - i na elnik se vrati. Psuju onoga ko je svirao - i na elnik psuje, a ne zna ko je!... Ja... O , brate, ja ne znam što se to tako zadocnila! D a li je to još kadgod bilo? Je li ti? Ej, m om e! H odiovam o!

Ono prljavo stvorenje pomoli se opet.

- Je li se la a još kad ovako zdravo zadocnila?

- Ne znam - re e stvorenje .

- N e znaš? S m etenja e! Pa šta ti onda znaš? Š ta im aš za pi e?

- Svašta! - re e stvorenje glupo se sm eše i.

- Pijete li vi rakiju? - re e B lago je okrenuv se kapetanu .

- Ne!

I ja slabo ... A m a šta da se radi sad? ekaj-de!... Je li to zvi di?

U u ta i sluša .

- A ja... D onesi rakije! N e m o e više ni da se puši. V e m i srce pocrne od duvana! P i! T a ovo nekaka šom a. Parna! P i, pi!

Pošto istrese poli , kao da m u o i m alo o iveše i ceo izgled dobi mirne odsudnosti.

- A la m i je i to la a! S an im ona ide br e od kola! D a je ovek seo na kaku m u drago m rcinu - gde bi bio dosada!

Piha! Šta velite, na dobrom konju?

Svi konji ki oficiri vole da govore o konjim a, pa m a to bilo i s kalu ericam a. I našem kapetanu isto senuše o i. On je izvesno m islio na kakvog araplju kad re e:

- Za osam sahata!

- Za osam, bogami! - re e B lago je kom e je ova pristrasnost išla u ra un. - A ovo je ve koje doba! D a sam ja samo znao!... Nego ne bih ga, opet, smeo tovariti na kola. Istina, njegov drug Jo le ka e: lako je ranjen, sasvim lako; ali, znate, rana je, a ja bih njega na kola! Eh, kaka je bila u m og m ajstora kobila!... E j ti, slepi m išu! D onesi još rakije... Kobila kao srna! Pa samo ovako savije glavu.

On izvi ruku tako jako, kako bi otprilike izgledao konj sa slomljenim vratom.

- A m a zar ti nem aš bolje rakije? E j ti, pupav e! K a i gazda-D avidu da ja ištem rakije. "D obre!" ka i, "gazda-Blagoje!"... Ovako savije glavu! Ama tu trebaju ruke! Da puknu vuku i! Ona kad tr i, pa sve ovako, - on turi glavu m e 'noge - a ja dr i, dr i! Pa naposljetku, kad ništa ne pom a e, a ja u stog ili u tarabu, u zid, gde stignem ! N išta ona pod nagim bogom ne vidi, samo kad jedanput uhvati huk! A ja u plot, pa kad lupi glavom, ja mislim ode do avola i ona, i ja, i kola, i sve! A ono ništa! Pa posle još ide mirno kao buba! Ali niko drugi nije umeo s njom kao ja. K alfa V idak išao jedanput po bakar na Savu, a ona samo ovako - on opet turi glavu m e 'noge i ispru i bradu kao da m u je em u ustim a. - Vidak ispusti uzde, pa legne u kola, a ona sve preko agr a, pa po jendecim a, pa tr i, pa tr i, pa tr i... Zvoni! Jelte da zvoni? D a platim !

On opet istr a napolje, ali kad se vrati, na njegovu licu beše nestalo nestrljenja, i glupa veselost livaše iz o iju na koje, po izrazu m ojih zem ljaka, ve po injaše curiti

rakija.

- Kakav je to konj, upravo kobila! Majstor metnuo jedanput jedan sanduk - ovako ovo liki, ne znam šta je hteo! A ona: em na zub, pa ovako! Pa kako je letela, onako u avliju! A kola zaka e; pa stra nji to kovi ostanu pred kapijom, a majstor u kapiju, a sanduk njega po glavi, a prednji to kovi kod ora, a kobila pred ku u, a m i da um rem o od... od... A m a šta su ti odvugle ove igice?... D aj jednu išku!

K apetan ga više ne slušaše. N jegove m isli behu daleko : ak u K nja evcu. Tam o m u je bila ena kod m atere ekaju ida se oslobodi brem ena. A li tada su tam o bili i erkezi. U asne kom binacije sevaše kapetanu kroz glavu. Sva varvarstva koja su po inili ovi ljubim ci Evrope slikahu se ivim bojam a u njegovim m islim a. A povrh svega stajaše desperatna neizvesnost; jer otkako je pošao u rat, sam o je dva pism a od ene dobio. U oba m u pišaše da e do i im se porodi i digne, ali od poslednjeg pisma beše prošlo ve pet nedelja, a Turci došli na T resibabu, a erkezi ruše njegovu ku u i pale m u postelju na kojoj m u m o da ena le i. Pa ipak je on iš ekivaše. Im a u oveka jedna ica, la ljiva kao slu aj, pa ipak je zovu "predose anje". Ko god igra na lutriji, taj pri svakom vu enju im a predose anje da e dobiti, i nikada se ne udi po svršenom vu enju kako ga je prevarilo to predose anje. A udari li sam o jednom ina njega slepa sre a, on ceo svet uverava da je znao da e dobiti, jer m u se sve bese tako inilo i nikako druk ije. I kapetan Tanasije ve tre iput uzam ance dolazi ak s pozicije na la u, s teškom m ukom izm oljavaju i dopuštenje od kom andanta, jer m u se sve injaše da ga danas ne e prevariti slutnja. A li evo baš u ovaj paru inim u se da nisam a la a ne e više do i. O n postade nestrpljiv kao i B lago je. P revrtaše m isli da proseje iz njih ono što je crno. O de u K nja evac gde se rodio; u e u svoju ku u, sede pod orah koji je posa en onda kada se kapetan rodio, a koji sad na svojoj periferiji nosi suve

grane. Tu sahrani oca i mater, tu preko puta zamilova
devojku, tu uz ku u odnese kum u lim un i poziv na prsten.
O, kako m u tu beše drago sve: i stari orahov orm an, i
zarfov i oteti od nekog turskog paše u prvom našem
ustanku, iskrhani nogari za kacom u podrumu, i ikona
svetoga Nikole s dvokrilnim i uvijenim nosom, nalik na
dva pu a, i fistan u sara ani, u kojem se njegova m ajka
ven ala, i opet, opet, i povrh svega: veselo, blago i
puna ko lice njegove ene, i stidljiva nada da e biti
otac... i..., ne, ne m o e biti! Ta, ako su i Turci, nisu
zverovi! O n se potrlja po elu hte vši razgnati ove m isli.

- M ajstor je, i bogzna kako, rad bio da se o drebi -
nastav ljaše B lago je gledaju i neprestano u m esto na kom e
je kapetan još pri po etku sedeo. - Dabogme! Jer to je
hala, nije konj! E, ali tako...

K apetan ga m irno slušaše, kao onu šetalicu na sahatu. N i
ona, ni B lago je n im alo m u ne sm etaše da dalje nastavi
svoje misli.

O pet je na starom m estu. O pet plam te ku e i po ulicam a
le e nagr ene lešine...

Tek oko pono i on se izvali na klupu kraj prozora bacivši
najpre još jedan pogled na lam pu koja sve slab ije svetljaše
i sve gr e sm rdijaše i na B lago ja koji hrkaše turivši glavu
m e 'noge i pru ivši obe noge napred, kao da dr i uzdice.

Zalud se kapetan m u io da svede o i - san njegov behu
okupili erkezi! Tek u sam u zoru kao da m alo pridrem a,
ali tad se za u kroz m rtvu no ravnom ermo lupanje
to kova i uzvikivanje onih što m ere vodu s prednjeg kraja
lade; pa onda pištaljka stade buditi uspavanu poslugu na
stani noj la i. K apetan sko i; sablja m u se o tište i sa
zveketom lupio zem lju. I B lago je se tr e.

- Ne eš, bre! - re e on i kao da ponovo povu e uzdice i

ponovo zaspao.

Kapetan istrana polje u sve jutro. Jedva je disao. Neizvesan strah vladaše njime. Onu trk do trada do stani ne lae. Dokopaba enalatsla ekoja dolazaše i stade je vuisebi. I tamanda zametne uena kazuk, a u gomili sveta opazi jednu enukoja izdi evišeglave dete u pvoju. Kapetan baci u emom cim a koji se udiše njegovu poslu, zanesese imalo što nepade u vodu. I kad mu ena u onoj tišmi i guranju pade na prsi i predemu sina, prvo suze, pa onda poljupci po ešepadati na puna ko detence koje se nimalo nesraše na svog dosad nevi enog oca.

I ena je plakala - to se ve zna! I druga jedna postarija ena iza nje - i bez toga ne ide! I najzad i detence ototANJI.

Oni brzo pre oše preko mosta i skloniše se u stranu prave im esta drugim putnicima koji se guraše zajedno sa svojim prtljazima, jer još ne beše nijednog ko ijašani nosa a.

Kapetan htedem nogo štoštapitati enu, alinikako da otpone; naposljetku mu se odreši jezik:

- Me er, ti si iva!

On je uhvati iste e zam išicu, kao hte vši se uveriti.

- I ovaj mali! Ti, ti, vojni e! A šta ti ja koješta nisam mislio! Bo e, Bo e!

On obrisa lice rukavom i dr e idete nastavi:

- Znao sam, zaceo sam znao da eš do i. Tako sam baš u dlaku ra unao. A nana?

Teku taj par on ugleda onu staru enu i potra joj ruci:

- Hvala Bogu, sam o kad ste svi ivi i zdravi! Kad je sve

dobro!

Stara žena briznu u pla :

- Daleko smo od dobra, sinko! O stado smo bez kuće i kućišta.

Kapetana kao da neka ledena ruka šepa za srce ali ta ruka isto tako naglo popusti, jer on u isti mah opazi kako se preko uprijeke jedan ovek u prostom vojni kom odelu, a bez desne noge i leve ruke,

- Uti! - reče kapetan suzom na licu. Brzo predade dete eni, pa pritrubi bogalju. Pothvati ga rukom ispod miške i pomogemu da zakora i jednu gredu koja se bila ispretila na mostu.

- DANIŠI TI, VOJNIČE, GAZDA-BLAGOJEV SIN?...

- Jesam, gospodin-kapetane! - reče vojničik sastavljajući nogu i štaku i dotaknuvši se po vojničkike. Ali ga štaka izdade i on se pridruža za jednu gospođusku etom i zem bilom koja vrisnu i odskoči u stranu.

- TU TI JE OTAC! EKAJ DAMUKAEM!

Kako beše tek zora i putnici neodlučno stajahu na obali, to i nehotice svi obratiše pažnju ovoj sceni.

Kapetan ottra napred u mehanu da probudi Blagoja. Svet se raskloni u dva reda puštajući invalida: krasnog, jedrog momka, s muškim licem i alostivim osmejkom oko usana. Sve beše u njega: i snaga, i zdravlje, i lepota, i opet - ni ega ne beše! Sve ličese na razlupanu skupocenu porculansku vazuu.

On poe polako napred. Za njim pristade kapetaničica s majkom i detetom, pa onda ostali svet, svi uteiki kao u nekom sveanom sprovodu.

U taj par go log lav B lago je istr a iz m ehane:

K apetan posko i i dohvati ga za ruku:

- S tani! O n je teško ranjen! Z dravo teško!

- K ako teško? K o to ka e?... E vo , evo pism a!... N jegov drug Jole...

Z veraju i na sve strane, on pro tr a pored invalida i zaustavi se na kraju publike:

- Pa gde je?

- Tata! - viknu vojnik m ilostivno okre u i se na jednoj nozi i podupiru i se štakom . - Tata! Ta evo me!

Blagoje se kao munja brzo okrete. Stade pred sina. Gleda ga, gleda - pa onda tresnu o zemlju.

N iko ne m išljaše da ide svojim poslom . S vi prisko iše, poprskaje ga vodom . D am a s ku etom i zem bilom turi m u nekakve kapljice pod nos. B rzo ga povратиše i d i go še na noge. O n se prvo obrisa od vode kojom su ga polivali, pa onda zagrl i sina, ali tako naglo kao da se bo jao da e m u pobe i!

D ugo ga ne pusti. A i kad se odvoji, on ga gledaše pravce u o i, ne sm eju i n ikako spustiti o iju do le gde je nekad noga bila.

- H vala B ogu, sam o kad si ti i v! S ve e opet dobro biti. O vo, - on rukom napipa štaku - ovo e narod pozlatiti! Je li tako, bra o?

S vi prisko iše odobravaju i.

- E to ja, - re e kapetan - ja prvi dajem... - on stade preturati špagove, ali na e sam o neko liko krajcara, - ja evo dajem sahat i lanac. Na!

- Hvala, gospodin-kapetan! - re e vojni k , isto onako pozdravl jaju i kapetana. - D r i, tata! Ja nem am ruke.

- Evo i ja ti dajem m oju ilibarsku lulu . V red i dva dukata - re e S tevo praktikan t.

- H vala, bra o! D r i, tata!

- Evo ti da kupiš duvana! - re e M arinko m agazad ija i pru i m u neko liko dukata.

V ojni k , s m ukom pridr avaju i štaku , skide kapu i podm etnu je m agazad iji da turi u nju novce.

- H vala, bra o. D r i, tata!

Blagoje uze kapu u obe ruke, metnu u nju sahat, lulu i dukate.

N arod po e redom spuštati u kapu. M e u putnicim a beše i bra e R usa, sa onom , kako oni vele, "širokom naturom ". O ni nem ilice davaše.

V ojni k se zahvaljivaše neprestano sa: "hvala, bra o!, hvala, bra o!", ali m u glas postajaše sve više i više zagušljiv. Te dve re i po eše dobijati odsudan ritam , kao u slepaca na vašaru , i on kao da sad prvi put oseti sa svom snagom nepokolebljivog uverenja da je bogalj i prosjak. I najzad prosuše se tihe, krupne suze, kao m ajaska kiša.

- Gle, gle ti njega - re e B lagoje. - Zbog tak'e sitnice pla e! Pa šta m i je to? Jedna noga! E , hej! Sve e to opet... - on um alo ne re e "narasti", ali se opet ustavi: - Sve e to opet... A m a je li ti ja ka em da e to sve narod pozlatiti?!

Pa onda ujedared i sam briznu u pla :

- A što e m i sve ovo?

On baci preda se kapu s poklonima i kao lud pogleda u

nebo, kao da odozgo čeka odgovora.

- Hajdemo-te odavde! - reče kapetanica. - Ovde je nesrećna, a mi... - ona pogleda u obe noge svome mušiču i u pune obrašice svoga deteta... - mi smo, hvala Bogu, srećni i presrećni!

Tada su odveli Blagoja i sina s poklonima na karucama u varoš. Ljudi dobra srca činili su im donekle poklone, ali sve se na svetu ogugla. Sve izbledi: i oduševljen je, i ljubav, i dužnost, i saaljen je, i nemoguća više poznati, kao ni Topuzova vranca koji je nekad dobijao svaku trku, a sad okreće suha u.

Kapetan je opet oziđao kuću na istom mestu u Knjaževcu. Pokrio je, istina, kao što se kaže, hartijom, ali mu je ena pvesela, i sin i zdrav, i upaga ve za brkove. I Blagoje je još donekle govorio: "Sve će to narod pozlatiti!" Posle je okrenuo na: "Sve će to tebi Bog platiti!" Na posledku se propije i tu skoro umre. A njegov sin prima *izdržavanje* iz invalidskog fonda i - prosi!

Morate mu, ako ćete, udeliti.

Ovo je moj prilog!

(1882)

Vetar

Bio je red na njega, na Janku. On je ovako prišao.

Kad sam se vratio "ozgo" u Srbiju, dobio sam mesto u ministarstvu i liveo sam samajkom od moje plate i njene male ušteevine. Liveo sam o lepo i zadovoljno! O sobito je moja samajka bila zadovoljna što joj nisam doveo "iz Pariza kak u Švabicu", pa da "ne umes njome ni govoriti".

I ja sam bio zadovoljan što sam ne enjen. Imada je m ajka po esto navijala da joj dovedem "odmenu", ništa m enije vuklo pred oltar. Nije da sam ja iz principa eleo ostati ne enjen, nego - ne znam ni ja! Naprotiv! Ja sam sasvim delio nazore m oje m atere: "sve sa svetom i kad je em u vrem e", ali sam sve to ipak ostavljao vrem enu i slu aju. Slu aju? - Jest! Ja "bolujem od slu aja", pa sam valjda malo i fatalist!

Dakle, tako smo mi iveli - dobro! A ikako druk ije m ogu iveti m ati i sin? On je njoj uvek, uvek dobar. Ona m e je još neprestano subotom m ila, davala m i savete, prišivala dugmeta na košulju, opirala se po kojoj elji i trudila se da odr i svoj autoritet; ali kad sam ja ve nešto u inio, kad je nešto bilo svršeno, onda je bilo uvek i - dobro! I ako bih se ja sam za nešto u injeno kajao i kinjio, ona m e je sam a razgovarala i dokazivala da je baš tako dobro kako sam uradio. Dobro i onda kad me je, dan pre toga, svom svojom re itoš u od toga odvra ala.

Bo em oj, kako su bile velike naše m atere! One su im ale praosnovne, vrste, proste principe koji su ispisani u svakom bukvaru; a dr ale su ih visoko, s pouzdanjem i malo koketnim ponosom, kao vitez svoga dobrog sokola. Nije bilo nikakva pitanja ni zadatka ivo ta, m a kako on bio te ak, a da ga one odmah lako i prosto ne reše. Nad apso lutnim teško am a uzdizale su se svojim visokim i istinskim religioznim ose anjem .

M oja se m ati m alo i slabo kad šalila. Po jedanput u godini dana ja bih joj legao glavom u krilo. Tada bi me ona eškala po glavi i govorila kao m alom detetu: "K u dravo m oje, ti slušaš m am u!", ali kao da se odmah i zastidela toga, jer bi uvek dodavala: "Tako sam te uvek mazila kad si bio mali!"

N ek ih puta posle ve ere ja zapalim cigaru i ka em :
"M am o, sedi ti! Idem ja m alo u kafanu, eka m e Joca

doktor!"

- Sedi, bogati, da se malo razgovaram o. eljna sam te. Ho u tom tvom Joci da ka em ..., ho u da m u ka em ..., treba vi, brate, obojica da se enite!

Mene kao stid:

- E , bogati, m am o ; B o e, zdrav lja! D ok budem im ao ve u platu!

- Dosta je, hvala Bogu, pametnome. Kad, ako Bog da, budeš im ao dece, sti i e i bolja plata.

Ja se još više stidim , ali se kura im :

- E , da bogm e, a im e u hraniti decu?

- Bog s tobom , ne govori tako ! A im e drugi svet svoju decu hrani?

- Jeste, ali ako ja uzmem sirotu? Moja mati se usprsi na stolici, uozbilji se i sve ano m e gleda:

- B og s tobom ! N eka je ona sre na i valjana, pa kud eš ve eg bogatstva?

Ja se sasvim oslobodim:

- A m a, bogati, tebi bi bilo svejedno baš ako bih se ja o enio i bez novaca?

- B og s tobom , šta govoriš koješta? N eka je sam o tebi draga i neka je estita. - Tako mi Boga!

O na se ina e nikad nije klela B ogom , a im ene je psovala što sam bio uobi ajio uz re "bogam i!"

N i ina e nije ona m arila za kakve sve ane izjave. A li je uvek, kad god je govor o m ojoj enidbi, uzim ala tako neki zna ajan, tajanstven i sve an izraz, kao da je govorila o

tome gde su joj stvari i kako da je obuku kad umre. Zbog toga me je nešto kopkalo da povedem razgovor, sam o da je vidim u takvom raspoloženju i da ujem da i ona rekne: "bogami!"

Posle toga ja još sedim i ne dičem se od stola. Pa lim još jednu i još jednu cigaru; a ona mi priča. Priča se uvek morala svršiti "moralom" koji ona uostalom ne interpretiše i ne guram i ga pod nos. Nije bar nikad rekla nešto nalik na "ova basna u i", ali je zato ipak volela da sna nija mesta istakne i ponavlja. - Volela je, na primer, da priča kako arhan el nije poslušao Boga, te uzeo dušu neke samohrane babe, a poštedeo majku sitne dece. Tada ga Bog šalje, te mu "sadmora" donosi i razbija kamen, i unutra su dva crva. - A ko se za njih stara? - pita Bog. - Ti, Gospode! - odgovara arhan el. - Tu se čakle o i moje matere. Ona, kao vrstan, pošten, oduševljen advokat, dignutim, zvonkim glasom i ispruženim kaprustom ponavlja teinu "moral" pripovetke:

- uješ - kaže, - ko se stara za ova dva crva? - a arhan el se uzvrdao, pocrveneo, gleda preda se: - Ti, Gospode! Ko nego ti?

Obi no posle takvih pripovedaka ja sam njoj davao *Kasiju caricu* ili *Dositejeve Basne*, pa sam ipak išao u kafanu da se naem s Jocom doktorom. Naenidbu, naravno, nisam nimislio, a o arhan elu sam izranije imao tvrdo uverenje da je on od te njegove afere samaslepa poslušnost.

Voleo sam jako moga druga Jocu doktora. S njime sam proveo detinjstvo i mislio s njime le i na am ovu dasku. esto sam jedva e kao da ga naem, pa sam posle pristajao i da ga pratim ak i po njegovim vizitama i da ga ekam i pred tu im vratim a. Dao sam se maltretisati i njegovim latinskim re im a i re enicama. Šta u? Voleo sam ga, pa sam sve podnosio!

Jedno poslepodne ja sam, kao i obi no, šetao s njime. On

me dovede u bolnicu gde ja obično sedim u njegovoj "kancelariji" dok on ne obiđe i ne vidi ima li što novo. Toga dana se on preko običajne zadržao, a ja iz duga vremena izimam istanem šetati dugačkim hodnikom. Ne znam zašto, ali nikad nisam smeo zaviriti u sobe gde su bolesnici. Tako mi se činilo da je tamo nešto teško, tamno, misteriozno! Gatke iz detinjstva: o doktoru koji ubija zdrava - ovekako sam otkrio kako je mogao ozdraviti od nekakve teške bolesti; i o drugom doktoru koji se dao iseckati na par eta pa zakopati u tle, i koga su posle našli zdravog i živog, ali, stoga što su ga prerano otkopali, bio je tek kao malo, novorođeno dete; pri rođenju sa sabljom na ruci, o "lekovima od smrti", o oživljavanju umrlih i o sahranjavanju živih, o gužama u srcu i - što kojekakvih budalaština: sve se to potenciralo u jednu monoguvu i klupce, i tako mi se činilo da bi se to sve poželjno snurati i odmotavati im bih stupio nogom u sobu gde su bolesnici.

Baš sam ja, šetajući po hodniku, počeo o tome razmišljati i padati u neki san iz ranog detinjstva, a Joca u taj pariz i iz jedne sobe i, videvši me u hodniku, uhvati me ispod ruke:

- Hajde, more, uđi slobodno! Ne e te niko ujesti!

- Znam da ne e!

Momak koji ga je pratio otvori jedna vrata. Mene bi stid.

- Izvoli! - reče Joca.

- Hajde ti napred!

On uđe. Uoh i ja. Zanimam njegov asistent, pa onaj momak.

Zatvoriše vrata.

Video sam jednu veliku, svetlu, visoku, istu sobu. Sobe

strane kreveti s belom prostirkom. Kraj kreveta mali sto i s ašam a, pljuvaonicam a, medicinam a i ponudam a. Momci, u duga kim i belim keceljam a i mekim cipelam a, lako stupaju po podu i pa lljivo gledaju u Jocu. - U sobi je bilo s obe strane - ne znam koliko - kreveta. Dva ili tri bila su prazna, u drugim a su le ali bolesnici. Neko je od njih bio pokriven i preko glave, neko je povisoko leškario, neko sedeo. inim i se da su podjednako obu eni ali nisam video kako, samo sam opazio veliko koštano dugme pod grlom u onoga bledog mladi a u uglu što dr i pljuvaonicu pod nosom i što m u je spreda na dva mesta krvava košulja. Znam da je u sobi bila tišina. Svi su pa lljivo gledali u Jocu i odgovarali mu mahom kratko, ali ne znam šta. Još m i se u inilo da su ga s poštovanjem i poverenjem pratili od kreveta do kreveta.

Pa dobro! Pa šta je to, vraga, što m i je tako strašno nase lo na grudi? Ta ovim a je ljudim a dobro! Oni su u istom, jedu dobro, uslu eni su, imaju valjanog lekara! Pa onda, eto, ja sam tu, ja sve to gledam. Nije m ogu no da su to one budalaste pri e iz detinjstva što m i i sad m atorom ne daju disati! Nije m ogu no tim pre što je osnov misterioznosti u lekaru, a lekar je ovde Joca, moj Joca. Nije to, dakle, ono od ega je m eni tako teško. A ipak m i je, i opet m i je teško!

Ja sam s nekom tugom i plašnjom gledao iz bele la lica i njihove izraze. Nisam uo ništa šta je Joca govorio s njima. Nisam ni osetio kako sam se vukao za njim iz sobe u sobu. U m eni je bilo sve neodre eno, tu no, v la no, m ekano, kao ona cicvara što je bolni ar skide jednom s obraza.

A jaoh! Strašne slike!

U osm o u jednu malu sobu. Bila su samo dva kreveta. Jedan prazan, a na drugom jedan ovek. On je sedeo licem okrenut nama i gledao je u nas. Oh, Bo e, kakav je to

pogled?!

On gleda u nas; videlo se da gleda u nas, ali mu pogled beše uprt za itav pedalj povrh nas. I što mu se mi više približavamo, pogled se sve više bližio tavanu.

A lice! Na njemu je bilo nešto tužno, pa - ne umem vam drukčije opisati - pa veselo! Poverljivo, blago, kurno, pa desperatno. A sve skupa strašno, nejasno i ukoeno.

I na mom drugu Joci video se jedan teak utisak. On priespuno ozbiljnosti i ljubavi bolesniku i pružim u ruku.

- Kako si, brat-oko?

Bolesnik dokopa srda no pruženu ruku obema rukama, pokloni se onako sedeina krevetu tako duboko kao da je hteo poljubiti u ruku lekara, pa gledaju i preko glave mom drugu odgovori glasom u komesam uo poverenje, desperatnu nadu, slepu predanost...

- Dobro e bog dati!

Strahovita i bezutešna misao senu mi kroz glavu.

Ta ovo je slepac!

- A? - upitah ja o im a Jocu.

On mi rukom pokaza tablu više glave bolesnikove. Na tabli je stajalo latinskim rečima, a pomome prevodu: "Sušenje onjeg ivca".

- E da što ose aš bolje? - reče Joca glasom koji je trebalo da pokazuje indiferentnost i pouzdanje, a u kome sam ja ipak uo usiljavanje za tešenje.

- Bolje, hvala Bogu! - reče bolesnik. - Baš ose am kad me gospodin pomoni udari na onu telegrafsku mašinu da

mi vadi vatru, a da mi rade nervi!

Ja dimem Jocu za rukav i m lataju i rukama i prevr u i
o im a pokušah da ga upitam : "Zar baš nema nikake
nade?"

Joca, poznatim m anevrom , zapevši nokat od palca za
seku ti i odapevši, dade m i znati: "H i !".

Neki me hladni znoj obuze. Ja pobegoh iz sobe i sedoh na
jednu klupu u hodniku . K roz otvoren prozor pirkaše s one
lipe sladak , m irišljav dah .

- Ne! - reko h ja. - V e i je onaj gore i od m oga druga Joce!
O n e dati *onome*.

T ad uh iz jedne sobe zagušljiv i bolan uzvik:

- Jaoj, moja majko!

A h! I knjiga i vo ta po e m i se otvarati.

To li je ono što m i tako pritiskuje grudi kad vidim ove
ljude! Oni imaju, istina, sve i sva, pa ipak oni nemaju
ništa! O ni nem aju svoga bole ega, nem aju ... m ajke!

A li onaj, onaj ovek! K o je taj ovek? Š ta m e to to liko
vu e njem u? Š ta je to tako silno i strašno, pa ipak tako
neodoljivo slatko u njemu? Je li to pobeda, jad, nevolja,
em er, i to m e vu e njem u, a ipak m e tera iz njegove
sobe; Zar ja nisam video stotinu slepaca, pa me ipak
n ijedan n ije po tresao vi še od kog groša!

Jao , ta ja njega poznajem ! T o je ..., ekaj, m o lim te!...

T o je!... N e, ne! O tkud bi h ga poznavao? N e m o e biti!

Joca izi e i uze m e ispod ruke.

O n preko ram ena naredi još nešto pom o niku , naziv lju ju i

bolesnike poznati na inom : "B roj taj i taj."

- A on? - reko h ja.

Joca m i pogleda u o i:

- B roj 17? N jem u , brate, m i inim o sam o ono što je u nas re "u tehe radi". To jest, zavaravam o ga da ne ostane bez one jedine ivotvorne i bo anske m edicine, bez nade!

U u tasm o .

Ali ja njega ipak poznajem! Ili ga, valjda, poznajem po onim m ojim veli anstvenim m olitvam a kad m i je bilo dvanaest godina; ili po onom pogledu kome nedostaje ceo svet; ili po ona dva crva u kamenu sa dna mora; ili po Šekspiru ; ili..., tek ja njega poznajem !... Ali nije, zaboga, ne poznajem ga!

im izi osm o iz bolnice, sreto sm o našeg druga M išu na fijakeru . O n stade, po trpa i nas u kola i odvu e na Savu , gde sm o se pošteno iskupali.

K upanje o ivi oveka i opet ga njija i uspavljuje.

Ja sam sm am om slatko ve erao. U nekom polusanom, gali lživom i slatkom raspolo enju slušao sam posle ve ere njene tihe pri e o "katanam a", o vladici što je u sam oubila koj nam eri sko io s gornjeg kata kroz prozor i ostao m rtav na m estu , o or u što je radio s m ojim ocem , o mom stricu koji se razboleo i um ro im je na staru ku u nazidao gornji kat i još o m nogom e koje em u .

M alopre okupan , kraj aše vina, kroz dim od duvana, ljuškan njezinim slatkim pri anjem - gledao sam je i mislio. Mnogo sam mislio, mnogo. I mnogo sam hteo da ka em , i kazao bih m ного da m e nije, ne znam zašto , stid . Da sam mogao, da sam smeo, ja bih joj kazao..., kazao bih joj: slatka moja majka!

U h, a oni u bolnici! Pa onaj što vi e: "Jao, m oja m ajko!"
Pa onaj!

B ez traga sve! N ije ni m oje srce ba vanska ravnica. B aš
ne u više nikako o tom e da m islim !

- Je li, m am o, kako se nosio onaj zlatan puš ul što ga ti još
uvaš u orm aru?

O nda m i je ona pri ala o svojoj svadbi. A h, kako je ona to
um ela da pri a! S asvim , sasvim druk ije nego G ustav
Droz^[1]!

I tako polako preturismo deset sati.

- Spava li ti se, dete?

- Bogami mi se spava, mamo. Kupao sam se!

- Pa hajde da le em o! Legosm o.

- Neka, - ka e m am a - ja u ugasiti sve u. Z nala je da ja to
volim . Je li to m oje podm la ivanje, spom en na davno
prohujalo detinjstvo, ali meni je tako milo kad ja sklopim
o i, predajem se pokoju, otpuštam stra u i opet znam da
m aj ino uvo sluša svaki m oj dah, da sve a još gori, da
njeno srce šiljbo i.

O se am kako m i se trese resica, kako talasi pljuskaju, ali
je voda vru a icrna kao m astilo. I M ojsilo ilid ar cedi
lim un i stru e so skifle u bazen. B u ! O doh pod vodu!
Jaoj, ala m e nešto guši!... U dav ih se!... Jao! - N ešto m e
hladno dohvati za per in i izvu e. Jaoj, one o i!

- Lezi lepo, sine, nešto ru no sanjaš, pa jau eš! H vala
Bogu! Ali kakav je to san? Sad sam budan, a? Ali kao da
m e neko ne im što zve i a ne boli lupi po glav i. Ja sko ih
i ispravih se u krevetu:

- Mamo!

- Šta, brate?

- Video sam onoga..., onoga..., kako se zove?... onoga i a..., i a- or a! Jest, i a- or a. Znaš onoga! Ja sam bio mali. Onoga što je radio s tatom! Znaš? Sad im oja mati sko i iz kreveta:

- or a Radojlovi a?

- Njega!

Sad se moram o vratiti natrag. Natrag sam nom za itavih mojih dvadeset godina! Ja u ispri ati svoja se anja o i a or u i sve ono što m i je m ati pri ala o njem u, o or u Radojlovi u. Ne brigajte! Ja u se truditi da budem kratak, tako kratak kako sam o m o e biti kratak ovek koji dolazi kod sarafa da za jednu monetu uzme drugu koja mu u onaj as treba.

Teno i ja sam sm ajkom proveo u krevetu sede i, i ovo je ukratko m oje se anje i - naš razgovor.

Pre dvadeset godina bio je moj otac trgovac na glasu i radio je orta kis or em Radojlovi em. Ne znam koliko su godina bili ortaci, ali u to doba, pre dvadeset godina, pojavi se kod nas vatra iz m agaze! Ja ne u da se upuštam u sve u ono doba m ogu ne kom binacije "otkud vatra!" Ne u da opisujem kako je m o j o t a c t a d a p u c a o i z d e f e r d a r a n a k a l f a J e š u , i k a k o j e t a j J e v r e m b i o b a m b a d a v a t r i m e s e c a u h a p s u , n e u d a ... , a l i n e ! N e u b a š n i š t a ! D a k l e , v a t r a s e b r z o o p a z i l a u m a g a z i . O d a t l e o n a d o h v a t i a r d a k s a š i š a r k o m , š u p u s v e t r e n j a a m a i s r a k i j o m , p a d u a n s c e l i m e s p a p o m , i o d k u e o s t a d o š e s a m o n a š e d v e s o b e . T a d a - a l i s m u k o m i b o l o m s e s e a m o v i h t e š k i h u s p o m e n a - t a d a m o g a o c a z d r p i j e d n a u a s n a g r o z n i c a . O n p a d e u k r e v e t , z a l e p i n e g d e v e z i k a t o r i - u m r e ! A o r e , k a k o m a m a v e l i , n i m a n j e n i v i š e , n e g o

po e kod drugoga raditi. Šta je sam nom ism ojom majkom bilo, - to je druga stvar! A li šta je s or em koji sad u ovaj par gleda u tavan kad ho e da vas "proguta pogledom ", šta je snjim bilo? To zna unekoliko sam o moja mati.

On, ka em ama, posle te naše nesre e bio je prvo ušinio le a, vuku ionu no vodu, pa je su tradan poguren došao našojku i i - sm ejao se! Ka e: "V ide li ti, seka-Soko, našu lim unaciju!" Pa onda je po eo, ka em ama, sitno, sitno da se smeje, dok mu nisu udarile suze i dok nije po eo sasvim grcati.

On da je ispod pazuha izvadio jedan itav som un i dao ga meni. Sasvim se lepo se am toga som una ionoga vezikatora što su ga zalepili tati. B adava! Ja sam video prestravljeno i isplakano lice moje majke, s tajanstvenim ose anjem slušao re "vezikator", m irisao paljevinu i a , ali ipak onaj hlebac što ga donese i a- or e neobi no me je slatko golicao; i zalogaji od njega tako su odsudno brisali sve m oje intenzivne utiske, kao etka skre om one za nas pune zna aja re i i slike što sm o ih m i ugljenom pisali po zidu od škole.

esto je, ka em im ati, donosio i a- or e som un ispod m iške i kupovao nam drva, sve dok, opet njegovim nastojanjem, ne bi pokupljena veresija i "mi" se razorta ism o, pa ja sm ajkom do oh tetki u Beograd i po oh dalje u školu, a on osta u N .

Od to doba i majka je morala raspitivati za njega, i evo svega što se o njem u znalo:

or e je tada po eo par etariti, ali kad se pokupi veresija, on po e za se raditi. ena m u um re, i on osta s jednim enskim detetom sam u svetu. Tada on uze svoju udovu sestru u ku u i punih sedam naest godina, ne skidaju ini dan nino skolena zaka ke, bogzna te ne bi i opet došao do zelene grane, ali ga o i po eše izdavati. On potra i

babama i lekarima, i ne aljaše ništa govore i: "Na što mi, brate, i ruke kad o iju nemam?" A li bolest osvajaše. Lekar u našoj varošici di e ruke, ali mu tada kazaše ljudi da mu se to samo navla i belo na oko, i da to mogu beogradski lekari da skinu, ili, kao što babica još u tešljivije i ubedljivije re e, da "apeliraju".

or e, ili upravo njegova sestra, prodade sve. Izvališe neki stotinak dukata i do oše svi troje u Beograd. Lekari mu rekoše da se ne mo e operisati, nego se mo e ne znam šta drugo pokušati, ali zato treba da le i u bolnici. On pristade. Sestra mu s erkom uze stan u blizini, a on s pouzdanjem u Boga u e u bolnicu.

U bolnicu, tu gde sam ga ja opazio.

- Dakle, ti veliš video si brat- oku u bolnici? Baš njega?

- Njega!

- Kuku meni! A šta mu je?

- Ne vidi ništa!

- Pomakni se s tog mesta, dijete! Kako, naopako, da ne vidi?

- Ne vidi ništa! - rekoh ja, a poznata jabuka zasede mi u grlo.

- Pa... im a li mu... leka?... Šta ka e tvoj Joca?

- Ništa!... Ka e... osušio mu se nerv..., ka e, sr od oka... osušila se!...

Ja po eh gotovo glasno da pla em .

I moja mati.

- Pa gde je, gde je?

- U bolnici.

- Znam ! A li m o e li m u se oti i? ... Š to god odneti? ...
ponuda?...

- M o e... Ja u kazati... Pa naš Joca!

V ideo sam još kako se "plavi od istoka". O se ao sam kako
i a o r e ne vidi to plavetnilo, i - kad sam se probudio -
video sam da je devet sati, i da je m o ja m ati, zabra ena,
dr ala pod m iškom jednu veliku pletenicu i u ruci bocu s
vinom.

Toga dana bila je nedelja. N isam m orao i i u kancelariju.
K ad sam se probudio, o se ao sam se um oran i, razum e se,
odmah sam sebi objasnio svoj umor nespavanjem, a
nospavanje, opet, o r evom sudbinom , koji kao da m i je
postao ro ak u neku ruku. A li kad sam video m am u s
hlebom pod m iškom i s bocom vina, i m o ja se "savest"
um iri, i, im je poljubih u ruku i rekoh "zbogom !", ja opet
zaspah.

Bog zna dokle bih ja spavao, da ne u h njene re i:

- H ej ti, lenštino! D i i se!

O setim i ruku m am inu kako m e eška po kosi.

Odmah se dignem.

Kakva je bila mama! Kako blaga, lepa, tiha, ozbiljna,
sve ana!...

Pri ala m i je m nogo. Pola kroza suze, pola, opet,
nam rgodivši se i sevaju i njenim blagim i ozbiljnim
o im a. Pri e je za injavala svojom filozofijom o ivotu,
obrazu, o sre i, o sudu i tako dalje, a sve se to, opet,
svršavalo jednim velikim Bogom .

Ja sam toga dana nešto upam tio što nikad zaboraviti ne u

i ne mogu. Video sam sasvim iznenada i za u en da je ona nalik na i a- or a. Ja ne znam kako to da vam ka em , kako da opišem , ali je sli nost neobi no jaka. Mnogo sam o tom e m islio , i sad m i se tek in ida sam tada ina njoj video onaj isti izraz lica , onu istu tišinu duše , ono pouzdanje , pouzdanje u - Boga!

- O tidi opet kad stigneš! - ka e m i m am a. - Otidi , javi mu se ; obi i ga , sirom aha , dok je još ovde . Ka e da e kroz koji dan natrag u N.

- N atrag ! A što ?

- Boga m i , u onoj m uci i nevolji ja ne znam ni šta m i je govorio . Znam sam o da re e da e da ide . Pitaj tvoga Jocu !

Ja se odmah um ijem , obu em i u ljudim . N isam hteo ni kafe piti , nego odmah otr im u bolnicu .

B ilo je ve blizu podne . Joca je bio , kako m i rekoše , odavna svršio vizitu i otišao . Ja se javim pom o niku i u em u " m alu sobu " .

Ali tek što sam bio otvorio vrata i video onaj zna ajan pogled koji , kad su vrata škripnula , beše uko eno upravljen povrh njih , - tek sam , velim , odškrinuo vrata , a neki zatvora koji ose am da je unutra , u m eni htede ih protiv moje volje i silom zalupiti i ostaviti me napolju . Ja juna ki otvorim širom i stupim slobodno unutra .

A line um em da kora am . Rekoh da sam fatalist ! I tada m i se u inilo da se nešto zna ajno sam nom zbiva , da se m oja sudbina rešava .

Soba je bila okre ena ... ne ! ... osvetljena ... ne ! ... ozarena nekom fosforastom , ljubi astom nekom ... , ja ne znam ni sam kokom svetloš u !

N a krevetu pokraj i a- or a sedelo je ensko stvorenje , i

ono je gledalo, i gledalo u mene. Ali taj pogled bio je nešto sasvim drukčiji od onog. I taj je pogled dolazio, istina, odozgo, ali se spuštao kroz moje i silazio još zahtevno u zemlju. Ja sam baroseo gore ne temenu rupu u dole za patos zakovane noge. I onda sam se znojio, kuvao, topio i naposljetku bio hladan kao ledenica.

Molim vas, malo da se izduvam!

Dakle ta devojka imala je crne oči, velike, tako da je od njih duvao neki vetar, i neka promaja me odmah uhvati i ukočicu celulevu stranu. Kosu i obrve bile su joj plave, te je zar tim više odskakalo ono crnilo, kao što kroz zemljane opkope jasnije i značajnije viri grlo topovsko. Stasa je bila srednjeg i sna nog. Nešto zanošljivo, mramorasto belo, vrsto i elastično se svijalo u gipke, obline linije, pune živosti, snage i jedrine. Sve miriše na proleće, izdašnost, plastičnost; ali to što ona sedi kraj onog, i njegov pogled i njen pogled, to ju je opet dizalo visoko gore u zrak ideala. Moje ranjeno srce počelo je klecati i najzad pokušavati da se poštapa na jezik, ali on se već uzeo i obamro.

U taj par pademina pamet što mi imati reče u jednoj prilici kad sam se zbunio: "Boga ti, dijete, ta ti si svetski ovek!" Padem i, dakle, na pamet da sam ja "bio u Parizu" i da sam "svetski ovek", pa izgnjem svoje srce kao *chapeau clique* i slobodno korakim napred. Poklonim se njoj, pa pružim ruku onom:

- Dobro jutro, i dobro! Poznajete li me? On uze moju ruku obema svojim, izvрте glavu na stranu i, sa strane gledaju i preko moje glave, počelo se njihati, kao zaušuju i da mi nešto odgovori. Ja mu priskočim u pomoć:

- Kaemimama... Alime on odmah prekide:

- Ta ti si, Janko! Gle! A kako da te poznam? Bila je seka Soka, i nadao sam ti se. Ali..., piha, kad je to sebe bilo! A

posle, - on me rukom pogladi po bradi, - kako da te poznam ? Puštate, brate, te brade kao popovi, pa ne može ovek ni da vas pozna. Onda, onda znao sam da si imao izme u obrva belegu od onoga firiza, vidiš! - On rukom htede da se dotakne devojke" ali je ona bila davno ustala i stala čak kod onog drugog praznog kreveta. - Vidiš! Još kao da se poznaje!

On se dobro zagleda u prozor, a meni izme u obrva metnu prst.

- Mami je prišla - rekoh ja, a oko mi ode za srcem i zakova se za devojku -, mami je prišla puno koješta za vas, a i ja se sam ...

Oh, Bože, ti koji si svemogući; ti koji si vaskrsnuo Lazara i koji si čak od vode načinio vino! Ti! Ti mi odreši jezik!

Ne eš?

E, hvala ti bar što si mi poslao pomonika!

Pomonik, to jest bolni kipomoniku e.

Dovraga! Bar je njegov posao ovde da gleda sam o ora.

Naopako! Da nisam - ljubomoran?

- Hteo sam - kaže on ora - da vas elektrišem ; ali sad imate društva. Ne, ne! Molim vas, svejedno, mogu ja posle podne! Ali, molim vas, meni je sasvim svejedno, ja još volim i posle podne. Baš sam ve umoran, a i vreme je ru ku.

On sede na prazan krevet, a pored devojke koja je stajala.

- A što vine sednete, gospođice? Molim vas, izvolite!

- Molim, gospodine!

Devojka sede na jednu stolicu čak kod furune, ja sedoh do

pom o nika na "prazan" krevet.

Pom o nik, svetski ovek, trlja ruke:

- Pa kako je, gazda- oko, kako je?

- D obro e biti, ako B og da.

D evojka se m enja u licu, bledi, i izraz lica po inje da se kruti i da se navla i nekom stravom i ozbiljnoš u. N jene obrve digoš e se na krajev im a, a ugnuše na sredi. O i se još ja e otvoriše. Iz njih je sevala tam a.

- V idiš li m oju ruku? - re e pom o nik m ašu i rukom ispred bolesnika, a gledaju i u m ene.

- Vidim, - re e or e - vidim, plavi se. Vidim prste!

- Prsten? - re e pom o nik s nekom bolnom ironijom .

- Vidim onako, plavi se!

- Pa koliko ima prstiju?

On metnu obe ruke na le a i, kao ovek koji pru a nepobitne dokaze, gledaše u m ene.

- A ? K oliko? M o ete li da vidite? A h, jadni or e! O n opet iskrivi glavu i, sasvim pored pom o nika gledaju i, re e:

- etiri! inim ise etiri! N e vidim baš dobro!... E , a što ti sad opet pla eš?

M ise osvrto sm o i vides m o n jegovu erku okupanu u suzama, s rukama stisnutim u krilu, s pogledom zakovanim za patos, ali ni daha, a kamoli jecanja da u sm o .

or e je video ušim a. O n se okrete upola njoj:

- A m a što ti pla eš, što srdiš Boga? E to gospodina doktora, pa i gospodina Joce. Je li onika u, oni valjda bolje znaju od tebe... Ka u... D abogme... N em o j plakati!

Levi kraj usne zadržta mu. On ne re e šta ka u Joca i njegov pom o nik: ali je meni bilo isuviše jasno da je mišljen je Jocino i njegova pom o nika trebalo da bude povoljno, ne or a, nego njegove eri radi. V ideo sam da je or e ne sam o hteo nego da je im orao da vidi.

Pa i pom o nik se izgubi. On htede da prisko i i a- or u, pa se obrte devojci, po e m latati rukam a i odsudno vikati:

- Ta da, dabogme... Onaj, onako... Znete..., da..., dakako!

- E to vidiš! - ka e or e. - Joška e gospodin Joca dok odem o u zelenilo, bi e još bolje!

Sad pom o nik po e m eni ozbiljno dokazivati:

- Razume se, dakako! Vazduh, pa zelenilo, pa kretanje, pa... sve to u neku ruku ubrzava optok m aterije i restitu iše organizam... o tome nema sumnje.

- O tome nema sumnje! - reko h i ja, tek da se nešto rekne.

A devojka isto onako se aše, isto onako ruke dr aše, isti pogled, suze - sve! I opet beše na njoj sve druk ije, sve kao obam rlo, obešeno, bez izraza! O ko njenih o iju, a po licu, kao po nekom platnu ivota, kao da je neko po eo zam azivati belo, belo, belo, daleko, pustoš, beskona nost, i samo kao da se tam o ak u dnu, u strani, jedva prim etno, nerazgovetno opa a jedan kraji ak neba.

Svi sm o utali. Pom o nik je prebacio nogu preko noge, cupkao, gledao u tavan i nam estio usta kao da e da zvi di. M eni je nešto igralo pred o im a, te m i se inilo kao da se or e s nekim rve. Tada se iz njegovog kao staklo m rtvog oka otk a i atom ledenog o ajanja i kao lavina padaše sve silnije i ogrom nije nani e: pregazi nas

dvojicu i zdrobi devojku.

Ona poklopila rukama i suza njenog oca pade u more njezinih suza.

Ne znam koliko smo utali.

onda on prvo obrisa oko, i pouzdanim, isto veselim glasom obrte se pomoniku:

- Ako emene tamo analizirati?

- Šta?

- Ta ovo, kako ga zovete? Ova mašina!

- Da se elektrišete? Pa to više ne treba. Ja mislim, a, što je glavno, i gospodin Joca, da sad treba samo da ste uzelenilu.

- Eh, tamogde ja mislim baš je zeleno! A ivode su u bogadivota! Šuma je, trava je, luftovi su!

Ja i pomonik se pribrasmo. Govorismo dugo o sve em vazduhu, o rovitim jajima, šetnji i o prirodi "koja radi". Prirodi onoj kojoj se ostavljaju ovakvi bolesnici. I to kao da i devojku donekle umiri. A okanam i sam veuze priatio nekom svom svojaku: kako je bio na samrti, kako su ga doktori veostavili, kako su mu palili sveu, a doktori savetovali da se ostavi "na prirodu", i, naposljetku, kako je tajnjegov roak sa svojom prirodom pobedio i bolest i doktore.

Ja se digoh. Oprostim se s onem kojim ire e da e uskoro na put, ali e do i da se oprosti smamom.

Oprostim se s devojkom:

- Zbogom, gospo ico! Bog e datipa e sve dobro biti! U ovakvim prilikama ja, kao laik, a naravno, sude ipo zdravojpam eti ipoznaju imo prirode, ja mislim da

izgledi, ako ne na potpuno ozdravljen je, a ono bar... vi ve znate.

Ih, ala sam glup! Pa gde je, opet, ta kvaka? Kao da su vrata dva kilometra od mene!

Toga dana posle ručka leškario sam na krevetu i razmišljao. Nije vajde.

Današnjim ojsastanak u bolnici na inio je na me silan utisak! Pokušao sam da ga "anališem". Ja nek iput volim da budem "filozof", pa da "hladno sudim". Našao sam da je utisak u osnovi tu ne prirode, jako tu ne prirode. Naravno, bez ikake muke našao sam i zašto je tu an. Pa ako se isim mo e uporediti svet, to je so im a, a ako se isim mogu o i uporediti, to je opet sa svetom. Pa još kad taj svet stoji predam nom, pa su te o im o je, pa kad ih - nema ni jednog ni drugog! - Onda sam dalje "analisa o", dalje, redom, iako mi se nešto, ja ne znam još šta, sve trpa predame i ka em i: "Hajd 'sad. uzm im ene!" "Hajd', turi mene napred!" Ali ja se ne dam. Ja snema kom hladno om sistem atski razra ujem m aterijal i ostavljam ono nešto naposletku, m adam i ono opet i neprestano iska e pred o i. I to kao da je nešto utešljivo, prijatno, slatko. Redom, redom! - Potresa me, dak le, te ina situacije - kratko i jasno! Potresa me moj odnos prema predmetu pa nje, m oji li ni odnosi, pa m oji fam ilijam i odnosi. Potresa me onaj grandiozan utisak na moju dobru m ater. Potresa me ose anje m oje nem o ida pom ognem oveku koji je pom agao nekad nejakom em eni i ostavljenoj mojoj majci. Potresa me... A li ne...! Na što sva ta kom edija? Na što pretvaranje, na što laganje sebe sama?

D ošlo m i isto da pla em !

K akav jadan "sistem", kakvo "filozofisanje"! Ja ho u da pustim srcu na volju, ho u da iscedim slast iz ove tuge,

ho u da m islim na nju! Jer ona je uteha iivot!

Eto. Ja tako volim i a- or a i tu im za njim, ja vidim, ja poimam, ja oseam svu njegovu nesreću, i sam sam nesrećan i bezutešan. Ali ja vidim nju pored njega, i sve dobija drugi izgled. Ona je uz njega ono što Vaskrs uz Veliki petak; ona je, po mome shvatanju, imala zadatak da ga, pored sve njegove nesreće, ipak usređi. Ona ega i usređiti! Ja vam kažem: ona ega usređiti!

Bar ja bih s njom bio srećan! Još kako!

Tada se opet u meni poče koprcati "filozof" i "svetski ovek":

"Lakše, lakše, mladici u! Ta ti, ti si video dosta oiju iz kojih su sevale malo oštrije strele, ali tvoja pariska uštirkana košulja uvala je tvoje ne no srce."

- Oh, Bože, šta to sve vredi? Ma šta ja radio, mene je ipak bila ponela, celoga ponela ta misao. Ja sam ogledao da je se otarasim, ali sam se opet, grevito i veselo koprcaju i se, predavao njoj, pokrivaio se njom i uvijao u nju, kao ono što golišava deca ska u u hladan krevet iivo s uzvicim a uvijaju se u pokriva .

Ne znam u em u sam proveo to poslepodne. Nešto sam kao pokušavao da radim i radio sam, - no mo ete misliti kako! "Srce" me je vuklo ponovo u bolnicu, ali mi je "razum" kazao da nje tamo nije. Bojao sam se da mama ne opazina meni kakvu promenu, pa im sam je opazio da dolazi u moju sobu, ja sam odmah trpao moju cigaru u usta i traio igice, dok mi ona naposletku ne izbroja sedam kutija koje su mi stajale pod nosom na mome pisa em stolu. Po injaio sam stotinu nekakvih poslova, ali - sve je išlo od zla na gore! Naposletku sam postao nestrpljiv i nervozan. Povrh svega toga bio je još i dan preko svake mere topao, te mi isto pripade neka muka. Pošto je ve bilo o ve emju, ja se obu em i odlum da

tra im Jocu, pa da idem o na kupanje.

Jest, ali gde sad da ga na em? A on bime, inimise, razbio i razgatio. Naravno, ne umu ja ništa govoriti o tome što me mu i, - što da mise, mo e biti, sm e je? - Ali em o bar pro eretati. Sve je to lepo, ali gde je on sad?... Pa ako ga još ne na em?

isto sam se dao u brigu.

Ali im ja iz ku e, a on na kapiju.

S malim ga nisam zagrlio! Nagovorio sam mu za minut milion gluposti: kako sam hteo da ga tra im ; da ga tra im kod njega kod ku e, da ga tra im u bolnici, kod bolesnika, u itaonici, u raj, u paklu, u...

- M ore, šta ti je danas?

- Ništa, brate, - rekoh veselo. - V idiš! Ja im am to - smeje se ti koliko ho eš, ali ja to im am : da kad nešto silno m islim , kad m islim da e m i se nešto desiti, da u se s nekim , na prim er, sastati, nekoga sresti, ili tako što, da m i se to baš desi! Eto, na primer, sad s tobom!

- Rotkve! U hiljadu puta nijedanput, pa - ništa! A jedanput, pa - zakon!

M eni krivo što on ne pristaje u m oje ludovanje. Lakše bi m i bilo. N aposletku, kad ve ho e da se prepire i sva a, hajd', i to je kakva-takva zabava:

- A što se ti, opet, praviš va an? T i m isliš: ako ti znaš da se bubregom ne diše, a, opet, da se u m ozgu ne pravi u - da znaš sve i sva?

U siljavao sam se da "do em u vatru".

Ali kad pogledah Jocu, ja se za udih. N ekakva m ra na tajanstvenost bila je na njemu. Tako mi je bio promenjen,

da sam izgubio svu volju za "disput". Bio je zamišljen, pa, rekao bih, i ljut, i kao da je s mukom pratio moj govor, kao da se usiljavao da se otrgne od neke teške misli.

Ili se to meni samo tako činilo?

Da vidim:

- More, šta ti je danas?

On se poe vrteti, pruživši najpre vrat i kreću i ramena; pa posle poe izdizati ruke kao što čini ovek kad ga svrbele a ili ga ste e haljina pod pazuhom. On je to činio tako briljivo da je jedva dospeo da mi odgovori:

- Ništa!

Ne znam otkud mi do e u pamet, a još manje otkud da mu zajedljivo rekнем:

- Da se nisi, more, zaljubio?

On pozelene i - isplazi mi jezik.

Video sam da nije za razgovor i ostavio sam ga sve do posle kupanja, i tek kad smo i pivo popili, u čini mi se da u uspeti smojim predlogom.

- uješ, - rekoх - hajdemo, bolan, kod mene da ve eramo!

- Dabogme, da me još izgrdi tetka Soka!

- Ta koji ti je avo, šta ima da te grdi?

- Pa tako..., sto puta..., u nevreme!...

- uješ, - rekoх ja odsudno - nemoj biti, brate, lud! Hajde da ve eramo!

Joca za asak sam o zamišljeno za kiljio ima, onda pogleda meni u oči i kao da se razbudi, kao da skide neku

m asku , kao da strese nešto sa sebe :

- Hajde!

D o o s m o . M a m a se obeseli i ustum ara . U brzo bi postavljena sofra i m i v e e r a s m o . P o s l e z a d i m i s m o .

- J e l i , J o c o , - r e e m a m a - š t a j e , B o g a v a m , s o n i m n e s r e n i m o r e m , o r e m R a d o j l o v i e m ?

K a o n e k i m m a i o n i k i m š t a p o m , p r e d a m n o m s e s t v o r i š e o p e t n j i h d v o j e . J a u h k a k o o n a n e u j n o p l a e i k a k o o n k r i v i g l a v u , g l e d a u p r o z o r i s a n i m b r o j i p r s t e n a p o m o n i k o v o j r u c i . O n k o j i j e d o n e o , k a d n a m j e i z g o r e l a k u a , s o m u n p o d m i š k o m , i . . .

Iz Joci na govora jedva sam razabrao ove značajne reči:

D a s e k o d o r a s u š i n e r v o d o k a . D a j e b o l e s t n e i z l e i v a d a s a d j o š n e š t o j a d n o i n a z i r e , a l i d a e z a k r a t k o v r e m e v i d s a s v i m p r o p a s t i . D a l j e , d a j e J o c a p o k u š a v a o j o š p o n e i m d a z a d r i n a p r e d o v a n j e b o l e s t i , a l i d a j e o s t a l o s v e b e z u s p e h a , i o n j e k a z a o o t v o r e n o s t a n j e s t v a r i i k e r i o r e v o j , a o r u j e t a k o e m o r a o n a g l a s i t i t e i n u n j e g o v a s t a n j a . - o r e i m a j e d n o g b r a t a , k a l u e r a u S . , i t a j g a j e z v a o k s e b i u m a n a s t i r n a n e k o v r e m e , t e j e J o c a u g r a b i o t u p r i l i k u d a g a p o š l j e b l i e k u i , j e r e n a p o s l e t k u " m o r a t i p a s t i o p š t i n i n a t e r e t " . K a z a o m u j e j o š d a e m u m o Ź e b i t i z e l e n i l o u m a n a s t i r u i " p r i r o d i " d o n e k l e z a d r a t i , p a i p o p r a v i t i b o l j k u i t d . , i t d .

Mama je za celo to vreme tiho plakala. Samo je poneki put, predišući, ispuštala reči: - Siromah or e! Siro to ono dete!

- Verujte, - kaže Joca - imeni je tako teško da vam ne umem kazati. Mnogo mi je, inimise, lakše gledati oveka za koga znam da e neizvesno umreti. Ali ovo!... Pamije i ina e nekako prirastao za srce ion, i... njegova

sudbina! M u i o sam se i m u i o , dok sam se odl u i o da m u
ka em da se u bolnicine m o e pom o i. Sad m i isto nešto
lakše. i n i m i se da e m i pasti neki teret sa srca kad ode
iz bo l n i c e . S u t r a e , m i s l i m .

Ja s k o i h :

- S u t r a ? S u t r a v e !

- S u t r a , B o g u h v a l a !

Sad nastupi jedna velika pauza u kojoj ne znam što je ko
m i s l i o , a ja sam sam o gledao or a kako ga ona s tetkom
v o d i k o l i m a , kako on rukom napipava drep anik i kako
se pobau ke podvla i pod armjeve. K ako se svi nam eštaju ,
gledaju je li on dobro, i onda - kas, kas, kas! Jedan oblak
prašine, i n i šta se v i še ne v i d i !

M n o g o sam još sanjao i "filozofirao". R a z a b r a o sam se na
m e s t u g d e m o j a m a t i govori J o c i d a e m u s p r e m i t i
u š t i p a k a s m e d o m , sam o neka on ka e kad e a d o e n a
v e e r u .

A l i i J o c i n o e l o b e š e u d n o v a t o . D a l i t o s a o r e v e
sudbine? - P a z a r se doktori ne nau e v e j e d a n p u t n a t e
u t i s k e , z a r n e o g u g l a j u s v e t o ? I l i m o d a ? ... K o j e š t a !

I t u n o sam sanjao. S a n j a o s a m : a j a k a o i d e m n e k o m
l i v a d o m . S v e s e z e l e n i k a o j e d , i u v a z d u h u n e š t o m i r i š e , i
negde kuka kukavica, a, opet, ispod nje - j a n e z n a m o t k u d
- a l i i s p o d n j e i z b i j a s a t ! O d n e k u d p u š e v e t a r , i t o t i h ,
t o p a o , m i r i š l j a v v e t a r , i š u š t i l i p a , i o n d a j e d a n j a k v i h o r . I
o k o m e n e j e s a d g o r a , p u s t a , m r a n a g o r a , i p r e d a m n o m
j e s t a j a , i o p e t k u k a k u k a v i c a , i u j e m š e t a l i c u s a t a , i o n a
k a o g o v o r i :

" J a n - k o ! J a n - k o ! " i j o š n e š t o , a l i n e z n a m š t a . S v e j e s a m o
m r a n i j e , i d r v a s e s p u š t a j u i s a v i j a j u , s t a z a j e s v e u a , i
s v e s e m a n j e v i d i , a n e š t o s e p r o v l a i i t e š k o k o r a a . T a d a

ja vidim devojk, devojk kakve samo na snu dolaze! Ona se ispravi i poverljivo mahnu rukom, i tako slatko ka me moje ime: "Janko, Janko", i onda još nešto, ali ne znam šta, samo osećam da je nešto predano, poverljivo - ljubavno. Odnje nešto blešti i gora se rastavlja i giba, i sve miriše; i ona se giba i sve se više upija u mene. Tada ja poznajem nju, poznajem orovu erku, i krepko, i dugo, i značajno joj stegnem ruku. Ali ona ima nešto u ruci što smeta da se moja ruka sljubi s njenom, i ja odvih jedno par hartije. Gle šta je sad sveta! I svi uprljoiu to par hartije, i svi vide da je to lutrijska obveznica, i da se brojevi svetle i blešte, te se jedva itaju. Rekao bih da sumi odnekud poznati ti brojevi, osobito onaj s kukuljicom i kapetanskim inom. A, nije! To je Joca doktor! Gle kako zaljubljeno gleda u nju! Poznajem, poznajem! Znam sve! Eno onaj isti ozbiljan pogled na njemu, koji sam ju e opazio i komesam se udio! Dakle to li je! Naravno! Agle kako se ona hartija savila u fišek i iz nje se prosipa zlato! Blešti se, šušti i zanosi njegov sjaj, a njih se dvoje sve više grle i ljube! Ali, ouda! Meni nije nimalo krivo, niao, naprotiv: milo mi je! Ne ka, neka, uzmite se, budite sretni, eto vam novaca, evo vam imog blagoslova! Evo, da vas ovako postarinski blagoslovim, ovako kao vladika unakrst! Samo što mi je nešto hladno po listovima. Gle! Ako mi je to metnuo porculansko oko na list? Ta to je mrtvac! Jao, jao! Nemogu da vi em. Ma... ma...

- Sine, okreni se na drugu stranu!

Kad sam se razbudio, vidim da svi e. Proteglim se i pokušam da moj san ponovim, da ga rastumaim i da ga upamtim, " ali me misao povede daleko natrag:

Setih se nje, K Caroline! Setih se kad sam joj glavom leao u krilu na klupi, u draanskom Velikom vrtu. O ko nas šuma i iste staze. Kao da ujem Labu, i detao negde kljuca, i u ušima mi zuji, i ja gledam gore i vidim samo nebo i nju! Sav svet je ona, i ona sav svet! I u grudima mi

se nešto sve, više širi, i odmah se napuni i išljucati, i opet se širi, sve više, i opet je ona, i sam o ona što tako silno puni i raspinje moje grudi. Ja je ljubim i na grudi stiskam, a ona zatvara oči i sanjaju i povija se natrag i predaje se istoj slatkoj i neodoljivoj sretnosti. Ah, kako sam tada sretno bio, i opet tako "neiskusano", da sam mislio: ništa me od nje rastaviti ne može!... Posle se setim Marije, ah, te prve i jedino istinske moje ljubavi. Se sam je se kao deteta, se sam kao - ene, ali - ne može ene. U kakav se maionini, sanjivi, sretni pogled sklapaju one njene puste oči! Eh, šta sam tada mislio, šta osećao, šta hteo? Zar da živim bez nje, zar... Ali jedan vihor! Pa Stanke se se sam! Ali kako ne? Se sam se onog prvog večera što sam proveo u njihovoj kući. Ah, to veće! Ušao sam, neviđen, u predsoblje. O d velike sobe su bila vrata širom otvorena. Ona je sedela za klaviirom. Gledao sam je sa strane. Video sam joj gipki stas kako se lako njoha, povijaju i se za rukama desno i levo. Pogledom sam joj se provlačio ispod pazuha i razbijao se o onu arobnu oblinu. Video sam i njenu oblu ruku, mišicu, i onu udesnu rupicu na laktu. Osećao sam neki divotan miris u salonu, miris koji, kao u decembarsko jutro, reži i se e i inite podigrašaš i letiš kud si pošao.

- Uo sam njenu svirku, uo neku dotle ne uvenu sonatu. Ali kako je ona svirala! - Ja sam odmah video i osetio koliko izraza, koliko srca, duše, plemenitosti, ponosa, strasti, svega velikog u onoj što tako osećajem oživljava i za nebo vezuje naš organ sluha. Ja se udim da joj još tog večera nisam pao pred noge, da joj nisam kazao...

Ali šta je, šta je to sve? Kako se sve to gubi, bledi i izdiše pred velikanstvenom prostotom moga najnovijeg poznanstva!...

Toga dana bilo je toplo, ali je duvao jak vetar. Pogdešto bi pojedini vihor silno cimnuo prozorom, ili bi napeo staru

potklobu enu tapetu na zidu, pa bi odmah odleteo dalje; i dok se oko nas slepe prašina, uje se kako u daljini huji i sve se dije u oblak.

Ja sam samom seдео posle ručaka i pušio. Ustali smo. Inimise da smo oboje slušali vetar.

U taj par vrata se širom otvoriše, i uerese sa štapom pruenim pred sobom, sa sestrom i saerkom.

inimise da sam poeo cvokotati zubima.

Sad mi je bilo sve jasno! Sad sam video šta su mi oni *ona!* Sad, za kojim inut, imoja se sudbina rešava!

Bio sam tako zbunjen, da mi hiljadu kojekakvih planova imisli doše u pamet. Kao davljenik, video sam za trenut ceo svojivot, ne izuzimaju inimojju erašnji san, ni Jocu u njemu.

Ponudili smo ih da sednu. Mamo ih posluži, a ja sam, opet, oru pravio i palio cigare. Pušili smo, tako smo m nogo pušili, da se u našoj velikoj sobi ništa nije videlo, i šetalica od sata kao da se laktovima gurala kroz debeo dim.

ore je došao da se oprost. Odlazak je tu, sve je vespremono. Izapregnuta kola veih ne znam gde ekaju, i ne znam gde e još veeras na konak, pa esutra rano da grabe dalje da ne znam gde opet padnu na noište.

Razgovarali su. ore je priao, kao što obinorade prosti ljudi, mahom o sebi. Samo su sve te njegove prie, po dobu, zemljištu, lino stima, poznate mojomajci, i stoga su je interesovale. ore je priao prvo i najviše, a, valjda iz kurtoazije, o mome ocu, - o njemu je mnogo priao, imoja je matigutala te prie. Posle je priao o srebrenjacima na elnikovim, o libadetu što je vezao njegovoj pokojnoj eni, o vatri koja je sagorela i njega i

nas, o nekakvoj pomadi od koje raste kosa i šta ti ja znam .
esto se smejao tako slatko i kura no, da sam ja uvek
plašljivo pogledao na nju. A ona je bila - zatvorena
knjiga! Ja sam svaki as pokušavao da kroz dim od
duvana pro itam što god, ali na njenu licu stajaše, kao na
naslovnom listu kakve knjige, nešto krupno i
nerazumljivo. Hteo sam i da joj bacim koji "zna ajan
pogled", ali ili mi to nije išlo od ruke, ili se ona inila
nevešta.

Naposletku, or e po e svoj govor presecati sa: Haj...
hej... Bo e m oj!... A la se onda ivelo!... Ostari se, pa to ti
je!...

Bilo je to u neku ruku pakovanje misli. On je pribirao,
slagao, u tu tkivao. Turao u praznine poneko: "da e zar
B og!" ili "B og sve m o e!" - A li je pokraj kov ega bilo
podosta stvari koje on kao da se zate e da potpa.

Moja mu m ati prisko i u pom o .

- Pa šta sad m isliš, brat- oko?

On brzo pokupi sve oko sebe i baci pred mater.

Re e da se ose a bolje, da m u je Joca rekao da to m o e
biti još bolje, da je, naposletku, bo ja volja, ali on se nada
od bavljenja u "prirodi" kod brata. A posle, pošto više ne
m o e raditi zanata, da je naum io tra iti slu bu.

Moja mati vide da je poslednje par e tako veliko da ne
m o e u kov eg:

- K akvu slu bu, brat- oko?

- Pa tako! N a prim er, kod opštine što god. N a prim er...,
ja..., tako ... E to, m ogao bih, na prim er, kako u ti kazati?

- Ono jest, tako je! - re e m am a i priklopi kapak. D igoše

se.

- Šta?! - htedoh ja, uplašen, viknuti. - Šta, zar ve ? Zar zauvek? Zar je to mogu no!?

Ali ja ne viknuh, ne "sruših nebeske svodove", nego jedva prošap tah, i to - njoj:

- Zar ve idete?

Ona tu no sle e ram enim a i poslušno pokaza o im a na oca.

- I sad odmah sedate na kola, sad odmah putujete?
Odmah?

- Odmah!

Ne znam kako smo se oprostili. Ništa nisam video. Bilo je u sobi i mra no i zagušljivo, i tavanica se po ela spuštati, i dim od duvana kam eniti, i sve da te uguši!

Ja sam se rukovao, - to znam. Znam da sam i mami stiskao ruku, i da m i je ona, ozbiljno sm eše i se, rek la: - Zbogom ; ali ja u sam o do vrata!

I vrata se zatvoriše. M ama se vrati. ujem u av liji korake i lupu od batine kojom se or e poštapa.

Još jedan trenu tak i - sve je izgubljeno!

- Mamo!

- Šta, brate?

- M amo!... Ja... ti... Još malo pa je - docne!

- M amo, ne znam zašto, ali eto vidiš, ja...

ujem kako se zatvoriše vrata od kapije i odsudno vidim na licu moje matere *onaj* ozbiljni izraz koji se na njoj vidi

sam o kad je govor o m ojoj enidbi.

Još m anje nego malo, i sve je propalo:

- Mamo!... meni se... dopada ova devojka!

- Krasno dete!

Razi e se dim u sobi. Ne ka davno nevi ena svetlost sinu ,
i sve zamirisa nadom i pouzdanjem.

Valjalo je hitati. Ja sam uvek razumevao svoju mater, pa i
sad sam razumeo da treba sad, i to odmah, kidati:

- Da ih zovnem? - i ja posko im vratim a.

Ali kao Crveno more pred Mojsijem, tako se njena lepa i
suha ru ica ispre i preda m nom . - K ad joj pogledah u o i,
videh nešto ogrom no veliko , ali ne razum em ni ovo lišno !

- Idi, ako eš! - re e ona, i njen pogled razdvoji C rveno
more. - Idi, ako eš! B og ga ubio ko ti u tom e stane na
put.

B ilo je još to liko vrem ena da sam ih m ogao vratiti s
kapije, ali se ne makoh s mesta, i kao okamenjen gledah u
majku.

- Idi! To je jedno dobro i estito dete! Z nala sam joj i
mater, - krasna ena! I or e je jedan po jedan ovek! O n,
eto , sad nije ni za što , ali se još ne da! I ja ti ka em , -
m am in glas po e em fati no da zvon i- i ja ti ka em da se
on nikad ne e dati zlu! On je od starih ljudi! On je junak i
veruje u B oga! Idi, ako eš!...

A li u njenim o im a stajala je druk ija presuda. Ja sedoh i
saslušah je oborene glave.

Ona kao da pade u neki zanos i kao da sebi samoj ili
nekome drugome - a ne meni - uze govoriti:

- Tak'iste vi svi, današnji mladi i! Ne znate šta hoćete, ni šta radite!... Haj, haj, kako su vaši stari *begenisavali* devojke, a kako se vi danas - *zaljubljujete!* Svi vi, svi!...

Pa onda, kao da se tre iz nekog sna, pljesnu se rukama i okrete se meni, oštro me gledaju i u oči:

- Ali naopako, da ti otkud ne voliš or a, pa da stoga ne uzim ašnju?!... Da otkud ti ne eš da u inišnjem u sve što ovek mo e u initi, pa daješ - isto me sramota da ka em - pa daješ srce njegovoj erci? Devojci krasnoj, poštenoj, estitoj, dobroj ku anici; ali devojci - razberi se, molim te! - koju si ti ju e prvi put video!... Sam o nem o j da m isliš da ja im am što protiv nje! Ne, Boga m i! Bog je velika zakletva... Ali vi, današnji mladi i!... Onda se pljesnu rukom po elu:

- Oh, šta ja, grešna u Boga, radim!... Me em devojci granu na put!... Idi!... Idi!... Idi!...

Ona me o ajno dohvati za ruku, upravo dovu e do vrata i otvori ih! Ja uhvatim njenu ruku i poljubim , pa širom otvorim vrata:

- Idem, mamo, ovde je - strašan dim !

Kad izi em u avliju, vru , jak vetar duhnu i otvori kapiju .

I ja izi oh na ulicu . I kao da u daljini videh peševe od or eva kaputa kako ih nosi vetar, i još kao da uh dva-triput udar njegove štake o kaldrm u, pa se onda opet sve zavi u prašinu . A ono tam o daleko pred njima, da nije ono Joca doktor?...

udno sam se ose ao kad u oh u sobu i videh m am u u onom sve anom raspolo enju kao kad pri a:

"A šta je tebi, m ore, rekoh, a? Ko se stara za ona dva crva!"

Napomene

1. G. D. Roz, francuski pripoveda (rođen 1832. g. u Parizu), pisao je i neke novele iz mladena koga (bratoga) života.

Rečnik manje poznatih reči i izraza

Abonos - crno i vrlo tvrdo drvo isto noindijskog i afričkog drveta

afekat - razjarenost, jako uzbuđenje

afera - spor, događaj, sukob

agresivan - nasrtljiv, koji napada

ajdamak - batina, toljaga

ajluk - plata, zarada

akov - bačva od 50 litara

alas - ribar

alauk - zazjavalo, vetrogonja

aleja - drvored, šetalište između redova drveća

alekcija - ovde: lekcija

aliluj - uzvik iz crkvenog jezika (hvalite Boga!)

als - kao

aman - zaboga

ambar - itn ica , zgrada za zrnastu hranu

analizirati - (ovde pogrešno , m isli se:) elektrizirati

anasana - turska psovka

anatomski - koji je u vezi s naukom o sastavu i gra i
iv ih bi a

anegdota - kratka zanim ljiva pri a , obi no o znam enitim
li nostim a

anga ovati - zaposliti, zauzeti ne im

aplikovati - primeniti, upotrebiti

apsolutan - bezuslovan

araplja - konj arapske pasmine

arija - vazduh; napev, melodija

artesiani bunar - bunar s dub inskim bušenjem zem lje , s
dubinskom vodom

asistent - pom o nik

ašikovanje - zabavljanje, ljubavno zabavljanje

autoritet - poštovanje , ug led , ona .) koji u iva ug led

Badija - veliki sud za zejtin

balsam - vrsta mirisavog ulja

balsamičan - koji je od balsama

bambadava - badava, besplatno, (ovde:) bez razloga

bandista - m uzikan t, sv ira

bankrotski - što pripada ili se odnosi na bankrota, koji je

pao pod ste aj

begenisavati - ose ati ljubav, naklonost, dopadati se, voleti, odobriti, izabrati (devojk i sl.)

bezjak - bukvan, glupak

bobandirati - (ovde pogrešno izgovoreno :) bom bardovati

bole - sa aljiv, saose ajan

bu m e - tanka vrpca od upredenog konca

bukvar - (ovde) knji ica

burš - (ovde:) student, lan studentskog udru enja (nem a kog)

Cagrije - korice

chapeau clagne - vrsta šešira (koji se m o e sklopiti)

agr e - kamenjar, zakr enost korovom , korov

atlov - popre na greda na kolim a

ekmed e - kutlja, sandu e (za novac)

iv it - plava boja

alov - budalina, luda

em er - ko nipojas u kom e se nosim etalni novac

irica - pom o nik, m om e u slu bikod nekoga

itajka - duga ka isprošivana pam u na haljina

u lbastija - m eso pe eno na zaru

Dama - vrsta igre karata, slika na kartama

damar - bilo, udaranje kucavice, nerv

demonstrovati - pokazivati, dokazivati

desperatno - o ajno

detašova ti - otcepiti, odvojiti, dodeliti

diferentan - razli it, nejednak ; neravnodušan ,
zainteresovan

dijagnoza - u tvr ivanje bo lesti

dijanisati - dr ati se, odo levati

dilber - lepotan, dragan

disput - prepirka, spor, raspravljanje

dizgin - kaiši od uzde koji se dr e u rukam a

drombulja - vrsta m alog m etalnog m uzi kog instrum enta

duel - dvoboj

duelisati - deliti dvoboj, voditi dvoboj

du l ineja - (podsm ešljivo :) dragana

durunga - batina

dvor - (ovde:) dvorište

D eferdar - vrsta puške

d em adan - vrsta prsluka (narodna nošnja)

d ube - duga gornja haljina bez rukava

Eksces - ispad, prestup, izgred

eksploatisati - Iskoriš avati

ekstaza - zanos, oduševljenje

ekvilibr - ravnoteža

elastičan - rastegljiv, pokretljiv, gibak, vitak, okretn

emfatično - zanosno, uzneseno, naglašeno

epitet - ukras u govoru

espap - roba, materijal

Fagota - drveni dugi muzički instrument

familijaz - slušatelj

farmazon - slobodan zidar, član društva slobodnih zidara

fatalitet - zla kob, nesrećan slučaj

fatalist - koji veruje u sudbinu

fermen - vrsta kratkog muškog prsluka

fes - vrsta kape crvene boje i s kičankom

firgaz - prut

fistan - vrsta ženske haljine

funta - mera za težinu (polakilogram)

furiozno - besno, bezumno

Galantan - slušan, ugađen, ljubazan

galijati - gošaći, dražiti

gatka - kratka priča

gazija - junak

gejak - seljak, neotesanko

genijalan - uman

gestikulisati - mahati rukama, glavom, ramenima

grdan (grdna u tura) - (ovde:) veliki

grilikati - golicati

gro - glavni, veideo

Harbija - šipka kojom se punila mala puška

heroian - herojski, junaki, viteški

hi - ništa, nimalo

himera - varka, samoobmana, opsena

horizonat - vidik; mošvatanja

hvat - mera za duinu (šest stopa)

Idilski - što se odnosi na idilu, kao u idili (slici kojom se prikazuje zadovoljanivot)

idol - zamišljeno natprirodno biće, opsena

ilidar - koradiu ilidi (banji)

imerzion - potapanje, zagnjurivanje

impozantan - koji uliva poštovanje, osvaja ljude

indiferentnost - ravnodušnost, neosetljivost

intenzivan - silan, napregnut

interpretisati - tumačiti, objašnjavati, predstavljati

intimnost - prisnost, srdačnost

intriga - spletko, smutnja, zaplet

Intrigant - spletkar, smutljivac

ironi an - podrugljiv, podsmješljiv, zajedljiv

ironija - podsmevanje, fino podrugivanje, zajedanje

izdra iti se - izderati se

Jabogme - dabome

jako - sad

jarmac - prekoru e na kolima o kom e vise drep anici

Jatagan - vrsta starinske krive sablje

javaš - lagano, polako

jedan po Jedan - (ovde:) m e u najboljim a (jedan za jednoga)

jekm egd ija - hlebar

jun oša - m ladi

Kalfa - zanatlijski pomoćnik

kalo ine - obuća za blato

kameralni - koji se odnosi na državne finansije

katana - vojnik konjanik

kazna ej - blagajnik

kazuk - kolac, metalni ili kam eni stubi (o koji se hvata brod)

kevilj - ohol momak, osobenjak

klarinet - vrsta flaute (drvenim uzi ki instrument)

klopa - vrsta igre karata

koketan - lep, krasan, udešen, ukusan

kokica - iška od zgorela duvana iz lu le

kombinacija - sastav, spajanje, vezivanje pojmov, misli

komendija - kom edija, šala

komfor - ugodnost, udobnost

kon a - enski ubrada

kontrakt - ugovor, sporazum

kontrast - protivnost, suprotnost

kontura - skica, nacrt, opseg

konzistorija - duhovni sud

kor - telo, celina, društvo

korespondent - dopisnik

krajina - (ovde:) rat

krd alija - turski hajduk prošlih vremena

krndelj - (ovde:) mali pištolj (s podsmehom, podrugljivo); lomatak

kura - hrabrost

kurtoazija - otm eno ponašanje, viteško opho enje

Laik - svetovnjak, nevi an, neiskusan ovek

lajtnant - poru n ik

lakerda - vrsta ribe

lamentacija - tugovanje, oplakivanje, ridanje

lamentovati - jadikovati, tugovati, ridati

leceder - prodavac osobitih kola a na vašarima i sl.

legišter - pisaljka, kri u lja

libade - vrstaenske narodne haljine širokih rukava

licej - vrsta stare srednje škole

luft - vazduh

limunacija - (pogrešno od iluminacija), osvetljenje, sve ano osvetljavanje

lotre - lestve, daske sa strane u kolima

Ma ka (na kolima) - konica na kolima

maioniki - arovit, što se odnosi na ma iju

maltretisati - mu iti, zlostavljati, ravo postupati

mandolina - muzikinstrumentnalik tamburi

manevar - rukovanje, na in postupanja, smicalica

masaroš - slu benik koji vodi masu

menzura - rana; dvoboj sabljama

minderluk - divan, vrsta sofe

misteriozan - tajanstven, zagonetan

modus vivendi - na in ivljenja

moneta - novac (osobito kovani novac)

monotono - jednolično, dosadno

m **orokošnja** - gvozdena pločica na drvenoj močici

mosur - dugačak cev od drveta ili trske

moto - geslo, jezgrovita misao (stavlja se ispod naslova spisa)

m **odanik** - klin na kolima koji drži naplatke

m **uštulak** - dar glasonoši za dobru vest

muza - boginja i zaštitnica učenosti i lepih veština grčke mitologije

Nafora - osvećen hleb u pravoslavnoj crkvi.

napon (ena u naponu) - snaga, sila

na spasenje - pozdrav u nazdravljanju

natura - priroda

nekoordinovan - nesrećen, nedoveden u red, neskladan

nurija - parohija, oblast službe jednog sveštenika

Obdukcija - otvaranje i pregled mrtvaca radi utvrđivanja uzroka smrti.

obeseliti - oveseliti

oboci - minđuše, naušnice

obligatan - obavezan

ocat - sire

okular - okno staklo, staklo u dogledu okrenuto oku

orjentsati se - sna i se, usmeriti se, upoznati se s neim

osorljiv - osoran, prek, prgav

otlukana - strelište

ototanjiti - po eti plakati

otput - odjednom, odmah

Pa aluci - donji deo nogavica na akširama

pajtaš - drug

pand išan j - vrsta slatkog peenog testa.

pansionat - zavod vaspitni par - as, trenutak (u taj par - u taj as)

par etariti - raditi na komad

pateti no - dirljivo, potresno, dostojanstveno

patriotstvo - rodoljublje

pelengir - muške vunene ga e do ispod kolena

petaka - petakinja, petorka (što hvata petoka i sl.)

petrahij - deo odede pravoslavnih sveštenika

pijaca - trg

pikantan - duhovit, zanimljiv, primamljiv

pjeskovnica - kutija s peskom za posipanje rukopisa (m esto upija a)

plajvaz - pisaljka

plastinost - vitkost, gipkost; slikovitost, o iglednost

p lašt an ica - pokriva svete trpeze u crkvi

pleta - cvancika (stari novac)

pletenica - vrsta hleba oblika pletenice

pobabiti - poroditi, biti babica

polelej - polijelej, sve n jak s u ljem

pompa - sjaj, raskoš, sjajna sve anost

potencirati - dati m o , ovlastiti, pove ati

pozicija - polo aj, ratni polo aj

prangija - vrsta malog topa, top i iz koga se puca o sve anostim a

preko jega - preko m ere, prev iše

presamititi - predvostru iti, nagnu ti se

princip - na elo , izvor, osnovna m isao

pusat - oru je ; oprem a

puš al - ki anka

Racki - srpski (pogrdno za Srbe)

rahat - lako, udobno, mirno

refleks - odblesak, odsjaj

region - ob last, predeo , podru je

rehav - prore ene dlake, kose, obrva

religiozan - pobo an

rendez vous - m esto sastanka, zborište , sastanak

respekt - poštovanje, obzir, priznanje

restituisati - uspostaviti, naknaditi

rezon - razum, uzrok, pravo

ritam - odmereno kretanje, dizanje i spuštanje glasa

riter - vitez, plemić

rojta - resa

romantian - ivopisan, s puno draži, izmišljen

rotkve! - (ovde u podsmehu:) koješta!

ruba - košulja

Salto mortale - vratoloman skok pri kome se skaka u vazduhu prevrne, smrtni skok

sanim - toboe

sarana - šupa, odeljenje u kome su stare stvari

saraf - menjanje novca

satisfakcija - zadovoljenje

scena - pozornica; prizor, pojava

sekundovati - pratiti u pevanju ili sviranju

sentimentalan - osećajan, osetljiv

silaj - pašnjača, konjopasa u koji se mećepištolj

simpatija - naklonost, ljubav

sistem - (ovde: sistem mikroskopa) tip, vrsta

skamija - klupa, školska klupa

skunatoriti - ste i, skupiti s mukom, sastaviti nešto malo

snaga - (ovde:) telo

snurati - osipati

solidan - (ovde:) ozbiljan; vrst, postojan

somun - vrsta pšeničnog hleba

sonata - sastav za klavir

sondisati - ispitati, pripremiti teren

sr anica - deo u kolima za koji je utvrđena ruda.

stogubo - stostruko

suha a - mlin za konjsku snagu (koji konj okreće)

Šaram pov - šanac

šarkijaš - koji udara u šarkiju (instrument sa dve čice)

še erlem a - slatkis, poslastica od šeera

šiljbo iti - strariti

šom a - slaba rakija

šor - mahala, ulica

Takum - pribor (kuhinjska oprema, za kafu i sl.)

tapeta - ilim, prekriva zida (tkanina)

tarnica - vea kola

teator - (ovde:) prizor (prema teatar - pozorište)

toaleta - ode a

tozluci - dokolenice

tranbolos - opasa od svile, širok šal za opasivanje

transparent - oglas, krilatica, pozdrav i sl. na razapetom papiru ili platnu

trap - prednji i zadnji trap na kolima; om su na osovini, za prednji je pričvršćen jarmac s prednje strane, a za ovaj obešeni drepnici

tunos - tuniski fes

tunjez - tupavko, zamlata

Udariti - zaudarati, mirisati, smrdeti

unkaš - prednje obloge na sedlu

upropnice - upropanj, propinjušice

ušnuti - uganuti

uzamance - uzaman, uzalud

uzarumiti se - uzjoguniti se, biti udljiv (za konja)

Varivo - (ovde: varivo u srcu) muka, vatra, gorenje, ljubav, vaška - pseto veresija - novac dat na pokret, kredit, poverenje

vergl - muzički instrumentu koji se svira okretanjem rukom

verthajmovica - vrsta elinike

vezikator - vrsta melema (leka) za privijanje

vonja - smrad, teakmiris

Zarf - metalni tanjiri na komeslu i šoljama crna kata

zaira - hrana, rezervna hrana

zajapriti se - zajapuriti se, zacrveneti se, usplamiti se

zdravo - veoma (zdravo volim 1 sl.)

zgeba - patuljak, ovek neugledna rasta

zoluf - zulf, puštena kosa pored uva niz obraz, uvojak

drep anik - drvo koje je obešeno o jarmac a za njegove krajeve uhvaćen ham svojim krajevima a konopca

igica - šibica, palidrvce

urnal - dnevnik

Napomena - Jezik je Lazarevićev ostao uglavnom kakav je bio u njegovim dobrim izdanjima. Ipak su vršene ispravke i jezika i pravopisa prema savremenim shvatanjima i propisima. Ali i pored toga ostale su i neke njegove i ondašnje osobenosti koje su bile kao moda (paruzna enjuas, tren, trenutak, sahatu prvom delu i sat u drugom delu knjige, što na svoj način pokazuje da je sam pisac docnije prihvatio književniju reč, pa ipak još ne - as).